

nr 4-2013

KRONIKA
POWIATU
POZNAŃSKIEGO

Poznań 2013

Redaguje Komitet w składzie:

Lena Bednarska, Grażyna Głowacka, Witold Gostyński, Daria Kowalska-Tonder, Maria Lipska, Włodzimierz Łęcki (redaktor naczelny), Andrzej Mizgajski, Mirosław Wieloch

Adres Redakcji:

Starostwo Powiatowe w Poznaniu
ul. Jackowskiego 18
60-509 Poznań

Współpraca:

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu
ul. Prusa 3, 60-819 Poznań
tel. (61) 8 664 08 75
fax 61 66 27 366
e-mail: wydawnictwo@wbp.poznan.pl

Projekt okładki:

Dorota Bojkowska

Skład, łamanie:

Bojkowska STUDIO

Redaktor:

Anita Kowalewska-Łopatka

Korekta:

Anita Kowalewska-Łopatka

Zdjęcie na okładce przedstawia kościół w Gułtowach, fot. Z. Szmidt.

Fotografie: P. Anders, Archiwum GDDKiA Oddział w Poznaniu, Archiwum Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie, K. Budziński, Sz. Czajkowski, A. Golis, M. Konatowska, W. Kusiak, Z. Szmidt, P. Śliwa.

„Kronika Powiatu Poznańskiego” w 2013 r. została wydana ze środków finansowych Powiatu Poznańskiego.

© Starostwo Powiatowe w Poznaniu

ISSN 2082-3509

Druk, oprawa:

Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN
im. Stanisława Kulczyńskiego Sp. z o.o.
ul. Lelewela 4
53-505 Wrocław

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Janusz Łakomicz, <i>Parki krajobrazowe w powiecie poznańskim</i>	5
dr Anna Ziółkowska, <i>Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie</i>	17
Prof. dr hab. Sądziła Murat-Błażejewska, dr Mariusz Sojka, <i>Cieki i akweny w powiecie poznańskim</i>	31
dr hab. Władysław Kusiak, <i>Lasy powiatu poznańskiego</i>	45
Marek Bereżecki, <i>Nowe inwestycje dróg krajowych na terenie powiatu poznańskiego</i>	59
Paweł Anders, <i>Problemy i konflikty społeczne związane z nowymi inwestycjami drogowymi</i>	77

OBIEKTY KRAJOZNAWCZE

Zbigniew Szmidt, <i>Kościół drewniane w powiecie poznańskim</i>	87
Bogdan Kucharski, <i>Kościół farny w Buku</i>	123
Szymon Czajkowski, <i>Grody i zamki w okolicach Poznania</i>	129
Piotr Basiński, <i>Park Krajobrazowy Promno</i>	137

Z KART HISTORII

Bogdan Kucharski, <i>Franciszek Jaśkowiak – krajoznawca Wielkopolski rodem z Glinienka</i>	147
--	-----

VARIA

Aneta Szczepaniak-Głębocka, <i>Kronika wydarzeń w powiecie poznańskim</i>	155
Witold Gostyński, <i>Przegląd nowości wydawniczych o powiecie poznańskim</i>	181

ARTYKUŁY

PARKI KRAJOBRAZOWE W POWIECIE POZNAŃSKIM

* Janusz Łakomic

UWAGI WSTĘPNE

Mimo zachwyty nad postępem cywilizacyjnym, zdano sobie sprawę z tego, że niesie on również wiele zagrożeń, które wynikają przede wszystkim ze wzrastającego tempa życia, braku stabilizacji, pogoni za zyskiem, a także rabunkowej gospodarki zasobami naturalnymi. Wymienione zjawiska są również wynikiem propagowania rozmaitych ideologii, które przyczyniają się do powstawania zaburzeń zdrowia psychicznego u ludzi. Odpowiedzią na te negatywne zjawiska są głosy, które propagują ochronę przyrody i krajobrazu. Uznano bowiem, że czyste środowisko i piękno krajobrazu mogą być tymi środkami, które pomogą zmęczonemu rozwijającą się cywilizacją człowiekowi, odzyskać równowagę zarówno psychiczną, jak i fizyczną. W rezultacie pojawiły się różne formy ochrony przyrody, mające umocowanie prawne.

Według danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego, mniej więcej jedna trzecia powierzchni Polski objęta jest różnymi formami ochrony przyrody, z czego na parki narodowe przypada ok. 1% terytorium, natomiast na parki krajobrazowe 8,1%. Obie te formy ochrony przyrody różnią się od siebie stopniem reżimu ochrony. Ochronę przyrody w parkach narodowych można uznać za ścisłą, natomiast w parkach krajobrazowych odbywa się ona w warunkach prowadzenia zrównoważonego rozwoju.

Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka parków krajobrazowych położonych na obszarze powiatu poznańskiego. Na wstęp do przedstawienia powyższego tematu składa się geneza parków krajobrazo-

* Dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego.

wych w Polsce oraz omówienie rozwoju parków krajobrazowych w Wielkopolsce, w tym w powiecie poznańskim.

W opracowaniu zawarto również pogląd autora na dość powszechnie głoszoną tezę, że parki krajobrazowe stanowią barierę dla rozwoju gospodarczego terenów nimi objętych. Tezę tę próbowano zweryfikować na podstawie materiałów empirycznych. W końcowej części materiału omówiono najważniejsze, według autora, problemy występujące w zarządzaniu parkami krajobrazowymi.

Zaproponowana powyżej problematyka znalazła swoje odbicie w strukturze opracowania, łącznie z podaniem podstawowej literatury.

GENEZA PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH

Jak podaje Ewa Gacka-Grzesikiewicz [1], pierwsze dyskusje nad tworzeniem nowych form ochrony przyrody podjęte zostały na forum Państwowej Rady Ochrony Przyrody już w roku 1964. W rezultacie tych dyskusji zalecono wojewódzkim konserwatorom przyrody utworzenie na terenie każdego województwa komitetów ochrony przyrody, których zadaniem było wskazywanie obszarów jak najmniej przekształconych przez działalność człowieka, a także takich, które są cenne pod względem krajobrazowym, szaty roślinnej, świata zwierząt i klimatu. Apel Państwowej Rady Ochrony Przyrody spotkał się z dużym poparciem środowisk naukowych, społeczności lokalnych, a także administracji rządowej. Po okresie przygotowań rozpoczęto proces tworzenia parków krajobrazowych. Na czele listy parków krajobrazowych znalazły się Wigierski i Suwalski Park Krajobrazowy (1976). W dalszej kolejności powstały następujące parki: Mazurski (1977), Nadmorski (1978), Załęczański (1978), Nad Branwią (1978), Włocławsko-Gostyniński (1979), Drawski (1979), Kazimierski (1979), Trójmiejski (1979), Orlich Gniazd (1980), Dolinki Krakowskie (1980) i Tenczyński (1980) – [1]. W sumie do końca 1980 r. utworzono 13 parków krajobrazowych.

W latach 1981-1990 powołano 57 parków krajobrazowych, a w następnym dziesięcioleciu kolejne 54 parki. Na koniec 2000 r. funkcjonowało w Polsce 119 parków krajobrazowych. Jest rzeczą interesującą, że po roku 2000 tempo tworzenia nowych parków krajobrazowych gwałtownie spadło. Aktualnie – w roku 2013 ilość parków wynosi 121. Spadek tempa wzrostu ilości parków można tłumaczyć trzema przyczynami. Po pierwsze, można przyjąć, iż uznano ilość parków za wystarczającą dla skutecznej realizacji ochrony przyrody. Po drugie, zmniejszające się zainteresowanie

tworzeniem kolejnych parków, mogło być spowodowane przygotowaniem do wprowadzenia w Polsce nowej formy ochrony przyrody – sieci „NATURA 2000”. Po trzecie, obowiązujące rozwiązania ustawowe, które uzależniają powoływanie nowych parków a także ich likwidację oraz zmiany granic od dokonania uzgodnień z władzami gminnymi.

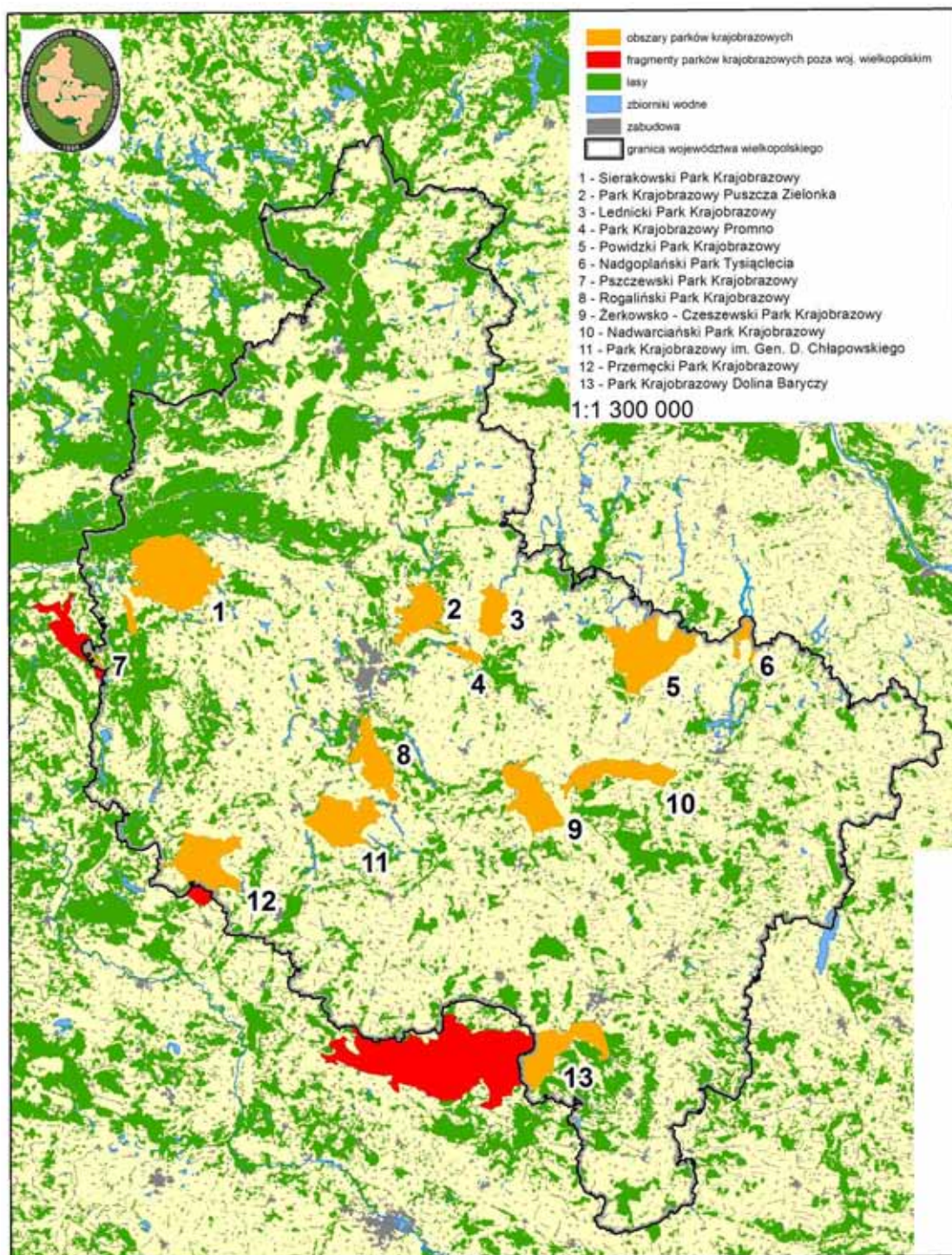
Tabela 1. Parki krajobrazowe województwa wielkopolskiego w ujęciu chronologicznym

Nazwa parku	Rok powołania	Powierzchnia [ha]	Uwagi
Pszczewski	1986	12 220	transgraniczny
Lednicki	1988	7618,4	częściowo w powiecie poznańskim
Sierakowski	1991	30 413	–
Przemęcki	1991	22 344	transgraniczny
im. gen. D. Chłapowskiego	1992	17 200	
Promno	1993	2077	w powiecie poznańskim
Puszcza Zielonka	1993	11999,61	w powiecie poznańskim
Żerkowsko-Czeszewski	1994	15 640	–
Nadwarciański	1995	13 428	–
Doliny Baryczy	1996	87 040	transgraniczny
Rogaliński	1997	12 750	w większości w powiecie poznańskim
Powidzki	1998	24 600	–
Nadgoplański	2009	3074,59	–

Źródło: dokumentacja Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego

DYNAMIKA TWORZENIA PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH W WIELKOPOLSCE

Według stanu na koniec 2012 r., w województwie wielkopolskim funkcjonowało 13 parków krajobrazowych. Najstarszy – Pszczewski Park Krajobrazowy, powołany został w 1986 r. na mocy uchwały Wojewódzkiej

Ryc. 1. Parki krajobrazowe Wielkopolski

Rady Narodowej w Gorzowie Wielkopolskim. Celem jego utworzenia było zachowanie charakterystycznych dla tego obszaru cech krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Jest to park transgraniczny, którego większa część znajduje się w województwie lubuskim. Dwa lata później utworzono Lednicki Park Krajobrazowy. Nadrzędną ideą jego utworzenia była ochrona dziedzictwa historycznego i kulturowego, związanego z rodzeniem się polskiej państwowości.

Większość parków krajobrazowych w Wielkopolsce pojawiła się na mapach w latach dziewięćdziesiątych XX w. Cele utworzenia kolejnych chronionych terenów, były podobne jak w skali ogólnopolskiej: ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych, a także historyczno-kulturowych. W przypadku Parku Krajobrazowego im. generała Dezyderego Chłapowskiego wzięto pod uwagę unikatowy w skali Europy krajobraz rolniczy.

Z inicjatywą powoływania parków krajobrazowych w Wielkopolsce występowały zarówno organy rządowe (wojewodowie, wojewódzcy konserwatorzy przyrody i zabytków), jak i działacze stowarzyszeń lokalnych. Dzięki inicjatywie Towarzystwa Miłośników Ziemi Kościańskiej w Wielkopolsce powołane zostały dwa parki krajobrazowe: Przemęcki i generała Dezyderego Chłapowskiego.

Parki krajobrazowe zlokalizowane na terenie województwa wielkopolskiego stanowią 10% w tej kategorii, w skali kraju. Można to uznać za wielkość zadowalającą. Aby ta wielkość była optymalna, należałoby utworzyć jeszcze co najmniej trzy parki krajobrazowe, w tym dwa w północnej części województwa. Na tym obszarze nie ma ani jednego parku krajobrazowego. Ponadto powinien powstać park krajobrazowy pod roboczą nazwą „Sandr Nowotomyski” w okolicach Nowego Tomysła i Rakoniewic, którego głównym celem ochrony byłby specyficzny krajobraz powstały w wyniku osadnictwa olęderskiego z XVII i XVIII w.

SYTUACJA W GMINACH PARKOWYCH POWIATU POZNAŃSKIEGO

Powiat poznański otacza ze wszystkich stron miasto Poznań, stolicę województwa. Na jego obszarze istnieją cztery parki krajobrazowe: Lednicki, Promno, Puszcza Zielonka oraz Rogaliński.

Trzy ostatnie parki w zdecydowanej większości położone są na obszarze powiatu poznańskiego, natomiast obszar Lednickiego Parku Krajobrazowego tylko w nieznacznej części pokrywa się z powierzchnią powiatu.

Dęby nadwarciańskie w Rogalińskim Parku Krajobrazowym, fot. K. Budziński

Oznacza to, że w bezpośrednim sąsiedztwie metropolii poznańskiej znajduje się około 33% parków województwa wielkopolskiego. Dla mieszkańców Poznania taka sytuacja ma ogromne znaczenie, gdyż mają oni dostęp do obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych, krajobrazowych, klimatycznych, kulturowych oraz historycznych. Nic więc dziwnego, że tereny te, posiadające również dobrze zorganizowaną bazę turystyczną, wytyczone szlaki piesze i rowerowe oraz ścieżki dydaktyczne, cieszą się dużą popularnością i są celem wycieczek dorosłych i młodzieży. Do przyjazdu w te tereny zachęcają również wydawane przez parki, powiat poznański i gminy przewodniki turystyczne.

Warto dodać, że na terenie powiatu poznańskiego funkcjonuje Wielkopolski Park Narodowy, jeden z dwudziestu trzech parków narodowych, który wraz z sąsiadującym Rogalińskim Parkiem Krajobrazowym tworzy bezcenny dla Wielkopolski kompleks przyrodniczo-krajobrazowy. Należy również wspomnieć, że na obszarach parków krajobrazowych znajdują się jeszcze rezerwaty przyrody. W parku krajobrazowym Promno są to: jeziora Dębiniec i Drażynek oraz rezerwat Las Liściasty w Promnie. Następne rezerwaty to; w Rogalińskim Parku Krajobrazowym Krajkowo

Rezerwat Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej, *fot. K. Budziński*

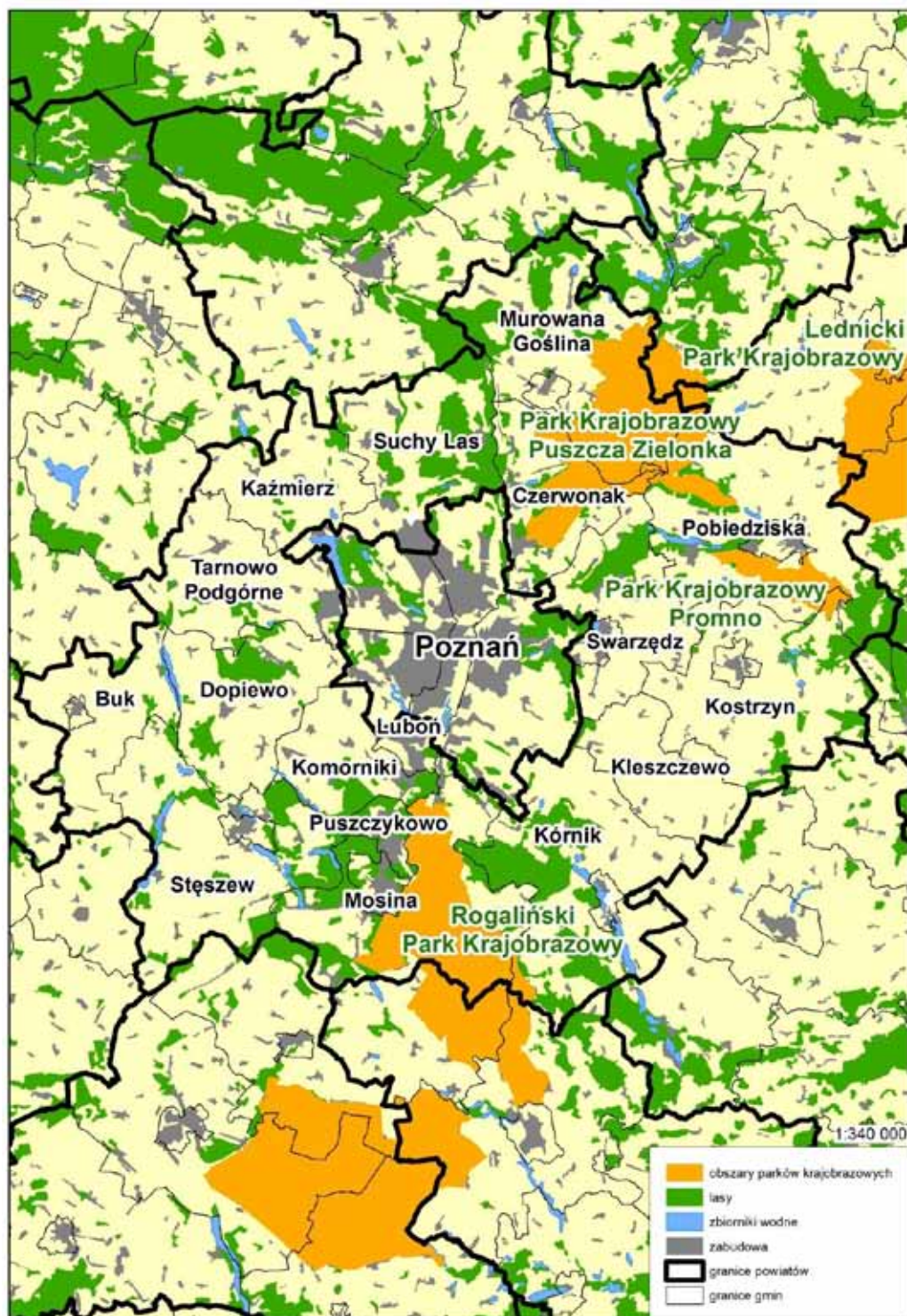
oraz Goździk Siny w Grzybnie; w Parku Krajobrazowym Puszcza Zielonka rezerваты: Jezioro Pławno, Jezioro Czarne, Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej, Las Mieszany w Nadleśnictwie Łopuchówko i Żywiec Dziewięciolistny.

Jeziro Skrzynka w Parku Krajobrazowym Puszcza Zielonka, *fol. M. Konatowska*

Funkcjonujące w ramach powiatu poznańskiego parki krajobrazowe położone są na obszarze siedmiu gmin: Kostrzyn, Łubowo, Murowana Goślina, Mosina, Pobiedziska, Czerwonak i Kórnik. Z badań przeprowadzonych przez Kazimierza Zimniewicza [2] wynika, że w ostatnim okresie, dochody własne gmin, na terenie których funkcjonują parki krajobrazowe (w przeliczeniu na jednego mieszkańca), wzrastały. Tendencje tę przedstawia tabela nr 2.

Średnia wielkość dochodu na jednego mieszkańca w „gminach parkowych” województwa wielkopolskiego, która w 2003 r. wyniosła 629 zł, w 2009 r. wzrosła do 1.121 zł. Porównując tę średnią wielkość dochodu z dochodami „gmin parkowych” powiatu poznańskiego, widać że zarówno w 2003 r., jak i w 2009 r. odbiegały one „in plus” od przeciętnych dochodów pozostałych gmin województwa wielkopolskiego. Podsumowując można stwierdzić, że dochody osiągnięte przez „gminy parkowe” województwa wielkopolskiego nie potwierdzają tezy, iż parki krajobrazo-

Ryc. 2. Parki krajobrazowe powiatu poznańskiego

Tabela 2. Przeciętne dochody własne gmin parkowych powiatu poznańskiego w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2003, 2009 i 2011

Gmina	Dochód własny w zł na 1 mieszkańca		
	2003	2009	2011
Kostrzyn	515	1158	1065
Łubowo	640	1169	1171
Murowana Goślina	777	1311	1625
Pobiedziska	790	1332	1683
Mosina	886	1474	1886
Czerwonak	1024	1879	2125
Kórnik	1144	2488	3101
Przeciętny dochód gmin „parkowych”	825	1544	1808
Przeciętny dochód gmin powiecie poznańskim	1493	2040	2262

Źródło: K. Zimniewicz [2]

we stanowią istotną barierę w rozwoju gmin. Nie oznacza to, że skuteczność ochrony przyrody mogłaby wzrosnąć, gdyby usunięto lub złagodzone bariery w funkcjonowaniu parków.

BARIERY W PROCESIE ZARZĄDZANIA PARKAMI

W syntetycznym ujęciu barierami utrudniającymi właściwe zarządzanie parkami krajobrazowymi są: niewielkie uprawnienia służb parków krajobrazowych, zbyt duża ilość instytucji uczestniczących w procesie tworzenia, likwidacji i zmian granic na terenie parków krajobrazowych, przeciągający się proces wdrażania planów ochrony, nieprecyzyjne i ciągle zmieniające się prawo, niewystarczające środki finansowe.

Bariery te wynikają głównie z nie zawsze właściwych rozwiązań ustawowych, braku podziału kompetencji oraz przeznaczania niewystarczających środków finansowych na prowadzenie działalności w parkach. W trosce o podniesienie skuteczności ochrony przyrody i krajobrazu likwidacja tych barier powinna być przedmiotem wnikliwej dyskusji zarówno na szczeblu centralnym jak i regionalnym.

ZAKOŃCZENIE

Parki krajobrazowe funkcjonujące na terenie powiatu poznańskiego umiejętnie łączą ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych z możliwością prowadzenia na ich obszarze działalności gospodarczej. Ponadto, dla utrzymania w jak najmniej przekształconym stanie najcenniejszych terenów parków krajobrazowych, powiat poznański i Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego wspólnie realizują wiele działań z dziedziny czynnej ochrony przyrody i edukacji ekologicznej.

W pewnym sensie działania te można uznać za rozwiązanie modelowe w skali kraju. Istnieją jeszcze takie zagadnienia, które wymagać będą dalszej wzmożonej współpracy władz samorządowych i służb ochrony przyrody.

BIBLIOGRAFIA

1. Gacka-Grzesikiewicz E., *Znaczenie parków krajobrazowych w systemie ochrony terytorialnej w Polsce*, [w:] *Ochrona parków krajobrazowych a działalność gospodarcza*, opracowanie zbiorowe pod red. L. Ryszkowskiego, S. Bałazego, Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu, Poznań 2001.
2. Zimniewicz K., *Kilka uwag na temat zamożności mieszkańców gmin położonych na obszarach parków krajobrazowych w Wielkopolsce*, [w:] „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, nr 18(20), 2012.

Wieża widokowa na Dziewiczej Górze, fot. K. Budziński

MUZEUM MARTYROLOGICZNE W ŻABIKOWIE

*dr Anna Ziółkowska

Tragiczne doświadczenia związane z wydarzeniami II wojny światowej spowodowały powstanie nowej kategorii muzeów – miejsc pamięci, zwanych również muzeami martyrologicznymi. Do tej pory wydawało się, że funkcja muzeów jest oczywista: uwrażliwiać i uczyć poprzez pokazywanie tego co jest piękne, wytwory ludzkiej myśli, dzieła artystów. Rolę taką spełniają muzea sztuki, archeologiczne, regionalne. W muzeum martyrologicznym zwiedzający musi zmierzyć się z nie-ludzką wizją świata. Miejsce pamięci powinno wzbudzić w nim ciekawość poznania tego co straszne i niewyobrażalne. To tu, w sposób szczególny można „dotknąć” historii, przekonać się do czego prowadzi polityka nietolerancji, co dzieje się, gdy jedne narody odmawiają prawa istnienia innym.

Na obszarze Polski jest kilkanaście muzeów – miejsc pamięci: Auschwitz-Birkenau (Oświęcim), Majdanek, Gross-Rosen (Rogoźnica), Stuthoff (Sztutowo), Kulmhof (Chełmno nad Nerem). Do większości z tych obozów i miejsc zagłady deportowano więźniów z obozu w Żabikowie i obozów pracy przymusowej dla Żydów w Wielkopolsce. Sytuuje to muzeum żabikowskie w ważnym miejscu na mapie miejsc pamięci w Polsce.

Wielkopolska, powiat poznański w sposób szczególny zostały dotknięte w czasie okupacji. Od jej pierwszych dni tragicznego losu doświadczyli mieszkańcy powiatu rozstrzelani w publicznych egzekucjach na rynkach: Mosiny, Kórnik, Kostrzyna, osadzeni w pierwszym utworzonym na ziemiach polskich obozie koncentracyjnym nazwanym Konzentrationslager Posen w Forcie VII. Jak tysiące mieszkańców Wielkopolski objęci byli masowymi aresztowaniami, wysiedleniami do Generalnego Gubernatorstwa, przesiedleniami, rugowaniami. Obóz w Żabikowie, Fort VII, więzienie przy ul. Młyńskiej, siedziba gestapo w Domu Żołnierza w Poznaniu – to miejsca i nazwy, które w okresie okupacji budziły strach i przerażenie. To tam rozstrzygał się los zniewolonych mieszkańców Wielkopolski.

* Dyrektor Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie.

Na lokalizację muzeum wybrano tereny byłego niemieckiego więzienia policji bezpieczeństwa i obozu karno-wychowawczego w Żabikowie. Więzienie to noszące w okresie okupacji oficjalną nazwę *Polizeigefängnis der Sicherheitspolizei und Arbeitserziehungslager in Posen-Lenzingen* funkcjonowało od kwietnia 1943 r. do kwietnia 1944 r. równoległe z obozem w Forcie VII w Poznaniu niepełna*. Po likwidacji obozu w Forcie VII było jego kontynuacją. Kompetencyjnie obóz podlegał placówce kierowniczej Tajnej Policji Państwowej w Poznaniu (*Geheime Staatspolizei, Staatspolizeileitstelle Posen, gestapo*) i swoim zasięgiem obejmował obszar rejencji poznańskiej i częściowo inowrocławskiej. Obóz zlikwidowano w styczniu 1945 r., kiedy to zarządzono ewakuację więźniów do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen (obecnie dzielnica Oranienburga). Przed wkroczeniem wojsk radzieckich Niemcy częściowo spalili obóz, więźniów chorych i niezdolnych do marszu rozstrzelano, zniszczono dokumentację obozową. W obozie żabikowskim osadzeni byli głównie Polacy. Więziono tu również: Rosjan, Holendrów, Luksemburczyków, obywateli Stanów Zjednoczonych, Węgrów, Słowaków, Włochów i Niemców. O osadzeniu w obozie decydowało przede wszystkim oskarżenie gestapo o wrogą działalność przeciwko Trzeciej Rzeszy. Przyczyna zatrzymania i zasądzony wyrok decydowały o nadaniu kategorii więźnia politycznego bądź karnego. Wśród więźniów politycznych większość stanowiły osoby związane z ruchem oporu, żołnierze Armii Krajowej, członkowie Szarych Szeregów i innych organizacji konspiracyjnych. W Żabikowie przeprowadzono m.in. egzekucje członków poznańskiego i pomorskiego okręgu AK. Z uwagi na brak pełnego dostępu do dokumentów niemieckich trudna do ustalenia jest liczba osób, które uwięziono w obozie. Do 19 stycznia 1945 r. w ewidencji więźniów ujęto nazwiska 21 624 osadzonych kobiet i mężczyzn. Wiadomo jednak, że jest to liczba niepełna.

Muzeum jako jedyna tego typu placówka u Wielkopolsce upamiętnia także więźniów 140 obozów pracy przymusowej, jakie istniały w okresie okupacji na tym terytorium – miejscu osadzenia Żydów z Polski, Czechosłowacji, Austrii, Holandii, Niemiec, Luksemburga, których deportowano do tych obozów z getta łódzkiego i tzw. gett prowincjonalnych Kraju Warty. W jednym z takich obozów tzw. obozie autostradowym Rzeszy

* Początkowo Żabikowo nosiło niemiecką nazwę Poggenburg. Występuje ona w niemieckiej nazwie obozu, w którym osadzono więźniów żydowskich, zatrudnionych przy budowie autostrady (*Reichsautobahn-Lager Poggenburg-Autostrada Rzeszy-Obóz Poggenburg*). Tę część Żabikowa włączono następnie w administracyjną granicę miasta Poznania – dzielnicę Junikowo (*Lenzingen*). [6]

w Żabikowie (Reichsautobahn–Lager Poggenburg) więziono Żydów zatrudnionych przy budowie autostrady Frankfurt nad Odrą–Łódź.

Po uroczystym pogrzebie ofiar obozu żabikowskiego w kwietniu 1945 r., teren obozu ulegał stopniowej degradacji. Wpływ na to miała m.in. ówczesna sytuacja polityczna, o Żabikowie miejscu osadzenia około 1500 członków AK, władze starały się zapomnieć... Nie podjęto wówczas żadnych starań, by ocalić przed ostatecznym unicestwieniem wszystkiego, co jeszcze mogło zostać po obozie z myślą o upamiętnieniu ofiar tego miejsca. Wielkim nakładem sił usuwano oryginalne ogrodzenie, rozbierano zachowane budynki i gliniany karcer. W ramach czynów społecznych posadzono topole, a teren obsiano trawą, wytyczono ścieżki nie odpowiadające dawnym, wewnętrznym drogom obozowym [11].

Muzeum powołane zostało do życia 13 sierpnia 1979 r. Pierwotnie nosiło ono nazwę Muzeum byłego obozu karno-śledczego 1943-1945 w Żabikowie i było oddziałem dzisiejszego Wielkopolskiego Muzeum Walk Niepodległościowych w Poznaniu. Od 1 stycznia 1982 r. do 31 grudnia 1990 r. działało w strukturze Urzędu Miejskiego w Luboniu. 1 stycznia 1991 r. przekazane zostało jako Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie koło Poznania wojewodzie poznańskiemu i zostało zakwalifikowane przez Ministra Kultury i Sztuki jako państwowa instytucja kultury*. 1 stycznia 1999 r. przeszło pod Zarząd Samorządu Województwa Wielkopolskiego i zmieniło nazwę aktualną do dziś na Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie.

* Decyzja Nr 2/82 Wojewody Poznańskiego z 20 stycznia 1982 r.; Uchwała nr XII/36/91 Rady Miejskiej w Luboniu z dnia 18 stycznia 1991 r.; Zarządzenie Nr 47/91 Wojewody Poznańskiego z dnia 7 marca 1991 r. w sprawie „Zmiany podporządkowania Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie koło Poznania i nadania mu statutu”.

Obóz w Żabikowie, widoczna wieża strażnicza i żelazny bunkier, fot. ze zbiorów MM w Żabikowie

Obecnie muzeum dysponuje blisko 3 ha gruntu, w tym terenem byłego obozu zachowanym tylko w części i nielicznymi reliktnymi poobozowymi, które pozostają z jednej strony przestrzenią upamiętnioną, świadkiem minionej epoki, a z drugiej strony symbolicznym miejscem pochówku wszystkich jego ofiar. Na cele wystawiennicze wykorzystano jedyny zachowany barak poobozowy, gdzie prezentowana jest wystawa obrazująca historię więzienia policji bezpieczeństwa i obozu karno-śledczego w Żabikowie. Obiekt ten połączony jest z tzw. willą komendanta, współcześnie

Muzeum w Żabikowie, fragment ekspozycji stałej: Więzienie policji bezpieczeństwa i obozu karno-wychowawczego w Żabikowie, fot. ze zbiorów MM w Żabikowie

pobudowanym łącznikiem, w których znajduje się ekspozycja stała pt. *Reichsautobahnlager – autostradowe obozy pracy przymusowej dla Żydów*. Nadto w budynku muzeum mieszczą się: sala wystaw czasowych, archiwum, biblioteka, pomieszczenia administracyjne.

Muzeum w chwili powstania dysponowało zaledwie szczątkowym fragmentem listy nowo przybyłych więźniów (obejmującym okres od 22 czerwca 1944 r. do 19 stycznia 1945 r.) i kilkunastoma zdjęciami osadzo-

nych. Cała kolekcja muzealna i archiwalna tworzona była od podstaw [10]. Przez lata działalności muzeum, zgromadzono łącznie kilka tysięcy obiektów muzealnych, związanych z historią obozu w Żabikowie i obozami pracy przymusowej. Na zbiory składają się m.in. listy i grypsy wysłane przez uwięzionych z obozu w Żabikowie oraz z więzień i obozów koncentracyjnych, do których ich deportowano (np.: Auschwitz-Birkenau, Gross-Rosen, Sachsenhausen, Mauthausen, Ravensbrück). Do archiwum muzealnego rodziny przekazują urzędowe zawiadomienia o śmierci

Żabikowo, budynek muzealny, fot. ze zbiorów MM w Żabikowie

uwięzionych, odpisy aktów oskarżenia skierowane przeciwko Polakom do sądów hitlerowskich, urzędową korespondencję obozową, okupacyjne dokumenty tożsamości, a także przedmioty artystyczne wykonane przez więźniów w obozie (różańce, pierścionki, wisiorki, rysunki). Znaczący zbiór stanowią także muzealia dokumentujące życie codzienne Wielkopolan pod okupacją m.in.: obwieszczenia władz niemieckich (w tym wyroki śmierci), kartki żywnościowe, dokumenty zatrudnienia, zgody na poruszanie się koleją czy na posiadanie np. roweru.

Wszystkie pozyskane przez muzeum eksponaty, o różnym ładunku emocjonalnym, niekiedy bardzo osobiste mówią o tożsamości osób przywiezionych do obozu w Żabikowie, o ich życiu przed wojną oraz trudzie obozowej egzystencji. Wśród wielu otrzymanych darów na uwagę zasługuje liczący kilkadziesiąt obiektów zbiór pamiątek po Witoldzie Kowalskim (okupacyjne nazwisko Franciszek Mularczyk), przed wojną uczniu Gimnazjum i Liceum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Na dar ten składają się dokumenty począwszy od okresu przed wybuchem wojny (legitymacje szkolne, dyplomy sportowe, odznaki harcerskie), unikatowy pamiętnik z września 1939 r., listy i grypsy z obozów i więzień aż po list ostatni, pożegnalny wysłany do matki z więzienia w Berlinie-Plötzensee, na dzień przed egzekucją.

Inny cenny zbiór to kolekcja pamiątek po więźniarce obozu w Żabikowie i obozie koncentracyjnym Ravensbrück Aleksandrze Markwitz-Bielerszewskiej, przed wojną studentce historii Uniwersytetu Poznańskiego. Przekazana do muzeum spuścizna, po zmarłej kilka lat temu byłej więźniarce, to kilkadziesiąt listów przesłanych przez nią z obozów i do obozów przez jej matkę, grypsy, notatki, rysunki wykonane przez współwięźniarki.

Nie mniej cenny jest zbiór relacji byłych więźniów, spisanych przez nich własnoręcznie, sporządzany podczas wywiadów przeprowadzonych przez pracowników muzeum lub opisanych w formie „Ankiety więźnia byłego hitlerowskiego obozu śledczo-karnego w Żabikowie”. Od kilku lat muzeum realizuje projekt „Archiwum Historii Mówionej”, który jest zbiorem relacji świadków nagranych w formacie audio i video*. Rejestrowane w muzeum i poza nim świadectwa związane są z wydarzeniami jakie miały miejsce w Poznaniu w Wielkopolsce w okresie II wojny światowej. Składają się na nie tylko relacji więźniów obozów koncentracyjnych, ale także wspomnienia robotników przymusowych, osób wysiedlonych do Generalnego Gubernatorstwa, mieszkańców okupowanej Wielkopolski. Ważną częścią tego zbioru jest dział poświęcony więźniom obozów pracy przymusowej dla Żydów, który zawiera wspomnienia spisane w kilku językach bądź nagrane na taśmę magnetofonową. Wszystkie te relacje osobiste i bardzo emocjonalne przybliżają wydarzenia z lat 1939-1945. Zapisy te wykorzystywane są nie tylko przez dział naukowy muzeum, ale także w pracy edukacyjnej. Istnieje bowiem dylemat jak opowiadać o tragicznych wydarzeniach związanych z II wojną światową pokoleniu,

* W 2013 r. muzeum wydało płytę *Z Archiwum Historii Mówionej*, zawierająca relacje 7 osób, które składają się łącznie na dwugodzinne nagranie.

dla którego jest niezrozumiały kontekst dramatycznych wydarzeń z nią związanych? Jak przybliżyć historię z perspektywy pojedynczego człowieka i jego losów? Relacje, wspomnienia już ostatnich przedstawicieli pokolenia świadków nie ograniczają się tylko do wycinka obozowych czy okupacyjnych wspomnień, mówią o rodzinie, przedwojennym dorastaniu, szkole. Dzięki temu poznawanie przeszłości okupacyjnej Wielkopolski, biografie poszczególnych osób są „żywą” lekcją historii.

Integralną częścią zbiorów są także materiały pozyskane w wyniku kwerend prowadzonych w archiwach krajowych i zagranicznych. Zgromadzono w ten sposób około 3500 kopii dokumentów w tym np. dokumentację dotyczącą załogi obozowej, a także dokumentację powojenną m.in. materiały procesowe, materiały dotyczące obozów pracy przymusowej. Archiwum muzealne wzbogaciło się także o spuściznę badawczą po dr. Zenonie Szymankiewiczu, znanym regionaliście wielkopolskim, zajmującym się m.in. problematyką konspiracji w Wielkopolsce, na którą składa się wiele wartościowych dokumentów, relacji, fotografii.

Zebrana w muzeum oryginalna dokumentacja służy nie tylko badaniu historii obozów, losów więźniów, jest wykorzystywana do działalności edukacyjnej czy wydawniczej. W oparciu o nią poświadczane jest osadzenie w obozie. Informacji tych udziela się nie tylko zainteresowanym, ale także najbliższej rodzinie oraz kompetentnym instytucjom krajowym i zagranicznym. W muzeum utworzono komputerową bazę byłych więźniów, obejmującą zarówno osadzonych w obozie żabikowskim jak i w obozach pracy przymusowej dla Żydów. Baza ta, ciągle uzupełniana liczy obecnie blisko 20 tys. nazwisk i zawiera wszystkie podstawowe dane personalne uwięzionych, okresy osadzenia w obozach. Podana jest także pełna dokumentacja źródłowa danych zawartych w bazie.

Osobną kategorię stanowi dokumentacja ikonograficzna zgromadzona w muzeum: oryginalne fotografie byłych więźniów z różnych okresów ich życia, fotografie obozu z 1945 r., okupacyjne widoki Poznania, albumy fotograficzne, wśród których szczególną wartość dokumentalną ma zbiór zdjęć robotników przymusowych. Łącznie kolekcja ikonograficzna liczy przeszło 3 tys. fotografii. Uzupełnia ją interesujący cykl, nagranych na taśmę magnetofonową rozmów dr Miriam Yegane Arani z Frankfurtu nad Menem (znawczynię okupacyjnej fotografii Kraju Warty) z Ernstem Stewnerem – w okresie okupacji właścicielem zakładu fotograficznego „Foto-Stewner”.

W dziale artystycznym – ważnej części kolekcji muzealnej – najbardziej rozbudowany jest zbiór plakatów i medali o tematyce martyrologicznej

i antytotalitarnej. Są to prace w przeważającej części artystów plastyków ze środowiska poznańskiego.

Prowadzone systematycznie od kilku lat na terenie obozu prace archeologiczne, pod nadzorem Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, pozwoliły ustalić rzeczywisty zasięg obozu, odsłonić stopy fundamentowe wieży strażniczej, zarys baraku administracyjnego. Znalezione przy tym ruchome zabytki, pozostałości po obiektach poobozowych takie jak: zawiasy do drzwi, zamek, pęk kluczy i inne elementy metalowe, szkło czy fragmenty porcelany.

Pracy merytorycznej i edukacyjnej służy także księgozbiór muzealny. W bibliotece muzealnej zgromadzono blisko 7 tys. książek specjalistycznych z zakresu II wojny światowej ze szczególnym uwzględnieniem okupacyjnych dziejów Wielkopolski oraz zagadnień związanych ze specyfiką muzeum, czyli martyrologią i miejscami kaźni ofiar hitlerowskiego aparatu represji. W księgozbiornie można znaleźć prace wybitnych historyków polskich i obcych zajmujących się tym okresem historii. Nie brak książek dotyczących często trudnych relacji polsko-niemieckich na przestrzeni wieków. W bibliotece można znaleźć wiele ciekawych czasopism fachowych, w tym „Przegląd Historyczny”, „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce”, „Documenta Occupationis”, „Dachauer Hefte”, „Żydowski Kwartalnik Historyczny”. Muzeum posiada także zbiór niemieckich książek propagandowych wydanych w Trzeciej Rzeszy. Część księgozbiornie muzealnego to dary przekazane przez byłych więźniów bądź ich rodziny.

Muzeum w Żabikowie jest dziś miejscem, gdzie aspekt dydaktyczny, edukacyjny powoli staje się centralnym obszarem działalności. Służą temu organizowane w muzeum wystawy czasowe ze zbiorów własnych bądź udostępnione przez inne muzea, lekcje muzealne, projekty i warsztaty edukacyjne (historyczne, plastyczne), w których uczestniczy młodzież szkolna z całego województwa wielkopolskiego. Wśród wielu działań edukacyjnych należy wymienić choćby kilka: warsztat pt. „Żydzi polscy – kultura i religia” z udziałem Tovy Ben-Zvi z Izraela, w okresie okupacji osadzonej w gettcie łódzkim, a następnie deportowanej do Auschwitz-Birkenau; projekty: „Do Ciebie. Na początku mojego listu... Znaczenie listu w warunkach obozowych”, „Młodzi o Wrześniu”, „Losy mosinian w czasie II wojny światowej”, „To co ludzie ludziom stworzyli – przeszłość jest nauką na przyszłość”.

Od kilku lat organizowane są międzynarodowe spotkania młodzieży pod hasłem „Workcamp. Międzynarodowy Wolontariat dla Pokoju – Żabikowo”, podczas których młodzi ludzie z całego świata prowadzą, pod

Uczestnicy „Workcamp – 2012”, podczas prace wykopaliskowych na terenie byłego obozu, fot. ze zbiorów MM w Żabikowie

nadzorem merytorycznym Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, prace wykopaliskowe na terenie obozu żabikowskiego. Spotkania te mają także na celu promowanie idei pokoju i porozumień między ludźmi różnych kultur, religii i ras. Działania muzeum wspierają również w ramach praktyk studenci z Polski (m.in. archeologii, historii, etnologii, przyszli edukatorzy). Jak zauważają pobyt w muzeum to także – obok konkretnych zadań do których zostali skierowani – poznawanie historii obozów, ale także refleksja moralna nad symboliką tego miejsca pamięci.

Poszerzeniu wiedzy uczniów o historii II wojny światowej, położeniu Polaków, Żydów w tzw. Kraju Warty służą podróże studyjne do miejsc pamięci w ramach realizowanego przez muzeum od 2004 r. projektu „Od Zbąszynia do Kulmhof (Chełmno nad Nerem)”*. Nawiązanie współpracy z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu zaowocowało rocznym projektem „O martyrologii w Wielkopolsce. Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie miejscem edukacji humanistycznej”, skierowanym do nauczycieli szkół ponadpodstawowych województwa wielkopolskiego. Jeszcze ściślejsza współpraca z nauczycielami pozwoli na zdobycie wiedzy

* W 2013 r. muzeum współorganizowało m.in. podróże studyjne do Chełmna nad Nerem i Domu Konferencji w Berlinie-Wannsee, w której wzięli udział uczniowie gimnazjum nr 1 w Luboniu oraz do Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, w którym wzięli udział uczniowie z Zespołu Szkół w Mosinie.

o oczekiwaniach i potrzebach młodzieży, a przez to wzbogaci i rozwinie dotychczasowe formy przekazu wiedzy historycznej.

Stałym elementem wpisanym w kalendarz ważnych wydarzeń muzealnych są uroczystości patriotyczne obchodzone w kolejne rocznice likwidacji i ewakuacji obozu, upamiętniające ofiary egzekucji, rozstrzelanie komendanta Okręgu Poznańskiego Armii Krajowej płk. Henryka Kowalówki i jego żołnierzy. Przy współudziale parafii pw. św. Barbary z Żabikowa organizowane są Misterium Drogi Krzyżowej czy Zaduszki Muzealne. W uroczystościach biorą udział byli więźniowie obozu żabikowskiego, rodziny zmarłych i pomordowanych, członkowie organizacji kombatanckich, harcerze, uczniowie szkół lubońskich i powiatu poznańskiego. Uroczystości składają nie tylko do refleksji, wspomnień o osobach które w obozie żabikowskim straciły życie, ale także podtrzymują pamięć o tragicznych wydarzeniach II wojny światowej.

Znacząco prezentuje się dorobek wydawniczy muzeum, który powstaje w oparciu o szeroką bazę źródłową własną i pozyskaną w wyniku kwerend przeprowadzanych w archiwach krajowych i zagranicznych*. Do materiałów wydawanych przez muzeum należą publikacje towarzyszące wystawom czasowym**, wspomnienia więźniów. Ponadto przy współpracy z muzeum wydawane są opracowania monograficzne historii niektórych miast wielkopolskich [9]. Pracownicy muzeum uczestniczą w międzynarodowych projektach badawczych, konferencjach, seminariach naukowych w kraju i za granicą, gdzie przedstawiają wyniki swoich badań. Warto dodać, że artykuły, materiały pokonferencyjne wydawane są przez zagranicznych partnerów muzeum w obcojęzycznych publikacjach.

Ważnym elementem pracy jest także wymiana doświadczeń muzealnych w dziedzinie edukacyjnej i udział w konferencjach organizowanych przez muzea w Sztutowie, Oświęcimiu, Łambinowicach i innych placówkach [3,4]. Ta szeroka działalność muzeum jest możliwa m.in. dzięki kontaktom z pokrewnymi placówkami muzealnymi i ośrodkami badawczymi także poza granicami kraju, czemu sprzyja przynależność muzeum do Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Muzeów (International

* W ostatnich latach muzeum opublikowało, m.in.: R. Wełniak, *Duchowieństwo w obozie żabikowskim (1943-1945)*, Żabikowo 2010; M. Maćkowiak, M. Krzysztóń, *Strażnicy obozów niemieckich w Forcie VII i Żabikowie (1939-1945)*, Żabikowo 2012.

** Muzeum wydało m.in. następujące publikacje towarzyszące wystawom czasowym: *Zniewolony Poznań 1939-1945*; *Wielkopolska walcząca. Konspiratorzy w obozie hitlerowskim w Żabikowie*; *Proces norymberski*; *Obóz na Główniej*.

Council of Museums, ICOM) i działającego w jego strukturze międzynarodowego komitetu muzeów i miejsc pamięci.

Innym polem działalności jest realizacja filmów. Dotąd muzeum wyprodukowało 4 filmy: *Zniewolony Poznań*, *Stadion*, *Tiegenhof* oraz *Byliśmy strażnikami*, wszystkie one są dokumentacją historyczną wydarzeń związanych z II wojną światową w Wielkopolsce. Pokazują okupacyjny Poznań, mówią o zagładzie osób psychicznie chorych ze szpitala „Dziekan-ka” w Gnieźnie, więźniach żydowskich obozu na Stadionie w Poznaniu, czy wreszcie po raz pierwszy ukazują sprawców – członków załóg obozów w Forcie VII i Żabikowie. Należy przy tym podkreślić, że w filmach wykorzystane zostały unikatowe materiały archiwalne i ikonograficzne pozyskane przez muzeum.

Rozwój muzeum w Żabikowie na najbliższe lata zakłada nie tylko wzbogacenie dotychczasowej oferty edukacyjnej, stworzenie jeszcze lepszych warunków do jej prowadzenia, ale także przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich zachowanych relikwów poobozowych. Muzeum postawiono przy tym kolejne, wielkie wyzwanie. 28 stycznia 2013 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego podjął uchwałę, o zamiarze wyłączenia z Muzeum Okręgowego w Koninie, leżącego w powiecie kolskim Oddziału Muzeum byłego Obozu Zagłady w Chełmnie nad Nerem i podporządkowaniu go muzeum w Żabikowie. W uzasadnieniu uchwały podano „Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie ma potencjał i doświadczenie w działalności naukowej i edukacyjnej w zakresie opieki nad miejscami pamięci”*. Niemiecki obóz zagłady Kulmhof (Chełmno nad Nerem) był pierwszym ośrodkiem natychmiastowej zagłady w tzw. Kraju Warty. Funkcjonował w dwóch okresach. W pierwszym trwającym od 8 grudnia 1941 r. od przybycia pierwszego transportu Żydów z pobliskiego Koła do 11 kwietnia 1943 r. Eksterminacji dokonywano w samochodach – mobilnych komorach gazowych przy użyciu gazu spalinowego. Do Kulmhof kierowano w pierwszej kolejności transporty Żydów z okolicznych gett, następnie z getta łódzkiego. Wśród nich znaleźli się także Żydzi pochodzący z Niemiec, Austrii, Czech, Luksemburga a także Cyganie z tzw. obozu cygańskiego utworzonego w granicach getta łódzkiego. Ciało pomordowanych grzebano w lesie rzuchowskim oddalonym 4 km od Chełmna. Latem 1942 r. masowe groby rozkopano, a wydobyte zwłoki palono w polowych krematoriach. Drugi okres funkcjonowania obozu

* Uchwała nr XXX/598 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z 28 stycznia 2013 r. wraz z uzasadnieniem i „Informacją o zamiarze i przyczynach podziału Muzeum Okręgowego w Koninie”.

Uroczystość patriotyczna na terenie byłego obozu w Żabikowie,
fot. ze zbiorów MM w Żabikowie

trwał od 23 czerwca 1944 r. do 14 lipca 1944 r. Według ustaleń muzeum w Chełmie nad Nerem w obozie zginęło ok. 200 tys. Żydów, Cyganów i Polaków.

Muzeum w Chełmie nad Nerem powołane zostało w 1987 r. decyzją Wojewody Konińskiego jako oddział Muzeum Okręgowego w Koninie. Budowę placówki muzealnej rozpoczęto rok później. Jego otwarcie nastąpiło 17 czerwca 1990 r. Jednocześnie z muzeum odsłonięto w lesie rzuchowskim Ścianę Pamięci [5]. Z czasem na ścianie i wokół na obeliskach zawisły tablice upamiętniające żydowskie ofiary z: Pabianic, Bełchatowa, Zduńskiej Woli, Brzezin, Gąbina. Na terenie lasu i wokół pałacu w Chełmie nad Nerem podjęto prace archeologiczne. W ocalałym spichlerzu w Chełmie udostępniono wystawę stałą...

Role muzeum pozostaje nadal kultywowanie pamięci o tragicznych wydarzeniach, które nie powinny się już nigdy powtórzyć. Czynione jest to nie tylko w imię pamięci o ofiarach hitlerowskich więzień i obozów, ale także w trosce o współczesne i przyszłe pokolenia. To dla nich wiedza o charakterze tych miejsc musi być moralnym zobowiązaniem pamięci i ostrzeżeniem. Ważne jest zatem przypominanie, zwłaszcza młodemu pokoleniu o niebezpieczeństwach jakie niesie nienawiść, dyskryminacja, nietolerancja.

BIBLIOGRAFIA

1. Arani M. Y., *Fotografia w Poznaniu w czasie okupacji*, [w:] „Kronika Miasta Poznania”, nr 2009/3, Poznań 2009.
2. Maćkowiak M., Krzysztoń M., *Strażnicy obozów niemieckich w Forcie VII i Żabikowie*, Żabikowo 2012.
3. Markwitz-Bielierzewska A., *Wspomnienia więźniarki Żabikowa*, Żabikowo 2011.
4. Ks. Nawrowski E., *W szponach gestapo. Urywki z moich przeżyć w obozie Fort VII (Übergangslager S.S. Posen)*, Żabikowo 2008.
5. Pawlicka-Nowak Ł., *Dzieje upamiętnienia byłego obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem (do 1995 r.)*, [w:] *Mówią świadkowie Chełmna*, Oficyna Bibliofilów (etc.), Łódź 2004.
6. Płonka K., *Martyrologium obozu hitlerowskiego w Żabikowie 1943-1945*, Żabikowo 2004.
7. Wełniak R., *Duchowieństwo w obozie żabikowskim (1939-1945)*, Żabikowo 2010.
8. Wełniak R., *Współpraca szkół wielkopolskich z Muzeum Martyrologicznym w Żabikowie. Formy i metody upowszechniania wiedzy o okupacyjnych dziejach Wielkopolski*, [w:] *Muzea w edukacji. Formy współpracy muzeów ze współczesną szkołą. Konferencja Muzealna*, Szreniawa 2011.
9. Wełniak R., Ziółkowska A., *Wielkopolska walcząca. Konspiratorzy w obozie hitlerowskim w Żabikowie*, Żabikowo 2009.
10. Wiśniewski J., *Archiwa w bibliotekach i muzeach*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2000.
11. Ziółkowska A., *Żabikowo. Archeologia Miejsca Pamięci*, Żabikowo 2008.
12. Ziółkowska A., *Formy edukowania wobec trudnego kontekstu*, [w:] „Rocznik Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie”, t. 29, Szreniawa 2012.

Wydawnictwa multimedialne Muzeum w Żabikowie,
fot. ze zbiorów MM w Żabikowie

CIEKI I AKWENY W POWIECIE POZNAŃSKIM

*Prof. dr hab. Sadzide Murat-Błażejewska

dr Mariusz Sojka

WSTĘP

Na kształtowanie zasobów wodnych największy wpływ mają warunki hydrometeorologiczne oraz warunki fizjograficzne w zlewni (topografia terenu, przepuszczalność podłoża glebowego i sposób zagospodarowania terenu). Obszar powiatu poznańskiego (1899,95 km²) w całości położony jest w zlewni rzeki Warty i zajmuje około 4% całkowitej powierzchni zasilania tej rzeki [2]. Na obszarze powiatu poznańskiego Warta pokonuje około 66 km (co stanowi około 8% jej długości) w kierunku północnym od Mosiny do Obornik i dzieli obszar powiatu niemal na pół (ryc.1).

Warta wraz z dopływami na terenie powiatu poznańskiego i miasta Poznania tworzy gęstą sieć rzeczną. Jej większymi bezpośrednimi dopływami są: Kanał Mosiński, Wirynka, Potok Junikowski, Bogdanka (dopływy lewobrzeżne, tab. 1), Kopla, Cybina, Główna i Trojanka (dopływy prawobrzeżne, tab. 2). Dodatkowo płyną duże i małe ciek, które nie doprowadzają bezpośrednio swoich wód do Warty, ale zwiększają łączną długość rzek i cieków na terenie powiatu do 2100 km i gęstość sieci rzecznej do 0,96 km.km⁻². Gęstość sieci rzecznej jest uwarunkowana przepuszczalnością podłoża; tam, gdzie jest ono słabo przepuszczalne sieć cieków jest stosunkowo gęsta, natomiast na obszarach zbudowanych z utworów piaszczystych lub żwirowych sieć rzeczna jest wyraźnie rzadsza. W tym drugim przypadku wynika to z dużych strat wody na infiltrację.

* Prof. dr. hab. w Katedrze Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji Wydziału Melioracji i Inżynierii Środowiska Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

** Adiunkt w Katedrze Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji Wydziału Melioracji i Inżynierii Środowiska Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

Sieć rzeczna powiatu poznańskiego wzbogaca kilkanaście dużych zbiorników wodnych oraz kilkaset mniejszych akwenów naturalnych lub sztucznych. Sumaryczna powierzchnia wód stojących na obszarze powiatu wynosi 27,51 km², co stanowi 1,45% powierzchni powiatu.

Analizując dostępne materiały dotyczące wód powierzchniowych w powiecie poznańskim, można dostrzec duże rozbieżności w nazewnictwie rzek i jezior, a także charakterystyk hydrometrycznych, co może wywołać problemy interpretacyjne. W artykule przedstawiono kolejno ważniejsze dopływy rzeki Warty, jeziora oraz zbiorniki zaporowe na ciekach. Dane liczbowe uzyskano z *Rastrowego Podziału Hydrograficznego Polski* (MPHP) z 2007 r. [3], i z *Atlasu posterunków wodowskazowych dla potrzeb Państwowego Monitoringu Środowiska Odry* (1996) [1], a dane monitorin-gowe z lat 2008-2012 z raportów Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska (WIOŚ) w Poznaniu [4] oraz z projektu badawczego [3].

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej (RZGW) w Poznaniu podzielił obszar zasilania sieci rzecznej Warty na 18 zlewni bilansowych. Powiat poznański prawie w całości położony jest w zlewni bilansowej nr 10 – Poznańskie Dorzecze Warty. Bardziej szczegółowe informacje o zasobach wodnych Regionu Wodnego Warty (RWW) znajdują się w bazach danych RZGW w Poznaniu.

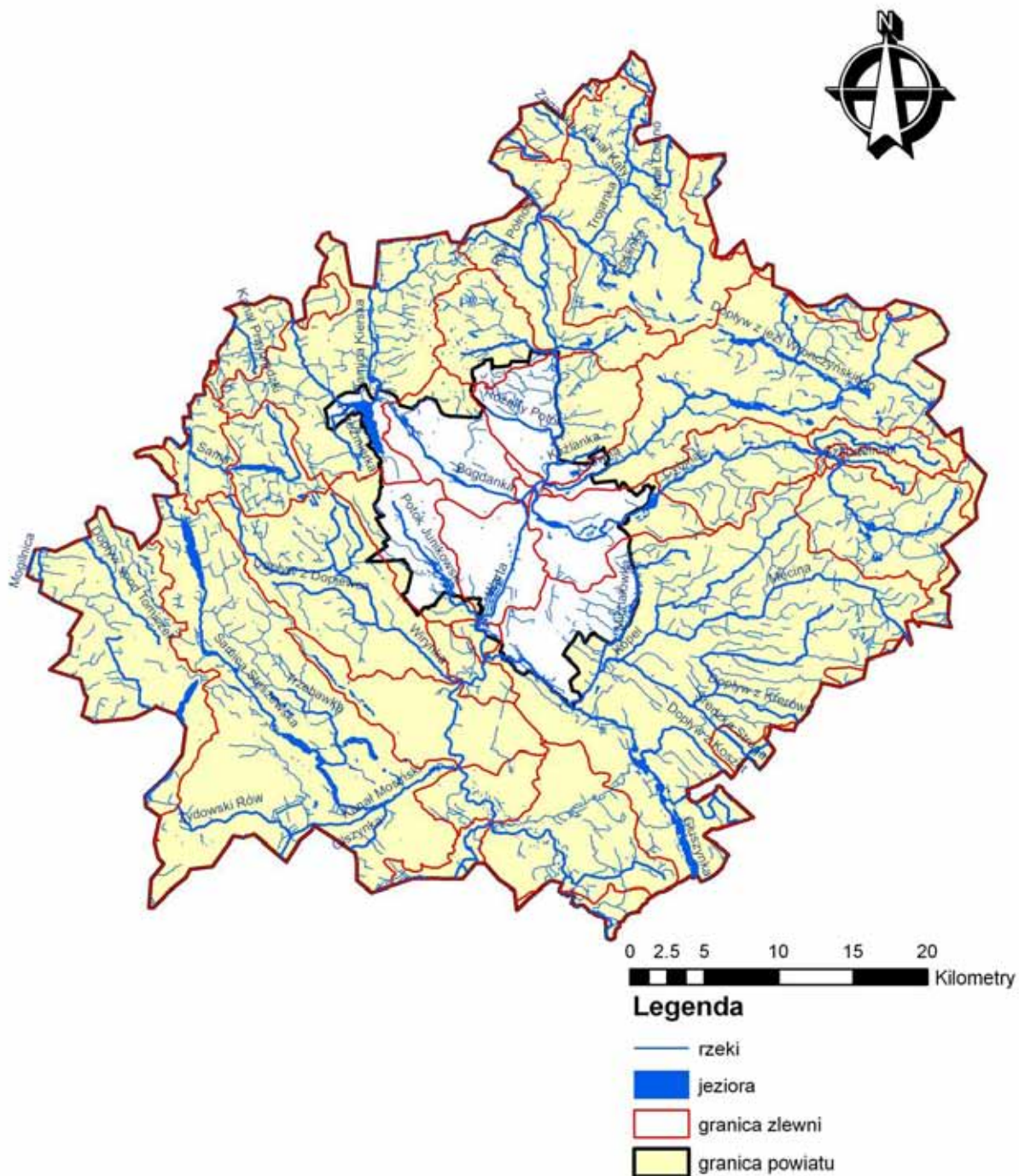
LEWOBRZEŻNE DOPIŁYWY WARTY

Największym dopływem Warty na terenie powiatu, zarówno pod względem przepływu jak i powierzchni zasilania, jest **Kanał Mosiński**. Do obszaru jego zasilania (2503,46 km²) zalicza się całą zlewnię górnej Obry i Kanału Kościańskiego do połączenia z kanałem Prut I, zlewnię Mogilnicy oraz właściwego Kanału Mosińskiego.

Za początek właściwego Kanału Mosińskiego umownie przyjmuje się Węzeł Bonikowski w pobliżu Kościana, następnie kanał płynie około 115 km, w tym 15 km na obszarze powiatu poznańskiego i w Puszczykowie w pobliżu granicy z Mosiną uchodzi do Warty. Powierzchnia zlewni właściwego Kanału Mosińskiego wynosi 1264,30 km² w tym około 30% (370,6 km²) znajduje się w granicach powiatu.

Kanał Mosiński jest odbiornikiem wód rzeki Mogilnicy (poprzez kanał Prut), Żydowskiego Rowu i Samicy Stęszewskiej, jak również wód Olszynki. Kanał doprowadza do rzeki Warty duże ilości wody: średnie roczne natężenie przepływu w profilu Mosina SSQ = 5,95 m³·s⁻¹ (średni

Ryc. 1. Mapa wód powierzchniowych powiatu poznańskiego

Źródło: Rastrowa Mapa Podziału Hydrograficznego Polski, uzupełniona o granice gmin

Tabela 1. Największe lewobrzeżne dopływy rzeki Warty odwadniające obszar powiatu poznańskiego

Nazwa ciek	Ujście do Warty (km)	Powierzchnia zlewni (km ²)		Długość rzeki (km)	
		Całkowita	W powiecie poznańskim	Całkowita	W powiecie poznańskim
Kanał Mosiński	263,55	2503,46	370,60	115,06	15,01
Wirynka	256,01	102,34	101,75	18,35	18,35
Potok Junikowski	249,50	48,90	16,80	10,99	3,13

Źródło: *Rastrowa Mapa Podziału Hydrograficznego Polski* [5]

przepływ z wielolecia) (tab. 3). Zmienność przepływów wyrażona amplitudą względną, obliczaną jako stosunek różnicy przepływów maksymalnego i minimalnego do przepływu średniego wynosi 9,8. Przyczyną zmienności przepływów rzek są przede wszystkim wielkość opadów i ich rozkład w czasie. Wpływ mają także warunki fizjograficzne zlewni, takie jak przepuszczalność gleb, nachylenie i rodzaj użytkowania terenu. Kanał doprowadza duże ilości wody o potencjale ekologicznym poniżej dobrego. Podstawą oceny stanu/potencjału ekologicznego są elementy biologiczne (zespoły organizmów wodnych: fitoplanktonu, makrofitów i fitobentosu, makrobezkręgowców bentosowych oraz ryb), elementy fizykochemiczne oraz hydromorfologiczne.

Badania wykonane przez WIOŚ w Poznaniu w 2011 r. wskazują, że Kanał doprowadza do Warty wody o umiarkowanym potencjale ekologicznym, przede wszystkim ze względu na klasę elementów biologicznych (III – umiarkowany, czyli wartości biologicznych wskaźników jakości wody wykazują umiarkowany wpływ oddziaływań antropogenicznych), zaś pod względem elementów fizykochemicznych i hydromorfologicznych jego wody odpowiadają II klasie, co oznacza, że wody spełniają w odniesieniu do większości wskaźników jakości wody wymagania określone dla wód powierzchniowych, wykorzystywanych do spożycia, wymagających typowego uzdatniania fizycznego i chemicznego, w szczególności utleniania wstępnego, koagulacji, flokulacji, dekantacji, filtracji oraz dezynfekcji.

Położenie zlewni na terenie kilku gmin komplikuje realizację programu ochrony wód powierzchniowych. Administracyjnie poszczególne fragmenty zlewni Kanału Mosińskiego w granicach powiatu poznańskiego należą do gmin (tab. 5): Buk, Dopiewo, Stęszew, Mosina. Poza Mosiną gminy mają charakter rolniczy. Udział gruntów ornych w powierzchniach gmin wynosi: Buk 79,2%, Dopiewo 67,1% i Stęszew 62,9 %.

Rzeka **Wirynka** (zwana niekiedy **Wirenką**) wypływa z łąk w pobliżu Zakrzewa, około 13 km na zachód od Poznania, pokonuje 18,35 km i uchodzi do Warty w Łęczycy. Powierzchnia zlewni wynosi 102,34 km². Typ abiotyczny rzeki rozpoznano jako potok nizinny piaszczysty. Zlewnia prawie w całości zbudowana jest z piasków i żwirów akumulacji wodno-lodowcowej i w większej części porośnięta jest lasami. Ciek posiada jeden dopływ – Dopływ z Dopiewca. Użytkowanie powierzchni zlewni administrowane jest przez gminy: Dopiewo, Komorniki i Luboń. Poza Luboniem gminy mają charakter rolniczy, bowiem udział gruntów ornych w powierzchniach gmin jest duży – Dopiewo 67,1% i Komorniki 62 %.

Badania wykonane przez WIOŚ w Poznaniu w 2008 r. wykazały słaby stan ekologiczny wód Wirynki; nieco lepszy stan, bo umiarkowany, stwierdzono w 2010 r. Oznacza to, że Wirynka nadal prowadziła wody nie odpowiadające celom środowiskowym, przede wszystkim ze względu na elementy biologiczne (III klasa) oraz elementy fizykochemiczne, które plasowały się poniżej II klasy.

Potok Junikowski niemal w całości płynie w obrębie miasta Poznania, a jedynie dolny odcinek biegu (3,13 km) znajduje się w granicach Lubonia. Całkowita długość cieku wynosi około 10,99 km, a powierzchnia zlewni 48,9 km². Powierzchnia ta jest administrowana przez cztery gminy: Tarnowo Podgórne, Dopiewo, Komorniki i Luboń. W budowie geologicznej zlewni przeważają utwory przepuszczalne: piaski i żwiry akumulacji wodno-lodowcowej, co czyni ją podatną na infiltrację zanieczyszczeń. Badania WIOŚ wykonane w 2010 r. wskazują, że wody Potoku Junikowskiego są silnie zanieczyszczone. Potencjał ekologiczny tych wód oceniany elementami biologicznymi jest słaby (IV klasa), również elementy fizykochemiczne są w stanie poniżej dobrego i nie odpowiadają celom środowiskowym.

PRAWOBRZEŻNE DOPŁYWY WARTY

Rzeka **Kopla** na całej długości (32,52 km) płynie na obszarze powiatu i wpływa do rzeki Warty w okolicach południowej granicy Poznania (tab. 2). Posiada ona liczne dopływy. Są nimi: Michałówka, Mięcina, Średz-

ka Struga i Głuszynka (zwana niekiedy Kamionką), która przepływa przez osiem jezior. Liczne dopływy tworzą bogatą sieć rzeczną o powierzchni zasilania 424 km², prawie w całości (86,5%) znajdującą się w granicach powiatu. Średnie roczne natężenie przepływu Kopli w profilu Głuszyna wyniosło w wieloleciu 1951-1990 $SSQ = 1,28 \text{ m}^3\cdot\text{s}^{-1}$, przy amplitudzie względnej równej 11,5 (tab. 3).

Wyniki badań WIOŚ w Poznaniu w 2010 r. wykazały, że stan ekologiczny Kopli był umiarkowany (III klasa), z tym, że do dopływu Głuszynki stan elementów biologicznych, jak i elementów fizykochemicznych odpowiadał III klasie, zaś poniżej dopływu (w punkcie pomiarowo-kontrolnym Czapury) elementy biologiczne odpowiadały już II – dobrej klasie, zaś elementy fizykochemiczne pozostawały nadal w III klasie, czyli były poniżej dobrego stanu ekologicznego. Administracyjnie poszczególne fragmenty zlewni należą do gmin: Kostrzyn, Swarzędz, Kleszczewo, Kórnik i Mosina.

Tabela 2. Największe prawobrzeżne dopływy rzeki Warty odwadniające obszar powiatu poznańskiego

Nazwa ciek	Ujście do Warty (km)	Powierzchnia zlewni (km ²)		Długość rzeki (km)	
		Całkowita	W powiecie poznańskim	Całkowita	W powiecie poznańskim
Kopla	252,84	424,00	320,71	32,52	27,44
Cybina	238,84	190,61	152,94	43,09	32,36
Główna	238,05	235,95	170,37	36,67	28,44
Trojanka	217,27	145,44	138,07	21,71	21,71

Źródło: *Rastrowa Mapa Podziału Hydrograficznego Polski* [5]

Rzeka **Cybina** jest ciekim o długości 43,09 km, ze średnim spadkiem 1,02‰ i powierzchni zlewni 190,61 km². Średni spadek podłużny zlewni wynosi 0,23‰. Źródła rzeki znajdują się na pograniczu gmin Kostrzyn i Nekla, w miejscowościach Siedleczek i Nekiłka. Rzeka przepływa przez tereny trzech gmin: Kostrzyn, Pobiedziska, Swarzędz i miasto Poznań.

Cybina koło Jankowa, fot. K. Budziński

Cybina posiada kilka dopływów. Najważniejsze z nich to: Cybinka (Rów z Wierzycy), Rów Kostrzyński, Kanał Czachurski, Kanał Szkutelnik, Mielcuch, Rów z Gortatowa.

Powierzchnia zlewni Cybiny posiada urozmaiconą rzeźbę z licznymi pagórkami oraz rynnymi terenowymi. Dolina rzeki jest wyraźnie wykształcona, głęboko wcięta, o stromych zboczach. Budują ją piaski i żwiry sandrowe, a w środkowym biegu występują gliny zwałowe. W 77% powierzchnię zlewni zajmują grunty orne, w 17% lasy, w 4% zabudowania, a pozostałe 2% stanowią wody. Średnie roczne natężenie przepływu wynosi $0,65 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$, przy amplitudzie względnej 7,8. Wyniki badań WIOŚ w Poznaniu w 2010 r. wskazują, że stan ekologiczny Cybiny jest umiarkowany, stan elementów biologicznych odpowiada III klasie, a to oznacza, że wody Cybiny nie spełniają celów środowiskowych.

Tabela 3. Charakterystyka hydrologiczna wybranych rzek powiatu poznańskiego

Rzeka	Profil wodowskazowy	Powierzchnia zlewni (km ²)		Przepływy charakterystyczne w wieloleciu 1951-1990 (m ³ ·s ⁻¹)		
		Do profilu	Całkowita	Minimalny NNQ	Średni SSQ	Maksymalny WWQ
Kanał Mosiński	Mosina	2491,8	2503,46	0,28	5,95	58,5
Kopla	Głuszyna	369,40	424,00	0,021	1,28	14,8
Cybina	Antoninek	170,6	190,61	0,008	0,65	5,12
Główna	Wierzenica	222,3	235,95	0,026	0,90	10,8

Źródło: *Atlas posterunków wodowskazowych dla potrzeb Państwowego Monitoringu Środowiska dorzecza Odry* [1]

Rzeka **Główna** wypływa z jeziora Lednica (110,0 m n.p.m.) na północny-wschód od Pobiedzisk, w gminie Łubowo i pokonując prawie 37 km dopływa do Warty w Poznaniu (52,0 m n.p.m.). Na odcinku od Jerzykowa do Barcinka, od 15,42 do 22,30 km rzeka została spiętrzona, tworząc dwubasenowy zbiornik Kowalskie.

Głównym dopływem rzeki jest ciek o nazwie Dopływ spod Tuczna o długości 8,9 km i powierzchni zasilania 72,7 km², który przepływa przez ciąg jezior, rozpoczynając od jeziora Tuczo, a kończąc w Jeziorze Jerzyńskim. Duża jeziorność dopływu spowodowała, że typ abiotyczny rzeki Głównej od źródła do profilu Borowy Młyn określono jako ciek łączący jeziora, zaś poniżej tego profilu (aż do ujścia) Główna została uznana za ciek o nieokreślonym typie. Powierzchnię zlewni rzeki Głównej budują utwory piaszczysto-żwirowe sandru i moreny czołowej, a w południowo-wschodniej części – gliny zwałowe.

Średnie roczne natężenie przepływu wynosi około 0,90 m³·s⁻¹, przy dużej amplitudzie względnej dochodzącej do 12. Badania jakości wód rzeki Głównej, wykonane przez WIOŚ w 2008 r., wykazały zły stan ekologiczny wód w górnym biegu rzeki (do profilu Borowy Młyn) i nieco lepszy – bo umiarkowany – w dolnym biegu w profilu Poznań. Kolejne badania

Zbiornik Kowalskie, zaporę czołową na Cybinie, *fot. K. Budziński*

w 2011 r. wykazały dobry stan ekologiczny wód, a stan chemiczny poniżej dobrego. Administracyjnie poszczególne fragmenty zlewni posiadają gminy: Pobiedziska, Murowana Goślina, Czerwonak i Swarzędz.

Trojanka, zwana także Goślińską Strugą, jest ciekami o długości 20,2 km, a jego obszar zasilania zajmuje powierzchnię 147,6 km². Ciek wypływa z podmokłych łąk na południe od Zielonki, ok. 7 km na południowy wschód od Murowanej Gośliny. Jej głównym dopływem jest Goślina. Administracyjnie poszczególne fragmenty zlewni Trojanki posiadają gminy Murowana Goślina i Czerwonak.

AKWENY

Powiat poznański obfituje w liczne akwenty naturalne, jeziora przepływowe i odpływowe. Największe (o powierzchni powyżej 100 ha) jeziora powiatu: Strykowskie, Niepruszewskie, Bnińskie, Łódzko-Dymaczewskie i Lusowskie łącznie magazynują ok. 52 mln m³ (tab. 4). Ponadto liczne mniejsze jeziora (o powierzchni poniżej 100 ha) występują w ciągu dolin rzek: Samicy Stęszewskiej, Głuszynki, Cybiny i Główniej.

Tabela 4. Największe naturalne i sztuczne zbiorniki wodne powiatu poznańskiego

Nazwa	Powierzchnia (ha)	Objętość (tys. m ³)	Głębokość maksymalna (m)	Głębokość średnia (m)
Strykowskie	295,90	13 637,4	7,7	4,5
Niepruszewskie	243,45	7578,3	5,2	3,1
Bnińskie	227,84	9525,6	8,5	4,2
Łódzko-Dymaczewskie	124,12	4525,2	9,3	3,6
Lusowskie	115,57	10 479,9	19,5	8,6
Zbiornik Kowalskie	203,0	6580,0	6,0	3,2

Źródło: Adam Choiński komentarz do mapy hydrograficznej

Największy udział jezior w powierzchni administrowanej posiadają gminy: Pobiedziska (2,87%), Stęszew (2,82%) i Kórnik (2,28%). Mało jezior znajduje się na terenie gmin Kleszczewo (0,03%) i Puszczykowo (0,07%) (tab. 5).

Jezioro Strykowskie jest największe jeziorem powiatu poznańskiego znajduje się w zlewni Kanału Mosińskiego. Jest ono zasilane wodami niewielkich cieków i rowów melioracyjnych. Jezioro Strykowskie jest jeziorem polodowcowym, rynnowym, silnie wydłużonym w kierunku południkowym. Warunki morfometryczne jeziora, brak stratyfikacji oraz nadmierne użytkowanie rekreacyjne sprawiły, że stan ekologiczny jeziora jest słaby (IV klasa) [4].

Jezioro Niepruszewskie jest jeziorem polodowcowym, rynnowym i przepływowym, zasilane jest wodami rzeki Samicy Stęszewskiej i rowów melioracyjnych. Jezioro ma wydłużony w kierunku południkowym kształt. Typ abiotyczny (3b) – jezioro o wysokiej zawartości wapnia, o dużym wpływie zlewni. Badania WIOŚ w 2010 r. wykazały, że stan elementów biologicznych jest dobry (II klasa), zaś elementów fizyczno-chemicznych – poniżej dobrego, czyli nie odpowiadają one celom środowiskowym.

Jeziro Łódzko-Dymaczewskie podobnie jak Jezioro Niepruszewskie jest jeziorem rynnowym, przepływowym i bardzo podatnym na degradację. Jezioro rozciąga się z północnego-zachodu na południowy-wschód, między miejscowościami Łódź i Dymaczewo na terenie gmin Stęszew i Mosina. Wody jeziora podlegają monitoringowi, wskazującemu na utrzymującą się złą ich jakość. W okresie letnim w jeziorze występują masowe zakwity wody, powodowane głównie przez sinice [3]. Oddana do użytku w 2007 r. w Witobli nowa oczyszczalnia ścieków dla Stęszewa i okolic posiada odpływ ścieków oczyszczonych do Kanału Mosińskiego, co sprzyja poprawie jakości wód jezior: Witobelskiego i Łódzko-Dymaczewskiego.

Jeziro Bnińskie jest największym jeziorem w zlewni Głuszynki (dopływ rzeki Kopli) o polu powierzchni 227,84 ha. Jest to jezioro rynnowe, o wydłużonym kształcie z jednym głęboczkiem dochodzącym do 8,5 m. Przez jezioro przepływa rzeka Głuszynka. Stan ekologiczny oceniono w 2011 r. jako umiarkowany (III klasa) pod względem elementów biologicznych. Elementy fizyko-chemiczne jak i stan chemiczny nie odpowiadały celom środowiskowym, co oznacza, że stan ekologiczny jest poniżej dobrego.

Jeziro Łódzko-Dymaczewskie, *fot. K. Budziński*

Jeziro Lusowskie jest jeziorem polodowcowym, rynnowym i odpływowym, z zachodniego krańca jeziora wypływa rzeka Sama. Jezioro zostało podpiętrzone przez zastawkę znajdującą się na wypływie z jeziora. Pole powierzchni jeziora wynosi 115,57 ha, oś jeziora przebiega równoleżnikowo (co jest rzadkością w Wielkopolsce). Jezioro jest stosunkowo głębokie (19,5 m) i odporne na eutrofizację.

Na terenie powiatu poznańskiego słabo rozwinięta jest sztuczna retencja wodna. Jedynym większym akwenem jest **Zbiornik Kowalskie** na rzece Głównej, który magazynuje 6,5 mln m³. Wody Zbiornika Kowalskie są zeutrofizowane. Według badań Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMGW) we Wrocławiu w 2009 r. [4] ocena elementów biologicznych zweryfikowana przez elementy fizykochemiczne odpowiadała IV klasie, co oznacza słaby stan ekologiczny.

Pozostałe sztuczne zbiorniki wodne to stawy rybne (karpiove), stawy wiejskie, dworskie i liczne wyrobiska po eksploatacji piasku i żwiru.

PODSUMOWANIE

Powiat poznański posiada stosunkowo gęstą sieć rzeczna i niezbyt wysoką jeziorność. Sieć rzeczna i jeziora stanowią cenne zasoby wodne powiatu, są ostoją bioróżnorodności i wraz z terenami do nich przyległymi posiadają duże walory turystyczno-rekreacyjne. Niestety, stan ekologiczny większości cieków, a szczególnie jezior nie jest dobry. By osiągnąć dobry stan ekologiczny jezior zobowiązuje (do końca 2015 r.) unijna Ramowa Dyrektywa Wodna z 2000 r. Stąd m.in. niezbędne jest podjęcie odpowiednich działań, głównie na terenie zlewni, aby ograniczyć spływy zanieczyszczeń do wód, a także rekultywacja niektórych jezior.

Tabela 5. Użytkowanie terenu i wybrane charakterystyki hydrograficzne gmin powiatu poznańskiego

Gmina	Pow. gminy (km ²)	Lasy (%)	Grunty orne	Udział powierzchni zlewni w powierzchni gminy (%)	Jeziorność (%)	Gęstość sieci rzecznej (km ² /km ²)
Buk	90,58	3,50	79,20	Mogilnica (82,6%), Samica Sęszewska (17,1%), Sama (0,3%)	1,58	1,14
Czerwonak	82,48	39,70	37,90	Przyrzecze Warty (53,0%), Dopływ s. Kamińska (18,3%), Trojanka (15,9%), Główna (12,9%)	0,75	0,92
Dopiewo	108,02	15,50	67,10	Wirynka (51,5%), Samica Sęszewska (42,7%), Potok Junikowski (2,3%), Sama (1,9%), Przyrzecze Warty (1,5%)	1,49	1,11
Kleszczewo	74,46	2,20	87,40	Kopel (99,1%), Maskawa (0,9%)	0,03	1,28
Komorniki	66,41	16,40	62,00	Wirenka (68,4%), Przyrzecze Warty (27,7%), Potok Junikowski (3,8%), Samica Sęszewska (0,1%)	0,70	0,62
Kostrzyn	154,81	13,20	69,90	Kopel (61,1%), Cybina (33,0%), Maskawa (5,9%)	0,51	1,22
Kórnik	186,13	27,20	52,70	Kopel (65,8%), Przyrzecze Warty (13,1%), Dopływ z Czołowa (12,8%), Dopływ z Lucin (4,3%), Maskawa (3,9%)	2,28	1,05
Luboń	13,51	3,90	38,20	Przyrzecze Warty (57,2%), Potok Junikowski (37,7%), Wirenka (5,0%)	0,77	0,82
Mosina	171,77	36,80	35,60	Przyrzecze Warty (55,8%), Olszynka (15,9%), Przyrzecze Kanału Mosińskiego (9,2%), Samica Sęszewska (7,9%), Kanał Szymanowo-Grzybno (6,1%), Kopel (5,1%)	0,77	0,70
Murowana Goślina	172,33	45,30	36,80	Trojanka (71,1%), Przyrzecze Warty (10,9%), Mała Wełna (7,8%), Wełna (7,0%), Główna (3,2%)	1,21	0,93
Pobiedziska	189,26	24,40	52,60	Główna (61,5%), Cybina (30,8%), Mała Wełna (4,9%), Wrześnica (2,8%)	2,87	1,01
Puszczykowo	16,11	50,00	14,80	Przyrzecze Warty (94,7%), Samica Sęszewska (5,3%)	0,07	0,47
Rokietnica	78,94 79,30	7,90	72,50	Samica Kierska (73,6%), Sama (26,4%)	0,67	1,23
Sęszew	175,03	17,90	62,90	Samica Sęszewska (39,9%), Żydowski Rów (24,0%), Rów Kąkolewski (16,4%), Przyrzecze Kanału Mosińskiego (15,1%), Mogilnica (2,2%), Przyrzecze Warty (2,1%), Olszynka (0,2%)	2,82	0,78
Suchy Las	116,01	26,40	22,90	Samica Kierska (33,9%), Dopływ z Łysego Młyna (31,8%), Przyrzecze Warty (26,1%), Bogdanka (8,2%)	0,68	0,98
Swarzędz	102,09	12,90	59,70	Cybina (42,3%), Główna (34,6%), Kopel (22,3%), Przyrzecze Warty (0,7%)	1,39	1,00
Tarnowo Podgórne	101,75	6,00	66,90	Sama (58,4%), Samica Kierska (28,4%), Potok Junikowski (6,8%), Wirenka (3,6%), Samica Sęszewska (2,8%)	1,54	1,10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2011) oraz *Rastrowej Mapy Podziału Hydrograficznego Polski* [5]

BIBLIOGRAFIA

1. *Atlas posterunków wodowskazowych dla potrzeb Państwowego Monitoringu Środowiska. Dorzecze Odry*, PIOŚ, Warszawa-Katowice 1996.
2. Kowalczak P., Kurosz P., Sobolewski Ł., *Powódź w powiecie poznańskim w 2010 r.*, http://www.powiat.poznan.pl/pliki/files/poznan_powodz_07a.pdf (04.2013)
3. Projekt: *Sformułowanie w warunkach korzystania z wód regionu wodnego ograniczeń w korzystaniu z wód jezior lub zbiorników oraz w użytkowaniu ich zlewni*, MGGP SA, Instytut Ochrony Środowiska (2010).
4. Raporty WIOŚ, Monitoring środowiska, Wyniki badań i oceny wód powierzchniowych, (04-05. 2013).
5. *Rastrowa Mapa Podziału Hydrograficznego Polski*, 2007. <http://www.kzgw.gov.pl/pl/Rastrowa-Mapa-Podzialu-Hydrograficznego-Polski.html> (05.2013).

Samica koło Starego Dymaczewa, fot. K. Budziński

LASY POWIATU POZNAŃSKIEGO

*dr hab. Władysław Kusiak

WSTĘP

Potocznie pojęciem „las” określa się teren porośnięty drzewami. Jednak w myśl przysłowia „im dalej w las tym więcej drzew”, definicja ta jest mocno niedoskonała. *Encyklopedia* podaje, że las jest to naturalny lub ukształtowany przez człowieka zespół roślinności, w którym przeważają drzewa. W rozumieniu Ustawy o lasach – las, a ściślej grunt leśny to obszar o zwartej powierzchni, co najmniej 0,10 ha, pokryty roślinnością leśną (uprawami leśnymi), tj. drzewami i krzewami oraz runem leśnym. Do gruntów związanych z gospodarką leśną zalicza się tereny przejściowo pozbawione roślinności ale związane z gospodarką leśną, czyli powierzchnie zajęte dla potrzeb gospodarki leśnej takie jak: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziału przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, również tereny zajęte przez parkingi leśne i urządzenia turystyczne.

Do powierzchni leśnej nie wlicza się zadrzewień, którymi zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody są drzewa i krzewy rosnące w granicach pasa drogowego, pojedyncze drzewa czy krzewy albo ich niewielkie skupiska.

Wielkopolska leży w pasie wielkich nizin europejskich i jest częścią składową Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej. Krajobraz regionu ukształtowany przez lodowiec ma charakter nizinny, tylko miejscami o bardziej urozmaiconej rzeźbie terenu. Ponad 80,0% regionu leży w dorzeczu Warty. Pod względem przyrodniczo-leśnym teren ten wchodzi w skład III Krainy Wielkopolsko-Pomorskiej, której lesistość wynosi 30,3%. W strukturze siedlisk dominują słabe siedliska borowe: bór świeży (48,3%), bór mieszany świeży (26,4%).

* Pracownik naukowy Katedry Inżynierii Środowiska Pracy Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

Prowadzona gospodarka leśna na siedlisku borowym, mająca na celu różnicowanie przestrzenne i gatunkowe drzewostanu. Rejon Zakrzewa, fot. W. Kusiak

Warunki siedliskowe decydują o składzie gatunkowym drzewostanów i ich budowie oraz o sposobach użytkowania i odnawiania lasu. Żyzność siedliska warunkuje o zdolności do zaspakajania wszystkich potrzeb rozmaitych roślin w zbiorowisku leśnym. Z żyznością siedliska związana jest zdolność produkcyjna. O jakości siedliska decydują: położenie, klimat, warunki glebowe. Ze względu na żyzność wyróżnia się: bory – siedliska o najniższej żyzności, bory mieszane, lasy mieszane, lasy – najżyźniejsze siedliska. Natomiast ze względu na uwilgotnienie gleby oraz poziom wody gruntowej wyróżnia się siedliska: suche, świeże, wilgotne, bagienne.

Wśród gatunków panujących w Wielkopolsce dominuje sosna (87,0%), przy stosunkowo niedużym udziale innych gatunków, takich jak dąb (4,8%) i brzoza (3,4%). Zimy i lata na tym obszarze należą do najcieplejszych w kraju, a opady atmosferyczne są niewielkie i wahają się w granicach od 495 do 594 mm rocznie [4].

W 2011 r. powierzchnia lasów w Polsce wynosiła 9,35 mln ha, a w województwie wielkopolskim lasy zajmowały 786 tys. ha. Wskaźnikiem określającym udział lasów jest lesistość – stosunek procentowy powierzchni lasów do ogólnej powierzchni. W kraju lesistość w 2011 r. wynosiła 29,2%, a w Wielkopolsce 25,7% i była zauważalnie niższa od krajowej. Jeszcze mniejsza była lesistość w powiecie poznańskim i wynosiła tylko 22,0%, przy czym lesistość centralnego obszaru województwa administrowanego przez Regionalną Dyрекcyję Lasów Państwowych (RDLP) w Poznaniu jest jeszcze niższa i wynosi około 20,0%.

W Wielkopolsce, z uwagi na rozwój rolnictwa lasy były od wieków wycinane, a żyzniejsze ziemie przeznaczane pod uprawy. Konsekwencją tego jest niewielka ilość kompleksów leśnych w postaci puszczy. Lasy zachowały się na najuboższych glebach. Przeważają skupiska sosny zwyczajnej, która ma małe wymagania glebowe.

Na terenie powiatu poznańskiego na północ od Poznania rozciąga się Puszcza Zielonka, która zajmuje obszar ok. 15 tys. ha. Zasobami leśnymi tego kompleksu administrują nadleśnictwa: Łopuchówko, oraz Zielonka – jednostka doświadczalna Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Niegdyś lasy te należały do klasztorów Cystersów w Owińskach i Wągrowcu. Już w 1848 r. w Zielonce utworzono nadleśnictwo, które w 1946 r. przeniesiono do Łopuchówka. Puszcza obejmuje pasmo morenowe i rozległą wysoczyznę o pagórkowatym charakterze wchodzącą w skład Wysoczyzny Gnieźnieńskiej. Istotnym walorem krajobrazowym są liczne jeziora położone w rynnę ciągnącej się od Pobiedzisk do Murowanej Gośliny. Lasy Puszczy Zielonki są od dawna obiektem doświadczalnym w zakresie nauk leśnych. Od 1870 r. prowadzono tutaj badania nad określeniem przydatności obcych gatunków drzew w gospodarstwie leśnym i zakładano powierzchnie doświadczalne, m.in. z jodłą kaukaską i jednobarwną, cyprysikiem groszkowym i Lawsona, sosną smołową i wydmową, żywotnikiem olbrzymim, orzesznikiem pięciolistkowym, daglezią zieloną. Od 1925 r. część Puszczy stała się obiektem doświadczalnym i dydaktycznym dla Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego. W 1979 r. założono w Zielonce arboretum leśne o powierzchni 84 ha. Puszcza Zielonka obok walorów przyrodniczych ma także dużą wartość historyczną i kulturową. Zachowały się tutaj liczne stanowiska archeologiczne, ślady dawnego budownictwa wiejskiego, zabytkowe dwory i parki podworskie.

W południowo-wschodniej części powiatu poznańskiego rozpościerają się tzw. lasy kórnickie o powierzchni ok. 16,5 tys. ha administrowane przez nadleśnictwa Babki i Konstantynowo i sąsiadujące z Wielkopolskim Parkiem Narodowym. Te porozrywane kompleksy leśne leżą wzdłuż rynny jezior kórnickich. Na wyżej położonych terenach, na uboższych glebach dominują siedliska borowe, porośnięte drzewostanami sosnowymi. Wzdłuż doliny Warty, gdzie przeważają żyzne gleby, rosną drzewostany dębowe lub jesionowo-olchowe z domieszką innych gatunków liściastych. Lasy są urozmaicone licznymi ciekawostkami faunistycznymi, florystycznymi i przyrody nieożywionej. Krajobraz łąg nadwarciańskich zobaczyć można w jednym z największych w Wielkopolsce rezerwacie „Krajkowo”, w którym gnieździ się około 120 gatunków ptaków. Godne uwagi

Odnowiony las po pożarze z 1992 r. w rejonie Dziewiczej Góry,
Nadleśnictwo Łopuchówko, fot. W. Kusiak

są ponadto lasy uroczysk: Zwola, Łękno, Mieczewo, Drapałka, Kamionki, Babki – leżące w rejonie rynny jeziornej Zaniemysko-Kórnickiej [3].

Dominującym gatunkiem w Wielkopolsce jest sosna zwyczajna, która zajmuje około 79% powierzchni. W ramach prowadzonej przebudowy drzewostanów, mającej na celu urozmaicenie gatunkowe i dostosowanie warunków siedliskowych, obecnie sadi się: dęby, brzozy, buki, lipy, klony oraz modrzewie, świerki.

Dąb zajmujący 10,6% areалу jest drugim co do wielkości zajmowanej powierzchni gatunkiem lasotwórczym na terenie RDLP w Poznaniu. Spośród trzech rodzimych gatunków najbardziej rozpowszechniony w Wielkopolsce jest dąb szypułkowy – gatunek światłolubny i wymagający gleb zasobnych i wilgotnych. Świadectwem istnienia w przeszłości rozległych dąbrów są skupiska starych dębów szypułkowych rosnących nad Wartą, w okolicach Rogalina. Do tej pory zachowało się ich jeszcze ok. 1400 egzemplarzy*.

Drzewostany brzożowe zajmują 4,2% powierzchni i najwięcej ich rośnie na terenie nadleśnictw: Czerniejewo i Konstantynowo. Drzewostany te są zwykle pochodzenia naturalnego (z samosiewów), a sztucznie wprowadza się je przede wszystkim w ramach zalesiania gruntów porolnych.

* Według różnych źródeł liczba dębów w okolicach Rogalina waha się od 900 do 1400 (dop. red.).

Drzewostan liściasty z charakterystycznym udziałem starych, ponad stukilkudziesięcioletnich sosen w Wielkopolskim Parku Narodowym, fot. W. Kusiak

Brzoza jako gatunek pionierski odznacza się dużą plastycznością, co oznacza, że rośnie zarówno na siedliskach ubogich borów, jak i żyznych siedliskach lasowych, wypierając inne, cenne gatunki domieszkowe jak dęby, czy buki. Drewno brzozy jest cennym i poszukiwanym surowcem papierniczym i stolarskim, a ostatnio staje się bardzo poszukiwanym surowcem kominkowym. Jako gatunek domieszkowy i biocenotyczny jest pożądanym składnikiem na siedliskach borowych, stąd też na najuboższych stanowiskach sadi się ją do 20,0%.

Gatunkiem mającym większe znaczenie jest jeszcze olsza czarna, która występuje przede wszystkim na powierzchniach o wysokim poziomie wód gruntowych, na glebach torfowych i torfowo-murszowych, na siedliskach olsu typowego i olsu jesionowego. Udział powierzchniowy drzewostanów olszowych jest podobny do brzozowych i wynosi 4,2%.

CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW LEŚNYCH

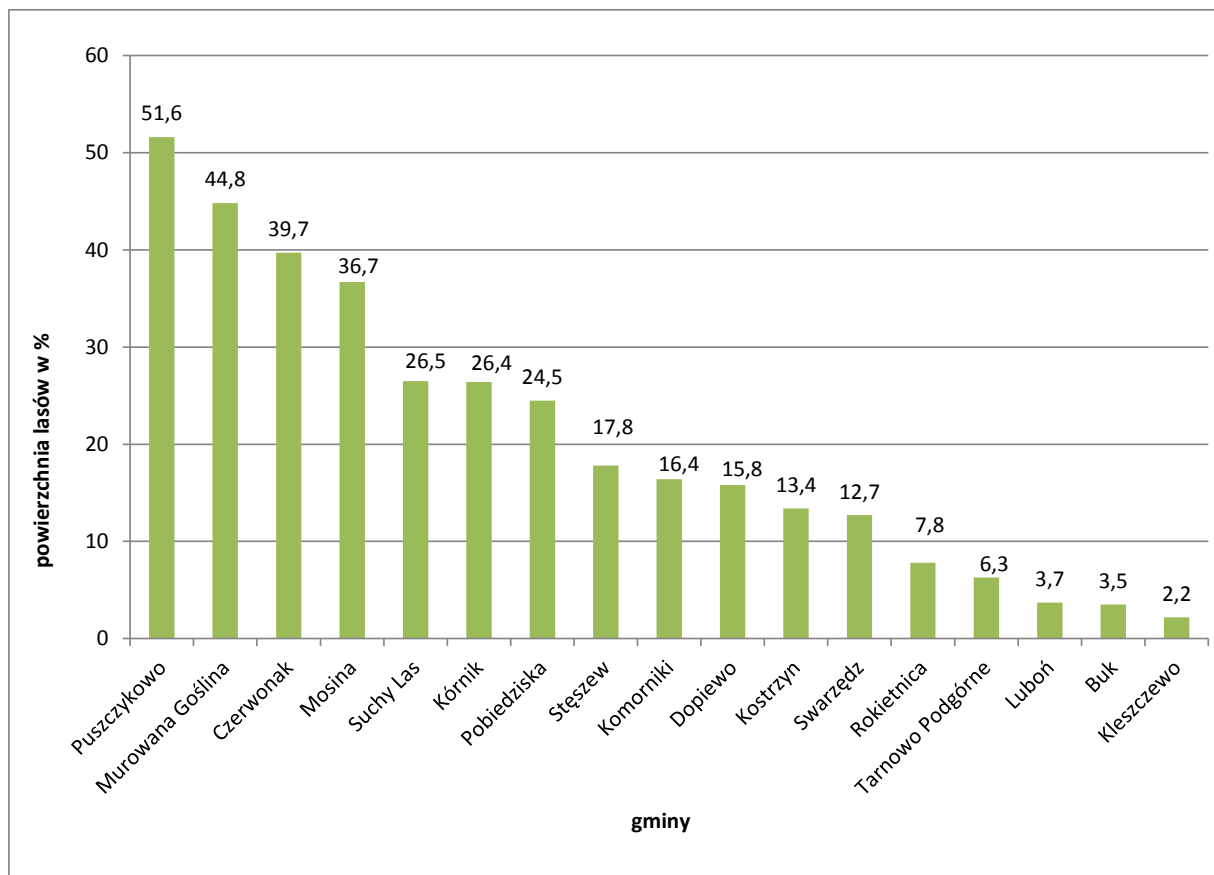
Powiat poznański położony jest w centralnej części województwa. Spośród wielkopolskich powiatów (nie wliczając miast na prawach powiatu) wyróżnia go najwyższa gęstość zaludnienia w przeliczeniu na 1 km² – 180 osób. Pod koniec czerwca 2012 r. zamieszkiwało tutaj 341,4 tys. osób, a wskaźnik urbanizacji wynosił 38,7%, czyli pozostałe 61,3% ludności

Tabela.1. Charakterystyka zasobów leśnych gmin powiatu poznańskiego

Gmina	Pow. gminy (ha)	Pow. lasów (ha)	(%) Lasów gminnych	(%) Pow. lasów w zarządzie LP	(%) Pow. lasów innych własności	(%) Pow. lasów prywatnych	Lesistość ogółem
Buk	9058	320	0,6	77,2	1,2	21,0	3,5
Czerwonak	8248	3277	0,2	54,6	43,8	1,4	39,7
Dopiewo	10802	1702	0,2	87,5	6,3	6,0	15,8
Kleszczewo	7446	166	0,0	88,7	4,4	6,9	2,2
Komorniki	6641	1091	0,4	2,8	95,1	1,7	16,4
Kostrzyn	15481	2068	1,0	82,4	15,2	1,4	13,4
Kórnik	18613	4923	0,1	86,3	5,0	8,6	26,4
Luboń	1351	50	0,0	95,2	0,0	4,8	3,7
Mosina	17177	6296	0,1	69,4	17,9	12,6	36,7
Murowana Goślina	17223	7719	0,2	69,4	27,5	2,9	44,8
Pobiedziska	18926	4638	0,2	81,9	12,2	5,7	24,5
Puszczykowo	1611	832	0,7	0,1	91,1	8,1	51,6
Rokietnica	7930	621	0,7	86,0	0,6	12,7	7,8
Stęszew	17503	3108	0,1	40,7	56,6	2,6	17,8
Suchy Las	11601	3079	0,0	97,2	0,0	2,8	26,5
Swarzędz	10209	1300	1,0	91,7	5,0	2,3	12,7
Tarnowo Podgórne	10179	642	0,9	85,7	0,2	13,2	6,3

Źródło: Jaszczak R., *Leśnictwo i gospodarka leśna na obszarze aglomeracji poznańskiej*, [w:] „Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej”, nr 1, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2010

Ryc.1. Wskaźnik lesistości gmin powiatu poznańskiego

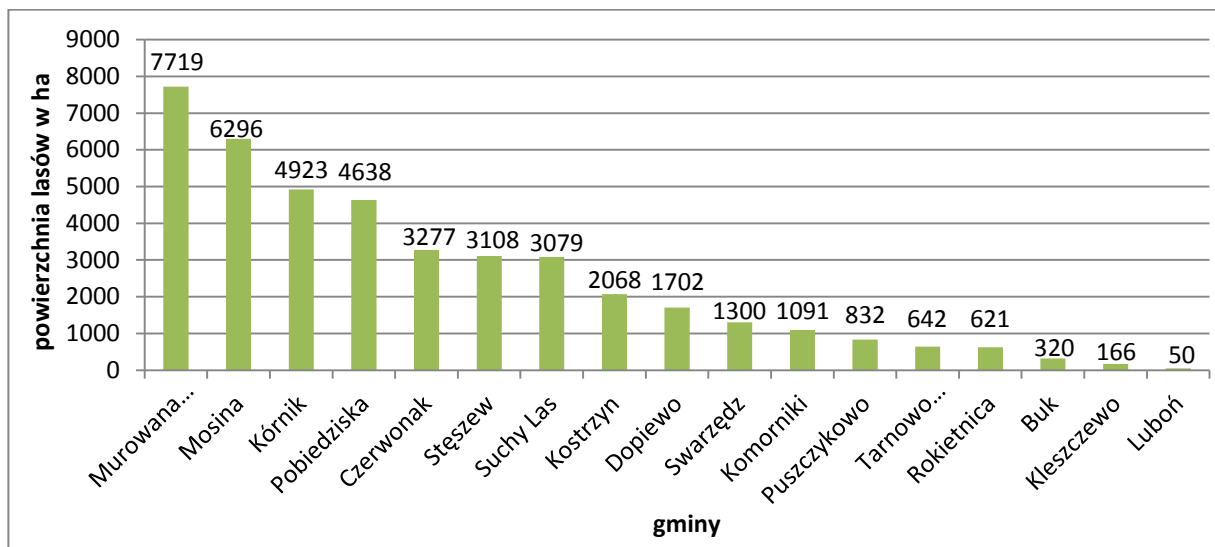

Źródło: Jaszczak R. [1]

mieszkało na terenach wiejskich. Łączny udział obszarów objętych różnymi formami ochrony jak parki narodowe, krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne wynosi 53 202 ha, co daje 28,0% powierzchni powiatu. Lasy zajmują powierzchnię 41 737 ha, czyli 22,0%.

Powiat poznański otacza miasto Poznań, co z racji rozwoju rolnictwa doprowadziło do wylesienia znacznych obszarów. Należy jednak mieć świadomość, że średniowieczny las wcale nie musiał przypominać dzisiaj wysokopiennego drzewostanu. Większość lasów powiatu wchodzi

Ryc.2 Powierzchnia leśna w gminach powiatu poznańskiego

Źródło: Jaszczak R. [1]

w skład położonej w północnej części powiatu Puszczy Zielonka, przylegającego od zachodu poligonu wojskowego w Biedrusku i sąsiadującymi od wschodu lasami promnickimi. Drugi duży i zwarty kompleks leśny obejmuje rozciągający się na południe od Poznania obecny Wielkopolski Park Narodowy i przylegające od wschodu – lasy kórnickie. Trzeci, znacznie mniejszy, ale zawarty „klin leśny” tworzą lasy w rejonie Zakrzewa. Warto podkreślić, że znaczenie wymienionych kompleksów leśnych podkreśla fakt, że zostały one włączone do parków krajobrazowych (PK), na północy do PK Puszcza Zielonka i PK Promno, a na południu – do Rogalińskiego PK.

Taka sytuacja geograficzno-przyrodnicza wpływa na duże zróżnicowanie gminnych zasobów leśnych, co prezentują dane zamieszczone w tabeli nr 1 i zilustrowano na rycinach nr 1 i 2. Okazuje się, że najwięcej lasów znajduje się w gminach: Murowana Goślina (7719 ha) na północy i Mosina (6296 ha) – na południu. Ponadto, do stosunkowo zasobnych można w lasy zaliczyć jeszcze gminy: Kórnik, Pobiedziska, Czerwonak, Stęszew i Suchy Las.

Generalnie, podobnie do układu prezentującego gminy pod względem wielkości zasobów leśnych, przedstawia się ich zestawienie wg lesistości, przy czym zdecydowanie największy procentowy udział lasów odnotowano w niewielkiej, 11 razy mniejszym od gminy Murowana Goślina Puszczykowie (51,6%), w którym jest tylko 832 ha lasów. Uwagę zwraca też niski wskaźnik lesistości w gminie Stęszew (17,8%), przy jednak zauważalnym areale lasów (3108 ha). Najuboższe w tereny leśne, a w zasadzi można stwierdzić, że bez lasów są gminy: Kleszczewo (2,2%), Buk (3,5%), Luboń (3,7%), Tarnowo Podgórne (6,3%) i Rokietnica (7,8%), które także pod względem powierzchni lasów znajdują się na końcu zestawienia.

Struktura własności lasów powiatu poznańskiego nie odbiega znacząco od krajowej, choć w poszczególnych gminach jest dość zróżnicowana. Dominują lasy należące do skarbu państwa – Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP). Ich udział dochodzi do nawet 97,2% w gminie Suchy Las.

Udział lasów samorządowych jest znikomy i wynosi maksymalnie 1,0%, przy czym istnieje prawidłowość, że jest on wyższy w gminach posiadających mało lasów i o niskich wskaźnikach lesistości: Kostrzyn, Swarzędz, Tarnowo Podgórne, Rokietnica, Buk.

Podobnie niski jest udział lasów prywatnych, których procentowo najwięcej jest w mało lesistych gminach: Buk (21,0%), Tarnowo Podgórne (13,2%) i Rokietnica (12,7%). Więcej lasów prywatnych jest jedynie w gminie Mosina.

Największa powierzchnia lasów w powiecie poznańskim jest w zarządzie PGL LP, a ich odsetek wynosi około 77%. W granicach powiatu znajduje się pięć nadleśnictw: Nadleśnictwo Babki (las w gminach: Kleszczewo, Kórnik, Luboń, Mosina, Murowana Goślina, Pobiedziska, Swarzędz), Nadleśnictwo Konstantynowo (Buk, Dopiewo, Komorniki, Mosina, Stęszew i Tarnowo Podgórne), Nadleśnictwo Łopuchówko (Czerwonak, Murowana Goślina, Pobiedziska, Rokietnica, Suchy Las i Swarzędz), Nadleśnictwo Czarniejewo (Kostrzyn i Pobiedziska), Nadleśnictwo Oborniki (Suchy Las i Rokietnica).

Nadleśnictwo Łopuchówko obejmuje powierzchnię ogółem 12 732 ha, w tym leśną 12 040 ha, co stanowi 67,0% powierzchni całego nadleśnictwa. Dominującymi gatunkami lasotwórczymi są: sosna (62,4%), dąb (21,3%), olsza (4,9%), buk (4,9%), brzoza (2,7%), modrzew (1,3%) oraz w mniejszym stopniu świerk, topola, jesion, klon i daglezja. W strukturze wiekowej drzewostanów dominują lasy w średnim wieku od 41 do 60 lat, których jest 26,8% i od 61 do 80 lat z udziałem 21,9%. Drzewostanów

do 40 lat jest 22,2%, a pozostały odsetek stanowią drzewostany ponad 80-letnie. Na podstawie struktury udziału siedliskowych typów lasu, które odzwierciedlają warunki produkcji leśnej wynika, że dominują siedliska żyzne – lasowe z udziałem blisko 79,4%. Siedlisk borowych jest 15,3%, a wilgotnych – 5,3%.

Nadleśnictwo Babki na terenie powiatu poznańskiego gospodaruje na powierzchni ogółem 7930 ha, powierzchnia leśna to 7616 ha. Dominującymi gatunkami lasotwórczymi są: sosna (73,4%), dąb (10,2%), olsza (2,6%), buk (2,3%), brzoza (3,6%), modrzew (2,3%) oraz w mniejszym stopniu jesion, świerk, grab, topola. W strukturze wiekowej drzewostanów dominują lasy w średnim wieku od 41 do 80 lat, których jest 46,6%. Znaczny jest udział drzewostanów w starszym wieku, ponad 80-letnich, a szczególnie ponad 100-letnich – 29,7%. Drzewostanów młodych, czyli do 40 lat jest 20,9%. Ponadto 2,8% powierzchni zajmują grunty związane z gospodarką leśną. Pod względem podziału na siedliskowe typy lasu przeważają siedliska lasowe z udziałem 54,6%. Siedlisk borowych jest 47,5%, a wilgotnych – 2,9%.

Nadleśnictwo Konstantynowo gospodaruje na 7610 ha powierzchni leśnej, a dominującymi gatunkami są: sosna (79,6%), dąb (6,7%), olsza (4,7%), brzoza (4,3%) i jesion (2,5%). Pozostałe 2,2% powierzchni zajmuje: świerk, topola, modrzew, robinia, buk oraz w minimalny, udziale – klon, lipa, wierzba i daglezja. W strukturze wiekowej drzewostanów dominują lasy w średnim wieku, tj. w wieku 41 do 60 lat, których jest 29,0%. Drzewostanów do 40 lat jest 26,9%, a ponad 80-letnich – aż 44,1%. Przeważają siedliska borowe, których udział wynosi 58,7. Bogatszych siedlisk lasowych jest 36,2%, a wilgotnych (olesowych i łęgowych) – 5,1%.

Nadleśnictwo Czarniejewo na terenie powiatu poznańskiego gospodaruje na powierzchni 4386 ha, w tym leśnej 4076 ha, co stanowi 32,0% zasięgu terytorialnego. W strukturze gatunkowej dominuje sosna (68%), dąb (16,0%), olsza (5,0%), brzoza (4,0%), jesion (3,0%), a z pozostałych gatunków większy udział ma jeszcze buk, grab, robinia, daglezja, modrzew, świerk, jesion i zajmują one 4%. W układzie siedlisk dominują siedliska lasowe (77,6%) oraz borowe (22,4%). Średni wiek drzewostanów wynosi 58 lat.

Nadleśnictwo Oborniki swym zasięgiem obejmuje niewielki fragment powiatu poznańskiego o powierzchni jedynie 143 ha. W strukturze gatunkowej dominuje sosna (52,2%), dąb (22,2%), brzoza (8,4%), świerk (2,1%), jesion (1,8%), pozostałe 13,3% powierzchni zajmowane jest przez buka, modrzewia, osikę, wierzbę i robinie. Z siedlisk przeważają siedliska

Przykład lasu liściastego rosnącego na żyznym siedlisku lasowym z dominującym udziałem dębu w Puszczy Zielonka, *foto. W. Kusiak*

lasowe, zajmując blisko 78% powierzchni. Średni wiek drzewostanów podobnie jak w Nadleśnictwie Czerniejewo wynosi 58 lat.

Z lasów innych własności, które mają większe znaczenie, wymienić należy lasy wchodzące w skład Leśnego Zakładu Doświadczalnego w Murowanej Goślinie Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Bezpośredni nadzór sprawowany jest przez Nadleśnictwo Doświadczalne Zielonka, terytorialnie znajdująca się w trzech gminach: Murowana Goślina (najwięcej), Czerwonak i Pobiedziska. Lasy te obejmują powierzchnię 4021 ha, a grunty przeznaczone pod produkcję leśną mają łącznie 4550 ha. Znaczną część powierzchni nadleśnictwa (50,9%) zajmują drzewostany w wieku od 61 do 80 lat oraz starsze. Gatunkiem panującym jest sosna, która zajmuje 82,4% powierzchni leśnej. W strukturze siedlisk 75,1% zajmują siedliska lasowe, 22,4% – borowe i 2,5% – wilgotne. Roczny etat pozyskania drewna wynosi 26 tys. m³, przy czym przeważają cięcia tzw. przedrębne, czyli pielęgnacyjne.

Wielkopolski Park Narodowy położony jest w 5 gminach: Stęszew (największy udział), Dopiewo, Komorniki, Mosina i Puszczykowo. Został utworzony 16 kwietnia 1957 r., a jego granice objęły powierzchnię 9600 ha, z czego pod zarządem Parku znalazło się ok. 5100 ha. W 1996 r. zwiększono powierzchnię do 7584 ha oraz utworzono strefę ochronną tzw. otulinę, której powierzchnia razem z terenem Parku wynosi 14 840 ha.

Z Parku zostały wyłączone tereny miejskie Puszczykowa, Mosiny oraz Stęszewa. Z najnowszej inwentaryzacji lasu wynika, że w 2013 r. powierzchnia leśna WPN obejmowała 4587 ha, a miąższość drzewostanów określono na 1.518.602 m³. W strukturze gatunkowej, pod względem powierzchni dominowała sosna zajmując 3185 ha (69,5%), dąb – 1.127 ha (24,6%), brzoza i olsza po 65 ha (tj. po 1,4%), buk – 45 ha (1,0%). Pozostałe 2,1% powierzchni były zajęte przez kilkanaście gatunków drzewiastych, z których największy udział miał: jesion, modrzew, świerk. Z podziału siedliskowego wynika, że zdecydowanie przeważają siedliska lasowe z udziałem 81,4%. Siedlisk borowych jest tylko 15,6%, a wilgotnych – 3,0%.

W strukturze wiekowej drzewostanów przeważają zdecydowanie drzewostany starsze, powyżej 80 lat, których zaewidencjonowano 2975 ha, tj. 64,9%. Najwięcej jest drzewostanów w wieku 101 do 120 lat – 798 ha (17,4%) oraz starszych niż 141 lat – 793 ha (17,3%). Drzewostanów najmłodszych, w wieku do 20 lat rośnie jedynie 268,3 ha (5,8%).

PODSUMOWANIE

Obecnie lasy spełniają wiele funkcji, przy czym podstawowy ich podział obejmuje funkcje produkcyjne, ochronne (ekologiczne) i społeczne [2]. Ze względu na rolę lasów w środowisku przyrodniczym oraz w gospodarce i życiu społecznym wyróżnia się lasy ochronne i lasy gospodarcze, a uwagi na stan prawny lasy ochronne w dzielone są na lasy prawem chronione i lasy prawem nie chronione.

W powiecie poznańskim zdecydowanie dominują funkcje ochronne i społeczne, co potwierdza ich rola turystyczno-edukacyjna oraz fakt istnienia licznych form ochrony przyrody. Warto jednak podkreślić, że z racji istnienia lasów, gminy otrzymują dochody w postaci podatku leśnego, który pobierany jest od lasów starszych niż 40 lat w wysokości ceny drewna równej 0,22 m³ (od lasów ochronnych pobiera się połowę tej stawki). Obecnie za 1 ha lasów gospodarczych jest to kwota 41 zł. Dużo większe są dochody osiągane z produkcji drewna, a przyjmując, że średnio z 1 ha powierzchni leśnej pozyskuje się 5 m³ drewna, przy jego cenie na terenie RDLP w Poznaniu wynoszącej w pierwszym półroczu 2013 r. ok. 174 zł/m³, co z 41 834 ha daje kwotę rzędu 36 mln zł. Oczywiście wartość pozaprodukcyjna lasów jest dużo większa, co ma potwierdzenie w cenach nieruchomości leśnych i sąsiadujących z lasami. Niewielkie też wpływy osiąga się z prawa do polowania na terenie obwodów łowieckich, co wy-

nika z umowy dzierżawnej tzw. tenuty, uzależnionej od jakości obwodu łowieckiego. Dochody te należy powiększyć o wartość upolowanej dziczyzny.

W przyjętej 19 grudnia 2005 r. „Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 r. ustalono, że lasy są ważnym elementem systemu przyrodniczego Wielkopolski. „Są elementem przestrzeni, częścią środowiska przyrodniczego, jednym z sektorów gospodarki-produkcyjnym, ale i usługowym, źródłem surowca, odnawialnej energii, rynkiem pracy, miejscem wielorakiej aktywności mieszkańców, w tym turystyki, rekreacji, edukacji, są także elementem dziedzictwa kulturowego i wielu innych sfer. Dlatego ważna jest poprawa ich stanu i wzrost zasobów.” [6] Na terenie powiatu poznańskiego, wskazania te nabierają szczególnego znaczenia w odniesieniu do ochronnych i społecznych funkcji lasu, z uwagi na duże zaludnienie i znacznie niższy od krajowego wskaźnik lesistości. Ponadto uwzględniając istnienie w południowej części Wielkopolskiego Parku Narodowego, a w północnej – Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka, obejmującego Nadleśnictwo Doświadczalne Zielonka, należącego do Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu walory pozaprodukcyjne lasów wysuwają się na plan pierwszy.

BIBLIOGRAFIA

1. Jaszczak R., *Leśnictwo i gospodarka leśna na obszarze aglomeracji poznańskiej*, [w:] „Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej”, nr 1, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 2010.
2. Kielczewski B., Wiśniewski J., *Las w środowisku życia człowieka*, Wydawnictwo PWRiL, Warszawa, 1982.
3. Kusiak W., *Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Poznaniu*, Wydawnictwo Przegład Leśniczy, Poznań, 2002.
4. Kusiak W., Jaszczak R., *Propedeutyka leśnictwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, Poznań, 2011.
5. Ustawa o lasach z 28.09.1991 r. z późn. zm.
6. „Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 r.”, Poznań, grudzień 2005.
7. Ustawa z dnia 28.09.1991 roku o lasach (Dz. U. 2000, Nr 56, poz. 679, ze zm.).
8. Ustawa z 16.04. 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 93, poz. 880 z późn. zm.).
9. GUS, *Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym. Stan w dniu 30 VI 2012 r.*, 2012.

Okolice Dziewiczej Góry, fot. W. Kusiak

Za pomoc udzieloną przy zbieraniu danych dziękuję p. Katarzynie Gomulkiwicz, p. Romanowi Klossowskiemu, p. Wojciechowi Kowalowi, p. Arturowi Napierale, p. Karinie Ostrowskiej, p. Adamowi Smolarkowi, p. Łukaszowi Walterowi oraz p. Kazimierzowi Jakubiakowi.

NOWE INWESTYCJE DRÓG KRAJOWYCH NA TERENIE POWIATU POZNAŃSKIEGO

*Marek Bereżecki

WSTĘP

Początek XXI w. to okres licznych inwestycji drogowych w kraju. Ukończono budowę wielu odcinków dróg szybkiego ruchu: autostrad i dróg ekspresowych, powstały obwodnice drogowe wielu miast.

Jednym z obszarów, gdzie zrealizowano kilka dużych inwestycji drogowych jest powiat poznański. W Poznaniu zbiega się kilka dróg krajowych i wojewódzkich oraz wiele powiatowych i gminnych, tworząc na terenie powiatu gęstą sieć drogową.

Planom budowy nowych dróg krajowych podległych Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Oddziałowi w Poznaniu poświęcony był artykuł Piotra Chodorowskiego w numerze 1 „Kroniki Powiatu Poznańskiego” w 2010 r. [1]. Od tego czasu znacząca część zaplanowanych inwestycji została zrealizowana, usprawniając komunikację samochodową: tranzytową i lokalną. W trakcie realizacji i planowania są kolejne inwestycje drogowe w tym regionie.

* Zastępca Dyrektora Oddziału ds. Przygotowania Inwestycji Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Poznaniu

Administracja drogowa

Drogami na terenie powiatu poznańskiego zarządzają następujące podmioty:

drogi krajowe

- S5, S11, nr 92, nr 5, nr 11 – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Poznaniu (GDDKiA),
- A2 autostrada płatna – koncesjonariusz Autostrada Wielkopolska SA (AWSA),

drogi wojewódzkie

- Wielkopolski Urząd Marszałkowski, przez Wielkopolski Zarząd Dróg Wojewódzkich (WZDW),

drogi powiatowe

- Starostwo Powiatowe, Powiatowy Zarząd Dróg (PZD),

drogi gminne

- urzędy gmin, miast,

Na terenie miasta Poznania wszystkimi drogami – krajowymi, wojewódzkimi, powiatowymi i gminnymi za wyjątkiem autostrad i dróg krajowych zarządza Prezydent Miasta Poznania poprzez Zarząd Dróg Miejskich (ZDM).

Istniejące drogi krajowe

drogi dwujezdniowe

Pierwsze drogi dwujezdniowe w regionie poznańskim wybudowano w latach 70-tych ubiegłego wieku jako dwujezdniowe wyloty z Poznania:

- 1974 r. – E-8 (obecnie nr 92) Poznań–Swarzędz–Września, rozbudowa na drogę dwujezdniową,
- 1975 r. – E-8 (obecnie nr 92) Tarnowo Podgórne–Poznań, rozbudowa na drogę dwujezdniową,
- 1976 r. – nr 38 (obecnie S11) Poznań–Kórnik, rozbudowa na drogę dwujezdniową.

W wyniku znacznego ograniczenia nakładów w 1976 r. na inwestycja drogowe nie udało się ówczesnej Dyrekcji Okręgowej Dróg Publicznych (DODP) wybudować, pomimo przygotowania dokumentacji projektowej: pozostałych 2 wylotów dwujezdniowych z miasta na drodze E-83 (obecnie nr 5) do Komornik i nr 155 (obecnie nr 11) przez Suchy Las do Ocieszyna (Obornik Wlkp.), oraz E-8 (obecnie nr 92) Północnej Obwodnicy Poznania na odcinku od Poznań Woła do Jasina za Swarzędzem z nową przeprawą przez rzekę Wartę przed obwodnicą kolejową na ul. Gdyńskiej.

Jedynie w ramach poprawy warunków ruchu na drogach wylotowych z miasta wybudowano w latach: 1977 r. – E-83 (obecnie nr 5) obwodnicę Stęszewa, oraz w 1981 r.– nr 155 (obecnie nr 11) obwodnicę Chłudowa i wiadukt nad linią kolejową w Ocieszynie.

Obecny stan dróg krajowych

Sieć dróg krajowych na terenie powiatu poznańskiego wg stanu z 31 grudnia 2012 r. przedstawia się następująco:

a) autostrada

- A2 Świecko–Poznań–Warszawa odcinek od granicy zachodniej do wschodniej powiatu – 52,9km,

b) drogi ekspresowe

- S11 Poznań–Katowice, odcinek od A2 Poznań Krzesiny do Kórnik – 14,1km,
- S11 Kołobrzeg–Poznań, odcinek Zachodniej Obwodnicy Poznania (ZOP)– Głuchowo–Swadzim i Rokietnica–Złotkowo (wraz z będącym w budowie odcinkiem Swadzim–Rokietnica) – 20,4km,
- S5 (Gdańsk)–Bydgoszcz–Poznań, odcinek od węzła Gniezno Południe do węzła A2 Poznań (węzeł Poznań Wschód) – 22,8km,

drogi krajowe pozostałe

- droga krajowa (dk) 92 Świecko–Poznań–Warszawa, odcinek Rumianek–Tarnowo Podgórne–Poznań–Kostrzyn Wlkp. – 36,8km,
- dk5 Poznań–Wrocław, odcinek Poznań–Stęszew – 22,3km,

- dk11 Kołobrzeg–Poznań, odcinek Chludowo–Suchy Las – 13,5km,
- dk32 Stęszew–Strykowo – 9,5km.

Łączna długość dróg krajowych w powiecie poznańskim wynosi 205,4 km z tego: autostrada A2 – 52,9 km, drogi ekspresowe – 58,9 km, pozostałe drogi krajowe – 93,6 km.

Drogi krajowe: autostrady i drogi ekspresowe tworzą grupę dróg szybkiego ruchu wynoszącą 111,8 km, co stanowi 55,8% sieci dróg krajowych powiatu poznańskiego. Grupa tych dróg jest drogami dwujezdniowymi o dwóch pasach ruchu w każdym kierunku. Ponadto droga dk92 na wyłotach z miasta Poznania do Tarnowa Podgórnego i Kostrzyna jest również dwujezdniowa o długości 31,2 km. Stąd łączna długość dróg krajowych dwujezdniowych wynosi 143,0 km, co stanowi 71,4% dróg krajowych w powiecie.

Drogi krajowe długości 205,4 km stanowią tylko 6,9% sieci dróg publicznych tj. krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych, których łącznie w powiecie jest ok. 2900 km.

Stan techniczny nawierzchni sieci dróg krajowych przedstawia się następująco:

• stan dobry	– 133,5 km (65,0%),
• stan niezadawalający	– 38,1 km (18,5%),
• stan zły	– 33,8 km (16,5%).

Budowa i przekazanie do użytkowania zmodernizowanych odcinków nastąpiło w latach:

- autostrada A2
 - 2003 r. – A2 obwodnica Poznania – inwestor GDDKiA,
 - A2 odcinek Poznań–Września – inwestor AWSA,
 - 2004 r. – A2 odcinek Nowy Tomyśl–Poznań – inwestor AWSA,
- drogi ekspresowe – inwestor GDDKiA
 - 2009 r. – S11 Poznań–Kórnik,
 - 2012 r. – S5 Gniezno–Poznań,
 - S11 Zachodnia Obwodnica Poznania odcinek Swadzim–A2 Głuchowo i Złotkowo–Rokietnica.

Planowanie rozwoju sieci drogowej

Dzisiejszy efekt budowy dróg szybkiego ruchu i autostrady A2 oraz dróg ekspresowych S5 i S11 w aglomeracji poznańskiej jest wynikiem właściwego planowania rozwoju sieci drogowej w przeszłości na okres perspektywiczny tj. około 15-20 lat.

Prace studialne na temat stworzenia modelu drogowego dróg tranzytowych w aglomeracji poznańskiej podjęto z inicjatywy DODP w Poznaniu w pierwszej połowie lat 90-tych ubiegłego wieku. Najpierw opracowano

Droga S5 Gniezno–Poznań, wiadukt podwieszany – kładka dla pieszych przy MOP Czerlejnko, *foto z archiwum GDDKiA Oddział w Poznaniu*

prognozę ruchu na bazie generalnego pomiaru ruchu drogowego na drogach krajowych z 1990 r. oraz połączeń międzydzielnicowych na ulicach miejskich Poznania.

Wynikiem tych prac było opracowanie Koncepcji Poznańskiego Węzła Drogowego (PWD) w 1993 r., która określiła:

1. Dla miasta Poznania – trzy ramy komunikacyjne:

- I rama – wokół centrum miasta przeznaczona dla ruchu miejskiego (m.in. ul. Reymonta, Przybyszewskiego, Niestachowska),
- II rama – wokół śródmieścia miasta łącząca wszystkie drogi krajowe – obecnie krajowe i wojewódzkie (m.in. ul. Bułgarska, Polska),
- III rama – perspektywiczna obwodnica miejska.

2. W powiecie poznańskim:

- autostrada A2 Buk–Poznań (Luboń)–Września,
- droga ekspresowa S5 (Gdańsk) Gniezno–Poznań–Wrocław, odcinek Łubowo (Gniezno Południe) Kostrzyn Wlkp.–A2 Poznań Wschód, (odcinek A2) Głuchowo–Stęszew–Wronczyn.

Założono, że droga S5 będzie przeplatać się na autostradzie od węzła Głuchowo do węzła Poznań Wschód na długości 26 km, tworząc południową obwodnicę miasta.

- Drogi krajowe pozostałe:
 - dk92 – Droga alternatywna do płatnej autostrady A2, zasadniczo dwujezdniowa, w mieście Poznaniu przebiegająca po północnej części jako tzw. III rama, z nową przeprawą mostową przez Wartę w otoczeniu obwodnicy kolejowej. W okresie przejściowym przebieg po istniejącym moście Lecha.
 - dk5 – wylot na Gniezno i Stęszew pozostawiono bez zmian do czasu wybudowania drogi ekspresowej S5, a w Poznaniu przebieg oparto o II ramę.
 - dk11 – w tym czasie droga nie znajdowała się w Rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie ustalenia sieci autostrad i dróg ekspresowych. W powiecie poznańskim przebieg ustalono po istniejącej trasie drogi tj. wylot w kierunku północnym do Obornik, tak jak obecnie przez gminę Suchy Las, a wylot w kierunku południowym do Kórnik po istniejącej drodze dwujezdniowej. W Poznaniu przebieg drogi ustalono od strony północnej po tzw. ulicy Nowo-obornickiej, następnie II ramą, docelowo III ramą na wylocie południowym tzw. Trasą Katowicką.

W drugiej połowie lat 90-tych ubiegłego stulecia podjęto starania o włączenie drogi krajowej nr 11 do sieci dróg ekspresowych. Przebieg drogi w kierunku południowym do Katowic był określony po istniejącej drodze dwujezdniowej do Kórnik. Natomiast problemem był wylot w kierunku północnym do Obornik, ponieważ przeprowadzenie dwujezdniowej drogi ekspresowej przez Suchy Las po drodze istniejącej oraz w korytarzu ul. Obornickiej w Poznaniu było niemożliwe.

Potrzebę połączenia komunikacyjnego intensywnie rozwijających się terenów aktywizacji gospodarczej wzdłuż dwujezdniowej dk92 (dawniej nr 2) na wylocie z Poznania do Tarnowa Podgórnego z A2 zgłosił do DODP ówczesny wójt gminy. DODP wskazała na połączenie Swadzimia z planowaną autostradą A2 w węźle Głuchowo jako przyszłościową drogą ekspresową S5 Poznań–Wrocław. Ponadto wskazano przedłużenie proponowanej trasy przez Rokietnicę do istniejącej dk11 w okolicy Złotkowa.

Inicjatywę wyznaczenia nowej drogi tranzytowej po zachodniej stronie Poznania poparł ówczesny wojewoda poznański, który zobowiązał podległe mu Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego do wyznaczenia trasy drogi w formie studium i w planach zagospodarowania przestrzennego gmin: Komorniki, Dopiewo, Tarnowo Podgórne, Rokietnica i Suchy Las. W trakcie prac studialnych okazało się, że droga na niewielkim fragmencie 0,4 km przebiega po terenach rolnych, leżących w granicach miasta Poznania. Tak powstał przebieg trasy budowanej dzisiaj Zachodniej Obwodnicy Poznania (ZOP). Szczegółowy przebieg uściślono na etapie Koncepcji Programowej opracowanej staraniem GDDKiA, po licznie przeprowadzonych konsultacjach społecznych.

Po reformie administracji kraju od 1999 r., w wyniku powstania nowych dużych województw i Urzędu Marszałkowskiego oraz powiatów, okazało się, że dk11 jest najdłuższą drogą w województwie (342,5 km), przebiegającą przez 12 powiatów i stanowiącą oś północ–południe regionu.

Starania parlamentarzystów, władz wojewódzkich, samorządów szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego oraz zarządców dróg wszystkich szczebli doprowadziły do ujęcia drogi krajowej nr 11 w sieci dróg ekspresowych w znowelizowanym Rozporządzeniu Rady Ministrów z 26 sierpnia 2003 r.

Wcześniejsze opracowanie Koncepcji Programowej dla całej S11 na terenie powiatu oraz projektów budowlano-wykonawczych, na będącej wówczas w stanie krytycznym drodze do Kórnik, pozwoliło już na wiosnę 2004 r. rozpocząć budowę S11 Poznań (A2)–Kórnik.

Ruch drogowy

W ostatnich dwudziestu latach w wyniku zmiany ustroju społeczno-gospodarczego oraz zmian w systemach transportu obserwuje się znaczny wzrost natężenia ruchu drogowego.

Największe natężenia ruchu występują na drogach wlotowych do głównego miasta, a także na obwodnicach miasta (autostrada A2 i S5/S11 obwodnica wschodnia i zachodnia).

Podobne zjawiska komunikacyjne jak w aglomeracji poznańskiej występują we wszystkich dużych miastach. Trudności komunikacyjne występują również w samym Poznaniu na tzw. II ramie, jak i na wielu głównych ulicach miejskich.

Model głównej sieci drogowej Poznańskiego Węzła Drogowego opracowanego w 1993r. na bazie Generalnego Pomiaru Ruchu (GPR) z 1990 r. przyjął jego realizację na okres prespektywiczny 15-20 lat.

Aktualne natężenie ruchu drogowego według GPR z 2010 r. wykazuje znaczne wzrosty natężeń ruchu na drogach istniejących w 1993 r. jak i nowo wybudowanych po 2000 r., tj. autostradzie A2 i drodze ekspresowej S11.

Po oddaniu do użytkowania na EURO 2012 dróg ekspresowych S5 Gniezno–A2 Poznań (Wschodnia Obwodnica Poznania) oraz S11 Zachodniej Obwodnicy Poznania (bez będącego w budowie środkowego odcinka Rokietnica–Kobylniki–Swadzim długości 5,3 km) obserwuje się zjawisko znacznego wzrostu ruchu na wyżej wymienionych drogach szybkiego ruchu, a zwłaszcza dociążenia A2 autostradowej obwodnicy Poznania.

Do zakończenia budowy Poznańskiego Węzła Drogowego (PWD) w powiecie poznańskim pozostało udrożnienie całej S11, budowa wyłotu S5 na Wrocław oraz budowa S11 w kierunku Obornik. Dwie pierwsze z tych inwestycji spowodują dalsze zwiększenie ruchu na autostradzie i drogach ekspresowych.

W 2012 r. staraniem GDDKiA opracowano prognozę ruchu dla aglomeracji poznańskiej na następny okres perspektywiczny tj. na rok 2030, obejmujący również główne trasy w Poznaniu wraz z projektowaną III ramą oraz drogi wojewódzkie i ważniejsze powiatowe.

W tabeli 1 przedstawiono kształtowanie się wielkości natężeń ruchu w pojazdach rzeczywistych na dobę w przekroju poprzecznym drogi (pomiar ruchu w dwóch kierunkach) w latach 1990, 2010, 2013 i prognoza na 2030 na wybranych charakterystycznych odcinkach.

Prognoza ruchu na rok 2030 dla Aglomeracji Poznańskiej

Z tabeli w okresie od 1990 r., po dzień dzisiejszy 2013 r. oraz prognozę na 2030 r. wynikają następujące wnioski:

- wszystkie wybudowane po 2000 r. dwujezdniowe drogi szybkiego ruchu A2, S5 i S11 obciążone zostały bardzo dużymi natężeniami ruchu,
- droga krajowa dwujezdniowa nr 92 alternatywna do autostrady A2 nadal przenosi bardzo duże natężenie ruchu w przedziale 20-40 tys. pojazdów na dobę,
- obciążenie ruchem autostradowej obwodnicy Poznania po wybudowaniu obwodnic S5 i S11 spowodowało przekroczenie natężenia ruchu powyżej 50 tys. pojazdów i poziomu swobody ruchu C, czyli potrzebę dobudowy trzeciego pasa ruchu,
- drogi zastąpione nowo wybudowanymi obwodnicami S5 i S11 na dalszy okres perspektywiczny do 2030 r. nadal wykazują duże natężenia ruchu powodujące potrzebę ich rozbudowy do dróg 3-pasowych lub nawet dwujezdniowych,
- w Poznaniu występuje pilna potrzeba budowy w okresie perspektywicznym do 2030 r. III ramy komunikacyjnej.

Tabela.1 Kształtowanie się wielkości natężeń ruchu w pojazdach rzeczywistych na dobę w przekroju poprzecznym drogi

Nr drogi	Nazwa odcinka drogi	Natężenie ruchu			Prognoza ruchu 2030 r.
		1990 r.	2010 r.	2013 r.	
A2	Buk–Głuchowo	–	15950	17090	42150
	Głuchowo– –Kleszczewo (P-ń Zachód)– (P-ń Wschód)	–	35150÷39500	38330÷55000	64910÷75800
	Kleszczewo– –Września	–	18860	15710	25650
92 (2)	Pniewy–Tarnowo Podgórne	10680	13620÷14920	15950÷19040	24510
	Tarnowo Podgórne– –Poznań	10660÷16300	35430	31090÷32030	48440÷50060
	Poznań–Swarzędz	16230	34860	37170	61000
	Swarzędz–Kostrzyn	12520	14740÷21130	21990÷25870	36950÷41080
S5	Gniezno–A2 P-ń Wschód	–	–	22630÷27530	47950÷50270
	A2 Głuchowo– –Stęszew	–	–	–	56970
5	Poznań–Pobiedziska	6330÷7040	16230÷18330	10010÷13150	14700÷22470
	Komorniki	9330	24640	29940	18790÷20640
	Komorniki–Stęszew	6180	16600	17030÷22660	12700÷15230
	Stęszew–Kościan	5200	14980	17360	9790
S11	Poznań–Kórnik	9750	28230÷30420	31570÷33120	53890÷56980
	Złotkowo–Swadzim	–	–	10840	30480÷49730
	Swadzim–A2 Głuchowo	–	–	28420÷38990	58330÷60490
11	Chludowo– –Złotkowo	7490	18130	21400	56950 (S11)
	Złotkowo–Suchy Las	9940	18910	20800	24770÷33880
	II rama m. Poznania	–	–	–	23570÷47220
	III rama m. Poznania	–	–	–	23410÷61670

Nowe inwestycje drogowe

Potrzeba nowych inwestycji dróg krajowych w powiecie poznańskim wynika z konieczności dokończenia modelu głównych dróg PWD, poparta jest prognozą natężenia ruchu drogowego. Ponadto już występuje konieczność rozbudowy A2 – autostradowej obwodnicy Poznania oddanej do użytkowania w 2003 r. o trzeci pas ruchu na odcinku Głuchowo–Krzesiny długości około 17 km.

W najbliższym czasie w perspektywie 3-4 lat, do 2016 r. przewiduje się budowę następujących inwestycji:

- S11 – dokończenie Zachodniej Obwodnicy Poznania długości 5,3 km. Budowa drogi rozpoczęła się w kwietniu 2013r. i będzie stanowić całkowite zakończenie już użytkowanej trasy na odcinku A2 Głuchowo–Swadzim i Rokietnica–Złotkowo. Ten ostatni odcinek Swadzim–Kobylniki–Rokietnica został opóźniony z powodu kilkudziesięciu odwołań (przeszło 80-ciu) na całej ZOP od poszczególnych postępowań administracyjnych związanych z przygotowaniem obwodnicy do realizacji. Trasa nie przebiega przez tereny cenne przyrodniczo usytuowane w pobliżu i na obszarze leśnym w Kobylnikach.

Budowa obejmuje zasadniczo realizację dwujezdniowej drogi głównej, węzła drogowego w Kobylnikach z drogą wojewódzką nr 184 Poznań–Szamotuły, budowę wiaduktu na trasę w ciągu drogi poprzecznej powiatowej Sady–Kobylniki, budowę mostu na rzece Samica, dróg serwisowych, a także przebrojenia terenu w tym zabezpieczenie rurociągu naftowego „Przyjaźń”, ekranów akustycznych oraz posadzenie zieleni przydrożnej. Wypłaty odszkodowań za nabyte nieruchomości są zakończone, a tereny Lasów Państwowych przejęte i drzewa wycięte. Koszt inwestycji wynosi ok. 130 mln zł. Inwestorem zadania jest Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Poznaniu.

- Na drogach ekspresowych S5 i S11 oraz drodze alternatywnej do autostrady nr 92 wprowadzany jest elektroniczny system poboru opłat za przejazd tymi drogami tzw. Viatoll. Opłaty uiszczane są przez samochody ciężarowe o ładowności powyżej 3,5 tony i wpływają na Krajowy Fundusz Drogowy KFD, z którego budowane są kolejne główne drogi krajowe, autostrady, drogi ekspresowe i obwodnice miast.
- A2 dobudowa trzeciego pasa ruchu na obwodnicy Poznania na odcinku od węzła Poznań Zachód (dawniej Głuchowo)–Komorniki–Luboń–Poznań Krzesiny długości około 17 km. Potrzeba rozbudowy autostrady wynika ze wzrostu natężenia ruchu powyżej 50 tys. pojazdów

S11 Zachodnia Obwodnica Poznania, układanie masy bitumicznej,
fot. z archiwum GDDKiA Oddział w Poznaniu

na dobę oraz przekroczenia poziomu swobody ruchu C, jaki nastąpił po EURO 2012 po włączeniu przeplatającego się ruchu z obwodnicowych dróg ekspresowych S11 i S5. Dodatkowe pasy ruchu zostaną zlokalizowane na odcinku Głuchowo–Komorniki poprzez poszerzenia korony drogi, a na odcinku Komorniki–Krzesiny w ramach pozostawionej rezerwy w pasie dzielącym w środku autostrady.

Zadanie jest aktualnie w trakcie przygotowywania do budowy przez inwestora-koncesjonariusza autostrady AWSA. Realizacją zadania przewiduje się zakończyć do połowy 2016 r.

- S5 Poznań–Wrocław, odcinek A5 Głuchowo–Stęszew–Wronczyn długości 15,9 km.

W ramach budowy ZOP wybudowano w obrębie węzła Poznań Zachód (d. Głuchowo) odcinek S5 długości 1,6 km. Węzeł dróg ekspresowych S5 i S11 typu trąbka został wybudowany staraniem GDDKiA, a podobny węzeł autostrady A2 z S5 zrealizowała Autostrada Wielkopolska SA. Dwa pobliskie węzły pod względem techniczno-ruchowym stanowią jeden węzeł drogowy zespolony.

Szczegółowo budowa wylotu drogi S5 z aglomeracji poznańskiej w kierunku Wrocławia obejmuje:

- dwie jezdnie dwupasowe drogi głównej z rezerwą na docelowy trzeci pas ruchu w pasie dzielącym,
- węzeł Stęszew typu koniczyna z jezdniami zbierająco-rozprowadzającymi na S5 z drogą krajową nr 32 Zielona Góra–Poznań (Stęszew). W obrębie węzła trasa główna przechodzi nad istniejącą linią kolejowa jednotorową Luboń–Sulechów, przy której zlokalizowano ścieżkę rowerową,
- węzeł Mosina typu półkoniczyna z drogą wojewódzką nr 431 Mosina–Granowo,
- węzeł Konarzewo typu półkoniczyna (harfa) z drogą powiatową nr 2412P Konarzewo–Chomećice (Głuchowo),

S11 Węzeł Poznań Północ w m. Złotkowo,
fot. z archiwum GDDKiA Oddział w Poznaniu; w górnej części wylot na Poznań

Wiadukt nad A2 węzeł Poznań Zachód w Głuchowie, początek drogi S5 Poznań–Wrocław, fot. z archiwum GDDKiA Oddział w Poznaniu (z lewej wylot na Swadzim, Piłę, góra do Komornik, Warszawy)

- obustronne miejsce obsługi podróżnych (MOP) Zamysłowo z połączeniem kładką dla pieszych, typu MOP I o funkcji wypoczynkowej (parkingi) w kierunku na Wrocław i typu MOP III o funkcji wypoczynkowo-usługowej (parkingi, stacja paliw, motel) w kierunku Poznania,
- 2 estakady na terenach Wielkopolskiego Parku Narodowego WPN i nad obszarami Natura 2000 wykorzystywane jako przeprawy mostowe nad lokalnymi ciekami wodnymi oraz jako dolne duże przejścia dla zwierząt,
- 5 wiaduktów drogowych nad S5 w ciągu dróg poprzecznych: wojewódzkiej 306 Buk–Stęszew, powiatowej nr 2402P Stęszew–Dopiewo oraz 3 dróg gminnych,
- przejście górne dla zwierząt w korytarzu ekologicznym pomiędzy rozdzielonymi enklawami WPN nieopodal Stęszewa,
- przejazd gospodarczy pod trasą w ciągu drogi gminnej Konarzewo–Dębienko i tunel dla ścieżki rowerowej w obrębie WPN na trasie Stęszew–Kraplewo–Wielka Wieś–jezioro Strykowski,
- system dróg serwisowych obsługujących przyległy teren,

- przebudowę uzbrojenia terenu, w tym znaczny zakres linii energetycznych wysokiego napięcia WN 220 i 110kV oraz gazociągów wysokiego ciśnienia,
- oświetlenie węzłów drogowych, MOP-ów i dróg poprzecznych o dużym ruchu pieszych oraz ścieżek rowerowych,
- zieleń przydrożna: drzewa i krzewy oraz ogrodzenie drogi,
- wyposażenie trasy w rurociągi do przyszłościowego sterowania ruchem i oświetleniem węzła Stęszew oraz w stacje meteorologiczne.

Konstrukcja nawierzchni drogi projektowana jest na ruch bardzo ciężki kategorii KR6 i obciążeniu na oś 115kN (11,5 tony). Łączna grubość konstrukcji nawierzchni wynosi ok. 70 cm, a razem z ulepszonym podłożem ok. 100 cm. Grubość poszczególnych warstw przedstawia się następująco:

- 4 cm – warstwa ścieralna z mieszanki SMA,
- 11 cm – warstwa wiążąca z betonu asfaltowego o wysokim module sztywności,
- 12 cm – górna warstwa podbudowy z betonu asfaltowego o wysokim module sztywności,
- 20 cm – dolna warstwa podbudowy z kruszywa łamanego,
- 20 cm – warstwa mrozoochronna z gruntu stabilizowanego cementem,
- 67 cm – łączna grubość konstrukcji,
- około 30 cm – ulepszone podłoże gruntowe.

Droga przebiega przez tereny gminy: Komorniki, Dopiewo, Stęszew i na końcu odcinka w pobliżu cieku Żydowski Rów (Kominiarz) wchodzi na trasę istniejącej drogi krajowej nr 5 w kierunku Kościana i Leszna.

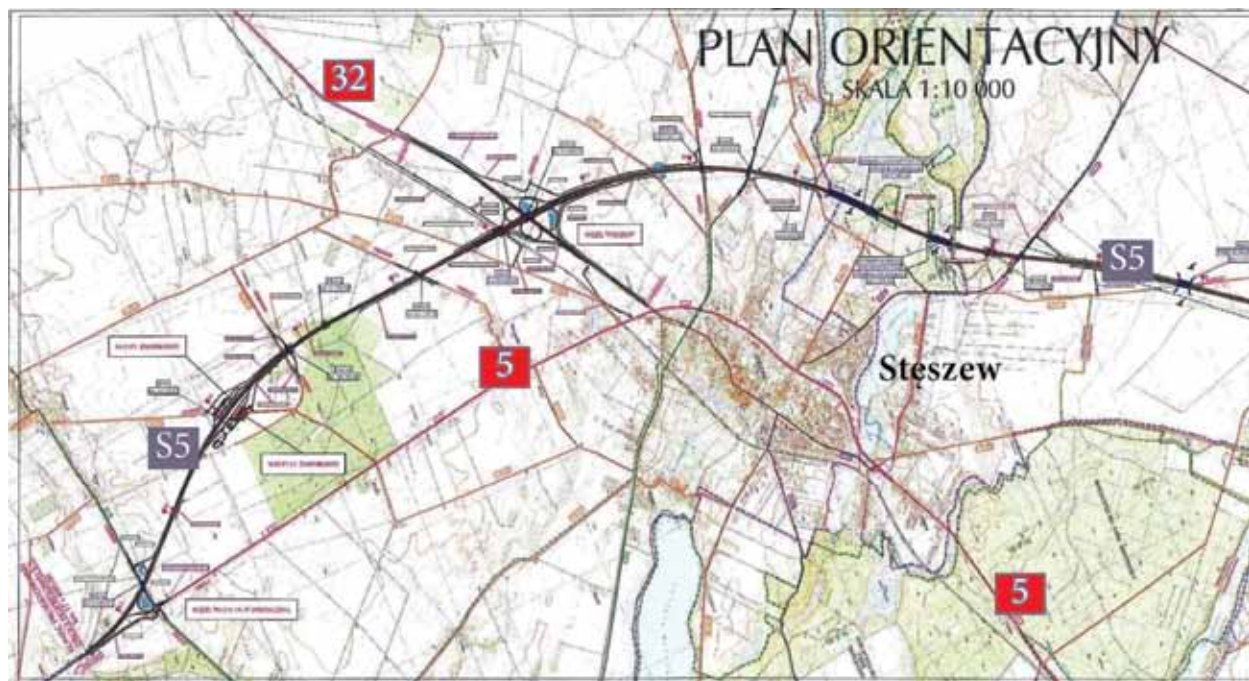
Droga S5 będzie stanowiła dokończenie całej Zachodniej Obwodnicy Poznania w części południowej od autostrady A2 o łącznej długości 44,5 km na odcinku od dk11 Złotkowo–Rokietnica–dk92 Swadzim–Zakrzewo–Stęszew–Wronczyn. Trasa S5 ma bardzo duże znaczenie dla układu krajowego, ponieważ jest częścią ciągu drogowego (Gdańsk) A1–Bydgoszcz–Poznań–Wrocław. Ponadto jest drogą międzynarodową E261. S5 znacznie odciąży z ruchu drogowego siedzibę gminy Komorniki i przejazd przez zatłoczoną obwodnicę Stęszewa. Ma podstawowe znaczenie dla rozwoju powiatu poznańskiego: na węźle Konarzewo daje możliwość włączenia ruchu z licznych firm transportowych usytuowanych w miejscowości Głuchowo i potencjalnych terenów aktywizacji gospodarczej gminy Dopiewo ujętych w planach zagospodarowania przestrzennego. Dla gminy Stęszew

daje dużą możliwość rozwoju gospodarczego terenów przeznaczonych do tych celów w okolicy węzła Stęszew. Droga w znaczny sposób skróci czas przejazdu do Poznania ze Stęszewa oraz gmin położonych przy dk32 Stęszew–Grodzisk Wlkp.–Wolsztyn.

Dokumentacja projektowa na budowę drogi jest na ukończeniu, wniosek o uzyskanie decyzji zezwalającej na realizację inwestycji drogowej DODKiA przewiduje się złożyć w III kwartale br., a wypłaty odszkodowań za przejęte nieruchomości (nie przewiduje się wyburzeń budynków) będą wypłacane w latach 2014-2015.

Przetarg na budowę planuje się rozpocząć w II połowie br., a roboty rozpocząć na wiosnę 2014 r.

Budowa drogi jest ujęta w rządowym Programie Budowy Dróg Krajowych (PBDK) na lata 2011-2015 i przewiduje się jej realizację z udziałem środków UE w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko POIS z perspektywy finansowej na lata 2014-2020. W czerwcu 2013 r. Uchwałą Rady Ministrów podjęto decyzję o zapewnieniu finansowania drogi S5 Poznań–Wrocław.

Plan orientacyjny S5, w okolicach Stęszewa, skala 1:10 000

Przed rozpoczęciem robót po wydaniu decyzji konieczna będzie wycinka lasów państwowych oraz przeprowadzenie badań archeologicznych. Koszt budowy tego odcinka drogi wynosił będzie około 750 mln zł.

S5 Poznań–Wrocław.

Zadanie jest przygotowywane do realizacji i ujęte w Planie Budowy dróg krajowych (PBDK) na lata 2011-2015 oraz przewiduje się budowę drogi w następnych latach.

Do zakończenia budowy dróg szybkiego ruchu w powiecie poznańskim pozostanie odcinek trasy S11 Chludowo–Złotkowo, długości 5,5 km w kierunku Obornik Wlkp. z projektowanym węzłem drogowym Chludowo. Pomimo ujęcia drogi ekspresowej S11 w PBDK trudno jest obecnie stwierdzić, czy następny odcinek Złotkowo–Oborniki Wlkp.–Parkowo długości 22,3 km obejmujący obwodnicę Obornik z nowym mostem na Warcie zostanie ujęte w planie robót do 2020 r.

PODSUMOWANIE

Budowa dróg szybkiego ruchu: autostrady A2 oraz dróg ekspresowych S5 i S11 w powiecie poznańskim zlokalizowanych wokół Poznania będzie zrealizowana w pierwszej kolejności w województwie wielkopolskim. Duże natężenia ruchu drogowego jakie występują w aglomeracjach miejskich mogą jedynie przenieść drogi szybkiego ruchu dostępne dla użytkowników dróg na węzłach drogowych.

Autostradowa obwodnica Poznania (A2) długości 26 km jest dostępna w mieście na 5 węzłach, a w powiecie znajdują się jeszcze węzły Buk i Poznań Wschód. Warunki techniczne przewidują odległości węzłów w sąsiedztwie dużego miasta nie mniejsze niż 5 km, a poza nim co 15 km.

Drogi ekspresowe S5 i S11 w aglomeracji poznańskiej o docelowej długości ok. 90 km dostępne będą na 19 węzłach drogowych podczas, gdy warunki techniczne przewidują odległości nie mniejsze niż 5 km, a w obrębie dużego miasta nie mniejsze niż 3 km.

Pomimo pozornie szybkiego tempa budowy tych dróg proces ten jest jednak dość długi i będzie trwał

jedno pokolenie, czyli około 25 lat tj. od 1998 r. kiedy rozpoczęto budowę autostrady A2 do zakończenia S11 obwodnicy Obornik Wlkp. po 2020 r. jeśli wcześniej nie będzie środków finansowych na tą inwestycję.

Proces inwestycyjny budowy odcinka drogi szybkiego ruchu trwa około 10 lat, przy czym:

- 5-7 lat – przygotowanie inwestycji obejmujące: uzyskanie decyzji środowiskowej, opracowanie dokumentacji projektowo-kosztorysowej, uzyskanie decyzji ZRID i wypłatę odszkodowań za przejęte nieruchomości,
- 3-5 lat – realizacja inwestycji wraz z jej rozliczeniem finansowym.

Przyszłościowo w miarę dalszego wzrostu natężenia ruchu budowane drogi są przygotowane do dalszej rozbudowy tj. dobudowy trzeciego pasa ruchu w rezerwie pasa dzielącego lub na zewnątrz (obiekty mostowe są budowane trzypasowe) bez potrzeby zmiany granic pasa drogowego.

Po realizacji wszystkich wymienionych inwestycji powiat poznański będzie należał do fragmentów kraju o najgęstszej sieci dróg ekspresowych i autostrad.

PROBLEMY I KONFLIKTY SPOŁECZNE ZWIĄZANE Z NOWYMI INWESTYCJAMI DROGOWYMI

* Paweł Anders

W ostatnim czasie nastąpił w Polsce znaczący rozwój budownictwa drogowego. Przy istotnym udziale środków unijnych zmodernizowano nie tylko szereg odcinków dróg wszystkich kategorii, ale także powstały drogi o nowym przebiegu, budowane według parametrów dostosowanych do współczesnych wymogów. Na terenie powiatu poznańskiego również realizowano takie działania. Jednak z uwagi na położenie w obrębie szybko rozwijającej się aglomeracji i ponadprzeciętny wzrost natężenia ruchu na drogach, prace inwestycyjne i modernizacyjne prowadzono szerzej niż gdzie indziej. Pisano już o tym wyczerpująco na łamach „Kroniki powiatu poznańskiego” – patrz artykuły *Poznański węzeł dróg krajowych* w numerze 1 (2010), *Drogi powiatowe* w numerze 2 (2011) i *Nowe inwestycje dróg krajowych* w wydaniu obecnym.

Mimo dużego zakresu prace te nie nadążają za rozwojem ruchu samochodowego. Prowadzone, a nawet planowane inwestycje wpływają na życie społeczeństwa i wywołują szereg reperkusji czy spontanicznych przeciwdziałań.

Drogi będące w gestii powiatu są systematycznie modernizowane – w miarę pozyskiwania funduszy z własnych środków, z dotacji z województwa i budżetu centralnego oraz środków unijnych. Ich zakończenie powoduje – w większości przypadków – poprawę standardu ruchu. Najbardziej widoczne było to na drodze Poznań (Radojewo)–Biedrusko–Bolechowo, przebudowanej w latach 2004-12, która stała się alternatywą dla zatłoczonej szosy wojewódzkiej nr 196 na odcinku Poznań–Murowana Goślina. Inną inwestycją, którą dla usprawnienia ruchu podjął powiat, jest realizowane właśnie połączenie terenów przemysłowo-składowych

* Krajoznawca, autor przewodników po regionie, członek Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych.

Wiadukt nad linią kolejową do Warszawy po wschodniej stronie Swarzędza
– element budowanego przez Zarząd Powiatu łącznika do drogi nr 92,
fol. P. Anders – czerwiec 2013 r.

przy ul. Rabowickiej w Swarzędzu z drogą krajową nr 92 wraz z efektywnym wiaduktem nad linią kolejową Poznań–Warszawa. Wobec zwiększenia prędkości pociągów zlikwidowano pobliskie przejazdy w poziomie szyn, a dwupoziomowe skrzyżowania w ciągu ulic Stanisława Kirkora i Polnej w związku z dużym natężeniem ruchu przestały wystarczać.

Realizowane inwestycje niejednokrotnie powodują opór lokalnych społeczności obawiających się pogorszenia warunków życia. Symptomatycznym przykładem może być konflikt o nowy przebieg drogi S 8 przez dolinę Rospudy koło Augustowa. Nasilające się protesty przeciwko daleko idącej ingerencji w cenny przyrodniczo teren zmusiły administrację drogową do przerwania w 2007 r. już rozpoczętej realizacji i poszukiwania innego, akceptowanego społecznie rozwiązania. Wiele podobnych sytuacji odnotowano na poziomie lokalnym.

Mieszkańcy Puszczykowa – miasta położonego w sąsiedztwie Wielkopolskiego Parku Narodowego – są szczególnie wyczuleni na kwestie ochrony środowiska. Przykładem tego może być fakt niewybudowania dotąd w Puszczykowie ani jednej stacji benzynowej. Przeciwnicy takiej inwestycji uważają, że ewentualna awaria czy niewłaściwa eksploatacja mogłoby wyrządzić szkody dla otoczenia: zanieczyścić glebę, wywołać pożar czy wybuch. Tylko czy wobec umiejętności bezpiecznego budowania tego

rodzaju obiektów więcej szkód środowisku nie wyrządza powiększona emisja spalin z pojazdów zmuszonych zaopatrywać się w paliwo w sąsiednich miejscowościach.

Ostatnio pojawił się problem związany z wysokim natężeniem ruchu na drodze wojewódzkiej nr 430 (Mosina–Poznań). Wybudowany przed 50 laty skrót przejazdu przez Puszczykowo u podnóża wysoczyzny (ul. Wysoka) jest tak zatłoczony, że wymaga pilnej modernizacji. Miejscowa społeczność oprotestowała plany zarówno dobudowania tu drugiej jezdni (z rondem i kładką dla pieszych), jak i poszerzenia istniejącej drogi do czterech pasów – argumentując, że ułatwienie przejazdu spowoduje wzrost ruchu, zwiększenie emisji spalin i nasilenie niebezpieczeństwa kolizji. Sytuacja ta zyskała już nawet miano „puszczykowskiej Rospudy” i wydaje się patowa. Nie można znaleźć alternatywnej trasy dla tej drogi, a w związku z rozwojem aglomeracji poznańskiej ruch drogowy i tak wciąż się zwiększa.

Prace przy drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych polegają na wykonywaniu remontów i modernizacji dróg istniejących. Pojawiające się przy tej okazji problemy związane są co najwyżej z niedostatecznym unowocześnieniem, wątpliwościami co do przyjętych parametrów tech-

Przechodząca przez Puszczykowo droga nr 430 jest bardzo zatłoczona, fot. P. Anders

nicznych czy odwlekaniem terminów wykonania robót. Modernizacja dróg krajowych wiąże się prawie zawsze z ich znaczącą rozbudową (poszerzeniem, dobudowaniem drugiej jezdni czy powstaniem rozbudowanych węzłów, nierzadko dwupoziomowych). W rejonie Poznania proste sposoby unowocześnienia dróg krajowych zostały wyczerpane i dla utrzymania wysokich parametrów konieczne było poprowadzenie ich nowymi trasami. O ile na kierunku wschód-zachód wybudowanie autostrady A2 odbyło się bez większych problemów (pobiegła ona w zasadzie trasą przyjętą jeszcze przed 1939 r.) to przebieg tras S5 i S11 na linii północ-południe stworzył inwestorowi trudne do rozwiązania problemy.

Wskutek protestów okolicznych mieszkańców opóźniła się budowa zachodniej obwodnicy Poznania w ciągu drogi krajowej S11. Ustalenie przebiegu trasy spotkało się ze sprzeciwem niektórych mieszkańców gmin Rokietnica i Tarnowo Podgórne, którzy nie chcieli, aby ich domy sąsiadowały z ruchliwą i hałaśliwą drogą. Żądali oni całkowitej zmiany trasy obwodnicy i przesunięcia jej nawet o 20 km na zachód. Spór ten ostatecznie zakończył się niewielką tylko modyfikacją przebiegu obwodnicy i podzieleniem jej – dla ułatwienia i przyspieszenia realizacji – na kilka

„Ślepo” kończący się koło Rokietnicy północny odcinek drogi S11 oczekuje na podjęcie robót – maj 2013 r., fot. P. Anders

etapów. Ów oprotestowany odcinek (od Swadzimia do Rokietnicy, o długości 5,3 km) miał być realizowany jako ostatni. Niestety, zbiegło się to z ograniczeniami budżetowymi w zakresie budowy dróg i mimo wydania 7 września 2011 r. pozwolenia na budowę długo nie można było jej rozpocząć. Ostatecznie wskutek intensywnych zabiegów posłów i władz wojewódzkich rząd przyznał niezbędne środki i w kwietniu 2013 r. podpisano stosowną umowę z firmą Skanska SA, która wygrała przetarg.

Ponadto biolodzy odkryli na przejściu budowanej przez dolinę Samicy Pamiątkowskiej koło Napachania trasy stanowisko poczwarówki jajowatej (*Vertigo moulinsiana*) – ściśle chronionego mięczaka o muszli wysokości zaledwie do 2,7 mm, a więc prawie niewidocznego gołym okiem. Jest to gatunek zaliczany do zagrożonych, któremu w myśl zasad obowiązujących w Unii Europejskiej należy się ochrona i specjalne traktowanie (został ujęty w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej UE, a w 2004 r. wpisany do *Polskiej czerwonej księgi zwierząt*).

Przez kilka miesięcy próbowano znaleźć właściwe rozwiązanie tego problemu. Rozważano wykopanie stanowiska poczwarówki wraz z roślinnością i darnią (*matami turzyc*), a następnie przeniesienie w całości w inne miejsce, odległe o około 450 m. Innym sposobem miałyby być wyzbieranie (*odłowienie*) poszczególnych ślimaków – niezmiernie trudne, gdyż tych maleńkich zwierzątek byłoby na 1 m² nawet 100 okazów. Na ostateczną decyzję wpłynęła wydana w kwietniu 2013 r. opinia prof. Beaty Pokryszko – malakologa z Uniwersytetu Wrocławskiego, eksperta w zakresie poczwarówek, która stwierdziła, że na tym stanowisku na powierzchni około 8,8 ha zamieszkuje ponad 4,5 mln ślimaków, tymczasem budowa obwodnicy zajmie tylko około 0,44 ha terenu na odcinku 60 m, potencjalnie poczwarówek może tu bytować około 200 tys. okazów. Zajęcie przez drogowców 5,0% terenu zamieszkałego przez ślimaki wg ekspertyzy: „jakkolwiek niepożądane z punktu widzenia ochrony przyrody, nie powinno wpłynąć na jakość i zagęszczenie całej zamieszkującej ten teren populacji, ani na kondycję tego gatunku w skali kraju”. Pojawiły się głosy o „niszczeniu siedliska”, „zabijaniu tysięcy zwierząt” – tylko jak można bezboleśnie wybrnąć z takiego problemu? Zgłaszano też złośliwe komentarze, że „budowa się ślimaczy”, a jej kontynuowanie będzie wymagało przeniesienia „ślimaczka po ślimaczku”.

Rozstrzygnięcie sprawy scedowano na barki Głównego Inspektora Ochrony Środowiska. Wydał on 18 czerwca 2013 r. decyzję pozwalającą zająć określony fragment siedliska ślimaków. Zarazem nakazano niezmiennianie tam warunków wodnych podczas realizacji i użytkowania inwestycji oraz zabezpieczenie terenu przed zasoleniem. Należy też prowadzić

monitoring stanu zachowania populacji poczwarów w ciągu roku od rozpoczęcia prac oraz po roku, trzech i pięciu latach po zakończeniu budowy.

Po wybudowaniu wschodniej obwodnicy Poznania (drogi S5) pojawił się wielki problem z przynależnością dotychczasowego odcinka szosy nr 5 z Poznania do Łubowa. Przyczyną był nieszczęśliwy zapis w Ustawie o ruchu drogowym z 21 marca 1985 r. (tekst jednolity Dz.U. z 2013 r., poz. 260), której art. 10 ust. 5 stanowi co następuje: „Odcinek drogi zastąpiony nowo wybudowanym odcinkiem drogi z chwilą oddania go do użytkowania zostaje pozbawiony dotychczasowej kategorii i zaliczony do kategorii drogi gminnej”. Autorzy tego zapisu nie byli świadomi, jakie reperkusje może on powodować. Słuszne jest takie postawienie sprawy w przypadku budowy „bliskiej” obwodnicy jakiejś wioski czy niedużego miasteczka – ruch tranzytowy przemieszcza się obwodnicą, a wjazdy i wyjazdy dotyczące miejscowości mają charakter lokalny i spokojnie mogą odbywać drogą kategorii gminnej.

Zupełnie inaczej sytuacja wygląda, gdy nowy odcinek ma długość kilkunastu i więcej kilometrów, a „stary” przebieg, łączy kilka miejscowości, zapewnia też dogodny dojazd do nowej obwodnicy. W przypadku opisywanej drogi S5 dotychczasowy wyjazd z Poznania w kierunku Gniezna i Bydgoszczy wciąż będzie dogodniejszy dla osób wyruszających w podróż z północnej, wschodniej czy nawet zachodniej części miasta. Przeprowadzone pomiary ruchu wykazały, że po oddaniu do użytku obwodnicy wschodniej ruch na starej „piątce” niewiele się zmniejszył.

Na barki trzech samorządów – gmin Pobiedziska i Swarzędz w powiecie poznańskim oraz Łubowo w powiecie gnieźnieńskim – na początku 2013 r. nieoczekiwanie spadł na obowiązek administrowania, utrzymywania i naprawiania ruchliwej drogi o wysokich parametrach technicznych. O bezsensie zacytowanego wyżej przepisu mogą świadczyć trzy aspekty. Droga gminna jako niższa w hierarchii powinna być podporządkowana drogom wojewódzkim i powiatowym, a więc na skrzyżowaniach dawnej „piątki” pierwszeństwo przejazdu miałyby pojazdy z przebiegającej poprzecznie drogi. Druga sprawa wiąże się z utrzymaniem zimowym: drogi gminne zaliczane są do VI kolejności odśnieżania, wg której przejezdność należy zapewnić w ciągu 48 godzin od ustania opadów. Można sobie wyobrazić protesty kierowców, przyzwyczajonych do priorytetowego traktowania w zimie tej trasy, ale groźnie wyglądające tablice z informacją o zmianie standardu utrzymania w zimie zostały przy drodze (na krótko) ustawione. I trzecia kwestia: zgodnie z normatywem technicznym na drogę gminną jest możliwy wjazd z każdej posesji graniczącej z tą drogą;

nietrudno sobie wyobrazić jakie niebezpieczeństwo mogłoby powodować dopuszczenie wjazdów na ruchliwą drogę międzymiastową co kilka metrów.

Na wniosek gminy Pobiedziska Sąd Okręgowy, 18 lutego 2013 r., wydał postanowienie, w którym stwierdził, że wobec niemożności natychmiastowego przejścia dawnej szosy nr 5 przez wymienione trzy gminy – bieżącym utrzymaniem tego odcinka zarówno w okresie zimowym, jak i letnim ma zajmować się w takim standardzie jak dotychczas administracja dróg krajowych. Zapowiada ona jednak, że będzie dochodziła zwrotu poniesionych w związku z tym kosztów, gdyż formalnie droga ta nie znajduje się w jej gestii.

Zastanawia jeszcze jedna sprawa: niejednolite stosowanie zacytowanego przepisu. Po wybudowaniu autostrady A2 równoległa szosa nr 2 nie stała się drogą gminną, tylko wciąż funkcjonuje jako droga krajowa nr 92. Natomiast sytuacja „starych” odcinków zastąpionych przez drogi ekspresowe S3 w województwie zachodniopomorskim czy S8 na Dolnym Śląsku jest taka sama jak w przypadku S5, gminy zaskoczone nową sytuacją czekają na rozwiązanie problemu przerastającego ich siły i możliwości. Rodzi się też pytanie, czy po zakończeniu budowy zachodniej obwodnicy Poznania ogromnie zatłoczony odcinek „jedenastki” przez Suchy Las i Złotniki też spadnie na barki samorządu – tym razem gminy Suchy Las.

Gminy, które nagle znalazły się w opisanej sytuacji, nie mając ani możliwości technicznych, ani środków finansowych w budżecie, podjęły zabiegi o zmianę niekorzystnego przepisu. Nie odniosło skutku analizowanie ustawowego sformułowania „z chwilą oddania do użytkowania” – czy odnosi się ono do wpuszczenia samochodów, czy też do całkowitego ukończenia i rozliczenia inwestycji (a to jeszcze formalnie nie nastąpiło). Zapytanie złożone przez burmistrza Pobiedzisk w Naczelnym Sądzie Administracyjnym zakończyło się wydaniem 24 kwietnia 2013 r. postanowienia, że – w świetle jednoznacznego przepisu ustawy – gminy mają obowiązek przejąć drogę pod swoją administrację. Kwestia kosztów tego przejścia pozostaje nierozwiązana.

Jedyną możliwością zaradzenia tej niewątpliwie niewłaściwej i dla samorządów gminnych niekorzystnej sytuacji jest pilna nowelizacja Ustawy o drogach publicznych. Proponuje się, aby odcinek drogi zastąpiony przez szosę o nowym przebiegu był zaliczany do kategorii o jeden szczebel niższej. Choć byłoby to rozwiązanie korzystne dla odcinka między Poznaniem a Łubowem, to takiego postanowienia nie można stosować mechanicznie. Wjazd do centrum małej miejscowości, którą omija „bliska” obwodnica (jak np. w Chludowie, Kostrzynie czy Stęszewie), nie powinien mieć ran-

Granica między zmodernizowanym odcinkiem szosy nr 184 w Chybach u góry a fragmentem administrowanym przez poznański Zarząd Dróg Miejskich, fot. P. Anders

gi krótkiej drogi wojewódzkiej. Inną propozycją jest zaliczanie „starego odcinka” wiodącego przez kilka gmin do dróg powiatowych, przez dwa powiaty – do dróg wojewódzkich, a przez dwa województwa – do dróg krajowych. Znaczenie szosy z Poznania przez Kobylnicę i Pobiedziska do Gniezna predestynuje ją do zaliczania wciąż do dróg krajowych (to podobna relacja, jak między autostradą A2, a drogą nr 92).

Należy mieć nadzieję, że ten niewłaściwy stan prawa zostanie wkrótce poprawiony. Do tego czasu nad wymienionymi trzema gminami będzie wisiała groźba zajmowania się na własny koszt szosą o formalnym statusie drogi gminnej, ale mającej o wiele wyższe parametry i pełniącej poważniejszą rolę niż przypisana jej administracyjnie.

Inna niedogodność wywołana nieprecyzyjnymi przepisami wystąpiła na drodze wojewódzkiej nr 184, prowadzącej z Poznania do Szamotuł. Została ona gruntownie zmodernizowana – najpierw w granicach powiatu szamotulskiego (lata 2005-06), a następnie na terenie powiatu poznańskiego (2011-12). Nieprzebudowany pozostał odcinek leżący w obrębie

Poznania. Granice podczas poszerzania obszaru miasta w 1987 r. poprowadzono tak, że oprócz całego Jez. Kierskiego włączono do Poznania obszar osady o nazwie Wielkie (wówczas folwarku należącego do PGR Naramowice). Po przebyciu zmodernizowanego odcinka szosy nr 184 z Przeźmierowa przez Baranowo i Chyby wjeżdża się na fragment starej szosy by po 1400 m znów znaleźć się na przebudowanej drodze. Na mocy odgórnych ustaleń wszystkimi drogami w obrębie Poznania (gminnymi, powiatowymi, wojewódzkimi i krajowymi oprócz autostrady A2) administruje Zarząd Dróg Miejskich. Dla Poznania – mającego wiele pilniejszych zadań w zakresie drogownictwa – krótki fragment przelotowej szosy wiodącej do Szamotuł stanowi margines zainteresowania i jego przebudowa zupełnie nie wpływa na usprawnienie ruchu w mieście. Logiczne byłoby, aby cała droga była zarządzana przez tę samą jednostkę, jednak prawnie trudno to przeprowadzić. Jedynym rozwiązaniem podobnej sytuacji na drodze między Jastrzębowem a Gościeszynem, która na długości 2 km trzykrotnie przekracza granicę gmin Trzemeszno i Rogowo (zarazem województw wielkopolskiego i kujawsko-pomorskiego), okazało się złożenie wniosku o korektę granic.

Opór społeczny spotykają nie tylko inwestycje drogowe. Można tu przytoczyć wciąż tłące się niezadowolenie wobec przebiegu linii energetycznej wysokich napięć w Kamionkach (gmina Kórnik) i najnowszy protest przeciwko podobnej linii 400 kV w Gołuskach (gmina Dopiewo), problemy z modernizacją linii kolejowej Poznań–Wrocław na odcinku do Czempinia czy też sprzeciw przeciwko lokalizacji fabryki preparatów owadobójczych na granicy gmin Czerwonak i Swarzędz między Kicinem i Janikowem. Przy rozwiązywaniu konfliktów należy kierować się „zasadą zrównoważonego rozwoju” – chodzi o to, aby nieuniknione straty w środowisku czy poziomie życia były mniejsze od uzyskiwanych korzyści, a inwestor rekompensował okolicznym mieszkańcom ewentualne – ale nie wydumane – niedogodności. Niestety, było wiele przykładów na to, że za protestami mającymi szlachetne intencje kryją się przyziemne względy o charakterze merkantylnym.

Budowa drogi ekspresowej S 5 w okolicach Trzeka (maj 2011 r.), fot. P. Anders

OBIEKTY KRAJOZNAWCZE

KOŚCIOŁY DREWNIANE W POWIECIE POZNAŃSKIM

*Zbigniew Szmidt

Na terenie powiatu poznańskiego wśród ponad 100 świątyń zachowało się 14 kościołów drewnianych. Stanowią one widoczny znak troski mieszkańców o zachowanie dziedzictwa kulturowego. Drewno jako budulec było materiałem łatwo dostępnym w przeszłości i dominował w budownictwie od początków polskiej państwowości do niemal końca XIX w. Zalety drewna to lekkość, łatwość transportu, szybkość obróbki i montażu oraz piękna faktura. Drewno to jednak materiał nietrwały, łatwopalny, ulegający szkodnikom i warunkom atmosferycznym. Do budowy kościołów używano różnorodnych konstrukcji. Najstarszą, sumikowo-łątkową stosowano już w Biskupinie ale też w XX w. przy wznoszeniu popularnych „poniatówek”. W tego typu konstrukcji występują dwa elementy: pozioma belka zwana sumikiem oraz belka pionowa z naciętymi rowkami zwana łątką. Tak wzniesiono najmłodszy na terenie powiatu kościół drewniany w Węglewie. Najczęściej kościoły budowane były o konstrukcji zrębowej (zwanej inaczej wieńcową lub blokową), gdzie układane na podmurówce poziomo belki łączono w narożach za pomocą specjalnych nacięć. Na zewnątrz ściany były oszalowane deskami. Z Europy Zachodniej przywędrowała do Polski konstrukcja szkieletowa (słupowo-ramowa, szachulcowa, regłowa). Szkielet budowli tworzyły pionowe słupy połączone z poziomymi

*Krajoznawca, członek Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych w Poznaniu.

Kościół drewniany na terenie powiatu poznańskiego, rys. H. Łęcka-Wrębel

belkami, usztywnione skośnymi elementami. Ramy szkieletu wypełniano najczęściej ceglami (mur pruski), plecionką z chrustu lub ciętą słomą wymieszaną z gliną (fachówka). W taki sposób zbudowano świątynie w Gułtowach, Uzarzewie i Krośnie.

Drewniane kościoły w powiecie poznańskim posiadają na ogół prosty plan, przeważnie prostokątną nawę i nieco węższe prezbiterium zamknięte prosto (kościół starsze) lub częściej trójbocznie. Wyjątkiem jest kościół

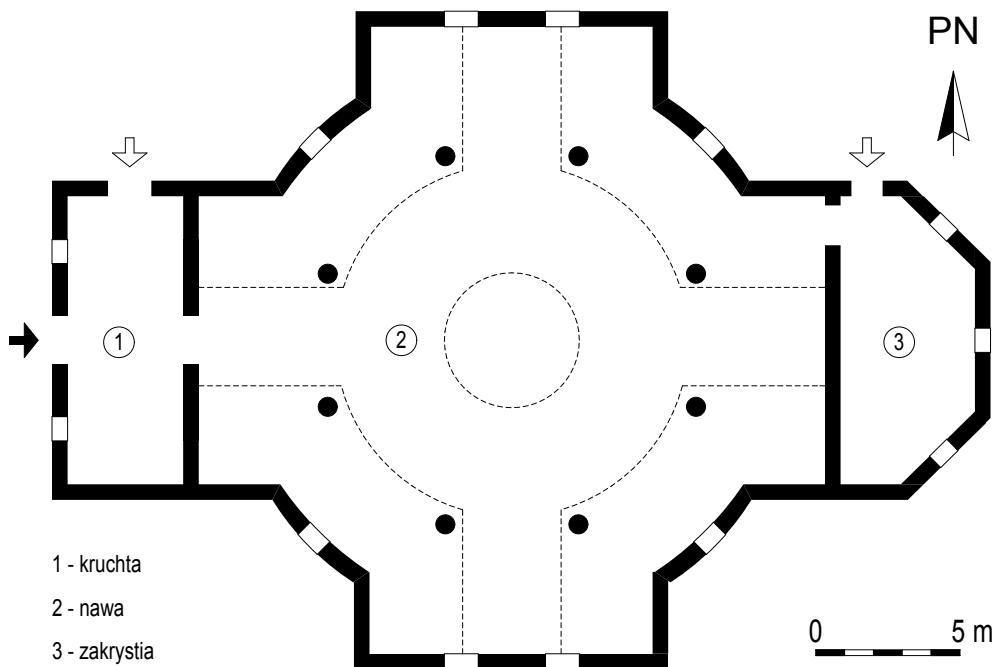
w Buku zbudowany na planie krzyża greckiego. Niemal wszystkie świątynie są orientowane – prezbiterium mieszczące ołtarz główny zwrócone jest ku wschodowi.

Powstanie kościoła niekiedy związane jest z lokalną legendą (Kicin, Rogalinek, Siekierki Wielkie, Węglewo). Niektóre świątynie powstały zapewne w miejscu pogańskich gontyn (Kicin, Rogalinek). Interesująco zapowiadają się badania archeologiczne w Czerlejni gdzie wg kroniki Jana Długosza miał stać kościół pw. św. Idziego. Dzisiejsze kościoły zbudowane zostały w epoce baroku, pewne cechy gotyckie wykazują najstarsze świątynie (Długa Goślina – 1600 r., Wierzenica – przed 1589 r.). Także w wyposażeniu świątyń przeważają barokowe ołtarze z rzeźbami i obrazami z tego okresu. Zachowało się jednak sporo gotyckich elementów z wcześniejszych kościołów: kamienne kropielnice (Buk, Czerlejno, Uzarzewo, Węglewo); rzeźby, na ogół z dawnej belki tęczowej (Buk, Czerlejno, Długa Goślina, Łódź, Węglewo, Wierzenica) obrazy (Chludowo). Niektóre z kościołów zostały rozbudowane o murowane kaplice grobowe znanych rodów (Gułtowy – Bnińskich, Łódź – Potockich, Uzarzewo – Żychlińskich, Wierzenica – Cieszkowskich). Większość świątyń dzięki ofiarności wiernych, a także wsparciu władz samorządowych i środków unijnych jest w dobrym stanie, mimo to niektóre z nich wymagają większej także finansowej opieki konserwatorskiej.

BUK

Miasto jest siedzibą gminy położonej około 30 km na zachód od Poznania. Prawa miejskie otrzymał Buk z nadania księcia Przemysła II przed 1296 r., być może w 1289 r. W wiekach średnich na terenie grodu istniało kilka świątyń, wśród nich kościół pw. św. Wojciecha. Po jego zniszczeniu zbudowano w 1760 r. z fundacji Wiktora Raczyńskiego, dziedzica niedalekich Wojnowic, drewniany kościół pw. Świętego Krzyża. Obecnie kościół pełni funkcję kaplicy cmentarnej.

Wśród drewnianych świątyń Wielkopolski kościół w Buku wyróżnia się rzadko spotykanym założeniem na planie krzyża greckiego z wpisanym pośrodku kołem. Kościół nie jest orientowany dlatego nietypowo położone jest prezbiterium (z zakrystią) od strony zachodniej zamknięte trójbocznie, kruchta wejściowa znajduje się po stronie wschodniej. Wewnątrz, część centralna wsparta na ośmiu kolumnach podtrzymuje kopułę z wielką latarnią. Kościół jest konstrukcji szkieletowej, oszalowany. Dachy łamane, polskie pokryte są łupkiem. Na skrzyżowaniu ramion krzyża

Kościół św. Krzyża w Buku, przekrój poziomy, rys. H. Łęcka-Wrębel

wznosi się ośmioboczna wieża o ścianach krytych łupkiem nakryta blaszanym hełmem z latarnią.

Niezwykle bogate barokowo/rokokowe wyposażenie kościoła pochodzi z okresu budowy. Kopułę i latarnię ozdabiają polichromie ze scenami z życia św. Wojciecha malowane zapewne na początku XIX w., przemalowane w 1966 r., w latarni postaci polskich św. św.: Wojciecha, Stanisława, Jadwigi i Kazimierza. W ołtarzu głównym z barokowymi rzeźbami w polu środkowym na tle draperii z kurdybanu znajduje się późnogotycki krucyfiks z 1 połowy XVI w. Cztery piętrowe ołtarze boczne zawierają barokowe rzeźby świętych z 2 połowy XVII w. oraz nowsze obrazy m.in.: *Madonnę Sykstyńską* kopię obrazu Rafaela Santi, *Wniebowstąpienie Pana Jezusa*. Na ścianach wiszą obrazy: św. św. Izydora i Jana Nepomucena z 2 połowy XVIII w. oraz tablica pamiątkowa poświęcona Agnieszce z Kopockich, matce dr Karola Marcinkowskiego. Najstarszym obiektem w kościele wydaje się kamienna kropielnica pochodząca z XVI w.

Obok kościoła wznosi się drewniana dzwonnica z 1759 r. konstrukcji słupowej nakryta gontowym dachem namiotowym, wewnątrz dzwon z 1889 r. Na otaczającym kościół cmentarzu położone są mogiły i pomniki zasłużonych Wielkopolan oraz kamienny obelisk z figurą *Ecce Homo* z 1762 r.

Kościół pw. Świętego Krzyża w Buku z zewnątrz, *fol. Z. Szmidt*

Kościół pw. Świętego Krzyża w Buku – wewnątrz, *fol. Z. Szmidt*

CHLUDOWO

Wieś w gminie Suchy Las przy szosie Poznań–Piła. Pierwsza wiadomość o Chludowie pochodzi z 1252 r. kiedy książę Przemysł I nadał wieś nowo powołanemu opactwu cysterek w Owińskach. Zapewne wkrótce powstała parafia z kościołem, pierwsza pewna wzmianka o plebanie Pawle pochodzi jednak dopiero z 1389 r.

Stojący w centrum wsi **kościół pw. Wszystkich Świętych** powstał z fundacji sióstr cysterek w latach 1728-36. Świątynia z modrzewia, konstrukcji zrębowej na zewnątrz jest oszalowana. Przylegające do nawy boczne kaplice tworzą rodzaj transeptu z wielobocznym prezbiterium. Salowe wewnątrz przykryte jest płaskim stropem z fasetami. Do prezbiterium od wschodu przylega zakrystia a do nawy od południa nowsza kruchta. Dwuspadowe dachy kryte dachówką wieńczy barokowa, blaszana wieżyczka na sygnaturkę zakończona chorągiewką z datą 1736 i literami STFIS.

Skromne barokowe wyposażenie wnętrza powstało w czasie budowy kościoła. Ze starej świątyni pochodzi obraz z 1548 r. z warsztatu wielkopolskiego, malowany na lipowej desce umieszczony w bocznym ołtarzu. Przedstawia on Matkę Boską ze św. św. Wojciechem i Mikołajem oraz klęczącą postać nieznanego fundatora. W barokowym ołtarzu głównym z XVIII w. w polu środkowym znajduje się rzeźba Matki Bożej Królowej

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Chludowie z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Chludowie – wnętrze, fot. Z. Szmidt

z Dzieciątkiem z końca XVIII w., a w zwieńczeniu obraz Trójcy Świętej z XVIII w. Na belce tęczowej umieszczono grupę pasyjną z barokowymi rzeźbami z około 1765 r.

Przed kościołem wznosi się murowano-drewniana dzwonnica z 1936 r., pomnik Jana Pawła II oraz głaz o obwodzi 420 cm poświęcony ks. Marianowi Zelazkowi. W przylegającym do kościoła zespole pałacowo-parkowym, w przebudowanym pałacu z 1863 r., znajdują się: klasztor księży Werbistów z Seminarium Duchownym oraz Dom Sióstr Służebnic Ducha Świętego, Muzeum Misyjno-Etnograficznym oraz miejsce pamięci ks. Mariana Zelazka. Przed budynkiem stoi pomnik z popiersiem Romana Dmowskiego mieszkającego w pałacu w latach 1922-34.

CZERLEJNO

Wieś w gminie Kostrzyn, położona 5 km na południe od Kostrzyna. Pierwsza wzmianka z 1218 r. wymienia Czerlejno wśród kilku innych wsi wchodzących w skład opola kostrzyńskiego. Według kroniki Jana Długosza z XV w. w Czerlejni, w 1068 r. z fundacji księcia Władysława Hermana w podzięcie za cudowne narodziny Bolesława Krzywoustego miał powstać jeden z kościołów pw. św. Idziego. Prowadzone obecnie badania archeologiczne wyjaśnią zapewne zagadkową historię początków kościoła.

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej w Czerlejnie z zewnątrz,
fol. Z. Szmidt

Położony na skrzyżowaniu dróg kościół pw. **Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej** zbudowano z fundacji Łukasza Lubaszowskiego – miejscowego proboszcza w 1743 r. Świątynia z modrzewia, w konstrukcji zrębowej, na zewnątrz jest oszalowana. Do prostokątnej nawy przylega węższe i niższe prezbiterium zamknięte wielobocznie. Po obu stronach nawy i prezbiterium znajdują się zakrystia i kruchta. W 1794 r. od zachodu dobudowano dwukondygnacyjną wieżę konstrukcji słupowej z barokowym, metalowym hełmem zwieńczonym kulą i krzyżem. Dwuspadowy dach nad nawą i wielopołaciowy nad prezbiterium kryte są gontem.

Obszerne wnętrze nawy przykryte płaskim stropem z fasetami wsparte jest na profilowanych słupach, tworząc wąskie nawy boczne. Bogate wyposażenie wnętrza utrzymane jest w jednolitym stylu rokokowym. Zespół rzeźb wykonany przed 1767 r. powstał zapewne w jednym warsztacie wkrótce po zakończeniu budowy kościoła. W rozbudowanym ołtarzu głównym z figurami czterech ewangelistów i licznymi puttami umieszczono obraz *Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny*. Podobnie bogaty rokokowy wystrój rzeźbiarski posiadają trzy ołtarze boczne z obrazami:

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej w Czerlejnė – wnętrze,
 fot. Z. Szmidt

św. św. Marii Magdaleny, Katarzyny i *Ecce Homo*. Całość dopełnia piętrowa chrzcielnica ze sceną chrztu Chrystusa i ambona oraz zawieszony pod sufitem anioł na obłoku. Pochodzące ze starszego kościoła rzeźby znajdują się w prezbiterium: gotycka Matka Boska z Dzieciątkiem z około 1370 r., (obecna rzeźba jest kopią, oryginał znajduje się w Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu), barokowy *Salvator Mundi* (Zbawca Świata) z początku XVIII w. oraz grupa pasyjna z dawnej belki tęczowej z połowy XVI w. W kruchcie pod wieżą znajduje się zapewne romańska, kamienna chrzcielnica-kropielnica.

W otoczeniu kościoła wśród drzew stoi drewniana, ażurowa dzwonnica z 3 dzwonami oraz kilka nagrobków z XIX w.

DŁUGA GOŚLINA

Wieś w gminie Murowana Goślina, położona przy drodze do Rogoźna. We wczesnym średniowieczu osada należała do rodu Nałęczów. Po 1325 r. utworzono parafię z kościołem pw. św. św. Marii Magdaleny i Otylii.

Kościół pw. św. Marii Magdaleny w Długiej Goślinie z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

Stojący dzisiaj kościół pw. św. Marii Magdaleny wybudowano wg niektórych danych około 1600 r., wg innych w latach 1623-25, gdy wieś była własnością benedyktynek z Poznania. Jest to jedna z najstarszych drewnianych świątyń w Wielkopolsce, o nieco archaicznej architekturze. Kościół o konstrukcji zrębowej, na zewnątrz jest oszalowany. Nawę i nieco węższe prezbiterium zamknięte prosto przykrywa wspólny dwuspadowy dach. Od zachodu wznosi się niewielka wieża zwieńczona barokowym hełmem wzniesiona w 1770 r. Od 1778 r. zakrystia położona jest za ołtarzem głównym. O kryptach pod kościołem nic nie wiadomo, jednak miejscowa legenda mówi o tunelu prowadzącym do dawnych zabudowań używanych przez siostry benedyktyнки.

Wystrój wewnętrzny kościoła związany z symboliką benedyktyńską, pochodzi z XVII i XVIII w., a nawet z XX w. W barokowym ołtarzu głównym z XVII w. znajduje się obraz przedstawiający św. Marię Magdalenę z końca XIX w. Ufundowany został przez miejscową dziedziczkę jako wotum dziękczynne za odzyskanie niepodległości przez Polskę. W bocznym ołtarzu św. Antoniego, nowszy obraz patrona, po bokach rzeźbione postacie św. św. Benedykta i Kazimierza. Najciekawszy w ołtarzu, umieszczony w predelli, jest niewielki obraz na płótnie z XVII w. przedstawiający patrona benedyktynek, *św. Benedykta w pustelni*. W drugim ołtarzu w polu środkowym sugestywna rzeźba *Vir Dolorum* (Mąż Bolesci) z połowy XVII w. Najstarszym

obiektem w kościele jest krucyfiks na belce tęczowej pochodzący z XVI w., być może ze starej świątyni.

Obok wznosi się drewniana dzwonnica kryta daszkiem dwuspadowym z początku XX w. oraz kamienna grota z figurą Matki Boskiej Fatimskiej. Od 2003 r. parafia pw. św. Marii Magdaleny jest gospodarzem koncertów z cyklu „Musica Sakra, Musica Profana” na przełomie czerwca i lipca.

GUŁTOWY

Wieś w gminie Kostrzyn, około 9 km na wschód od siedziby gminy. W pobliżu zachowały się ślady grodziska stożkowatego zwanego „Zwągrodek”, zapewne siedziby rodu Grzymalitów. Najstarsza wzmianka pisana o Gułtowach pochodzi z 1311 r. Pierwszy kościół pw. św. św. Wita i Doroty z plebanem Klemensem wspomniany jest dosyć późno bo dopiero w 1408 r.

Stojący na wzniesieniu w centrum wsi kościół pw. św. Kazimierza został postawiony w latach 1737-38 przez Marcina Skaławskiego właściciela wsi a ukończony i wyposażony przez jego zięcia – Kazimierza Służkiego

Kościół pw. św. Kazimierza w Gułtowach z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

Kościół pw. św. Marii Magdaleny w Długiej Goślinie – wnętrze, fot. Z. Szmidt

około 1750-60. Od zachodu dobudowano w 1834 r. staraniem rodziny Ostrowskich, wieżę konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Kościół posiada oryginalną konstrukcję, na zewnątrz szkieletową wypełnioną cegłą (mur pruski), wewnątrz oszalowaną. Do prezbiterium zamkniętego wielobocznie przylega zakrystia z lożą kolatorską na piętrze i murowana kaplica grobowa Bnińskich wystawiona w 1784 r. Niewielka kruchta od północy przytyka do nawy. Wewnątrz znajdują się stropy w postaci pozornych sklepień kolebkowych, w nawie wsparte dwoma rzędami kolumn tworzących wąskie nawy boczne. Dwuspadowe dachy kościoła kryte są gontem, a wysoka wieża nakryta jest blaszanym hełmem cebulastym z latarnią.

Po wejściu uwagę zwracają polichromie sufitu i ścian bocznych z lat 1750-60. W prezbiterium *Matka Boska wśród aniołów*, w nawie *Apoteoza św. Kazimierza* w otoczeniu symboli cnót. Na ścianach między pilastrami znajdują się cztery sceny: *Salomon i królowa Saby*, *Matka Boska Orędowniczka z postaciami donatorów*, *Zaśnięcie Matki Boskiej*, *Matka Boska Niepokalana*. Polichromie znajdują się także na balustradzie

chóru muzycznego oraz nad drzwiami do zakrystii. W rokokowym ołtarzu głównym z rzeźbami św.: Kazimierza, Magdaleny, Jakuba i Franciszka obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z około poł. XVII w. W ołtarzach bocznych z około 1740 r. rzeźbione sceny *Komunii św. Onufrego* oraz św. Józefa z Dzieciątkiem. Z tego samego okresu pochodzą bogato rzeźbione, rokokowe: chrzcielnica w kształcie muszli wspartej na głowie syreny z chrztem Chrystusa, ambona oraz dwa konfesjonały. Przy ambonie empirowy nagrobek z piaskowca Franciszki Bnińskiej z postacią kobiety leżącej na sarkofagu, herbem Łodzia i wierszowanym napisem. Kilka innych tablic epitafijnych znajduje się w kościele i na cmentarzu kościelnym. Od 1999 r. proboszczem w Gułtowach jest ks. Edmund Jaworski „ksiądz Eda” niezwykle barwna postać, organizator pikników motocyklowych, akcji charytatywnych na rzecz Tybetu i akcji opieki nad grobami cmentarza na Rosie w Wilnie, publicysta. Obok kościoła położony jest Zespół Pałacowo-Parkowy UAM z barokowo-klasycystycznym pałacem z 1780-86, w którym mieści się Centrum Integracji Europejskiej UAM.

KICIN

Wieś w gminie Czerwonak, 10 km na północy-wschód od Poznania. Początków Kicina należałoby szukać na wzniesieniu z grodziskiem, na którym stoi kościół, choć jak głosi miejscowa legenda, gród wzniesli rycerze

Kościół pw. św. Józefa w Kicinie z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

Kościół pw. św. Józefa w Kicinie – wnętrze, fot. Z. Szmidt

na rozkaz królowej Jadwigi. Pierwsza pisana wzmianka o wsi jest jednak starsza od ludowego podania i pochodzi z 1316 r. Jak sądzi ks. J. Nowacki pierwszy kościół pw. Wszystkich Świętych mógł powstać już w XII w., z pewnością stał w obecnym miejscu w 1405 r. gdy plebanem był Mikołaj. Górujący nad okolicznymi polami kościół pw. św. Józefa wzniesiono z fundacji przewodniczącego kapituły katedralnej Józefa Tadeusza Kierskiego w latach 1749-51. Do niewielkiej świątyni konstrukcji zrębowej przylega wieża słupowa z kruchtą w przyziemiu wybudowana w 1863 r. Na zewnątrz jak i wewnątrz kościół jest oszalowany deskami. Do węższego prezbiterium zamkniętego trójbocznie przylega od północy zakrystia, po przeciwnej stronie w nawie, kruchta. Dachy dwuspadowe kryte są łupkiem podobnie jak wieża zwieńczona namiotowym dachem z iglicą i krzyżem.

Jednonawowe wnętrze z płaskimi stropami pokryte jest neorokokową polichromią ornamentalną z lat 1905-07. Kościół posiada niemal jednorodne, rokokowe wyposażenie wnętrza z okresu jego powstania. W ołtarzu głównym znajduje się kopia obrazu *Matki Boskiej Gostyńskiej z widokiem kościółka w Kicinie*, z 1678 r. Inny wczesnobarokowy obraz *Matki Boskiej Śnieżnej* z około 1630 r. umieszczono nad wejściem do zakrystii. Ołtarze boczne, zapewne neobarokowe mieszczą obrazy św. św. Józefa i Stanisława. Wśród rokokowego wyposażenia zwracają uwagę chrzcielnica, ambona i szczególnie rzadko już spotykane ławki kolatorskie z XVIII w.

Przed wejściem do kościoła stoi współczesna rzeźba, patrona parafii – św. Józefa wykonana przez Józefa Kaliszana. Obok nowej dzwonnicy z 1985 r. leżą obecnie nieużywane trzy dzwony z XVIII w. Zgromadzone pamiątki obrazujące historię parafii można oglądać w domu parafialnym obok kościoła. Na stoku pagórka, na którym wznosi się kościół w sąsiedztwie trzech krzyży od kilkunastu lat w Niedzielę Palmową przedstawiane jest Misterium Męki Pańskiej.

KLESZCZEWO

Wieś gminna położona przy skrzyżowaniu szos Kostrzyn–Kórnik i Swarzędz–Środa Wlkp. Najstarsza wzmianka o książęcej wsi pochodzi z 1218 r. Pierwszy kościół mógł powstać dopiero po 1292 r. gdy lokowano wieś, miejscowy pleban Idzi wspomniany jest dopiero w 1404 r.

Obecny modrzewiowy kościół pw. **Wszystkich Świętych** wzniesiono w latach 1760-62 z fundacji ks. Łukasza Lubaszowskiego, dziekana kostrzyńskiego a po jego śmierci budowę kontynuował Adam Skarbek Malczewski, starosta kleszczewski. Niewielka świątynia konstrukcji zrębowej oszalowana jest na zewnątrz. Jednonawowe wnętrze z nieco węższym

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Kleszczewie z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Kleszczewie – wewnątrz, fot. Z. Szmidt

prezbiterium zamknięte jest trójbocznie. Od zachodu wznosi się wysoka kruchta konstrukcji słupowej. Nowsza kruchta przylega do nawy od południa a zakrystia od północy. Dwuspadowe dachy przykryte są gontami a nad nawą góruje niewielka wieżyczka na sygnaturkę pokryta blachą. Wewnątrz stropy, przy przejściu z nawy do prezbiterium znajduje się profilowana belka tęczowa.

Barokowo/rokokowe wyposażenie kościoła powstało w większości w okresie jego budowy. W ołtarzu głównym w otoczeniu rzeźb świętych i aniołów znajduje się rokokowy obraz Wszystkich Świętych. Dwa ołtarze boczne ozdobione są obrazami: *Widzenie św. Jana Nepomucena* i nowym *Matką Boską z Dzieciątkiem*. Przy wejściu do zakrystii widoczna jest okazała ambona z ornamentem rokokowym.

Przed kościołem stoi nowa, drewniana kapliczka z figurą Matki Boskiej Fatimskiej, obok ażurowa dzwonnica z dwoma dzwonami z 1558 i 1570 r. oraz duży głaz narzutowy z tablicą poświęconą Janowi Pawłowi II z 2008 r.

KROSNO

Wieś w gminie Mosina, przylegająca od południa do Mosiny, przy drodze do Czempinia. Znana od końca XIV w. gdy należała do rodu Łodziów i wchodziła w skład klucza majątków mosińskich. Do opustoszałej po wojnach szwedzkich wsi, starosta mosiński Łukasz Kwilecki sprowadził osadników olenderskich, dla których wystawił dokument lokacyjny w 1774 r.

Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Krośnie z zewnątrz, *fol. Z. Szmidt*

Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Krośnie – wewnątrz, fot. Z. Szmidt

Kościół dla niemieckich osadników, wyznania ewangelickiego wzniesiono w latach 1779-81 z fundacji kasztelana gnieźnieńskiego Franciszka Ksawerego Kęszyckiego, wcześniej starosty mosińskiego. Budynek z niewielkimi zmianami przetrwał do dzisiaj. Po zakończeniu II wojny światowej świątynia została przejęta przez parafię pw. św. Mikołaja w Mosinie a w 1978 r. erygowana została parafia pw. Matki Boskiej Częstochowskiej.

Kościół pw. **Matki Boskiej Częstochowskiej** jest budowlą drewnianą o konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą (mur pruski). Nie jest to widoczne bowiem na zewnątrz jak i wewnątrz został otynkowany. Do budynku na planie prostokąta od zachodu przylega kruchta a od strony wschodniej nowa zakrystia. Dwuspadowy dach kryty łupkiem wieńczy od zachodu niewielka wieża z zegarem zakończona hełmem z latarnią. W salowym wnętrzu znajdują się piętrowe empory, charakterystyczne dla kościołów ewangelickich. Płaski strop, jedynie w nawie pozorne sklepienie kolebkowe wsparto na słupach empor.

Skromne wyposażenie wnętrza zdobi rokokowa ambona z czasów budowy kościoła z 1780 r. W ołtarzu głównym nad tabernakulum znajduje się nowszy obraz patronki kościoła, Matki Boskiej Częstochowskiej. Przy kościele wznosi się drewniana dzwonnica oraz dawna pastorówka z początku XX w., obok krzyża z kościoła ewangelicko-augsburskiego ustawiono w 2006 r. głaz poświęcony Janowi Pawłowi II.

ŁÓDŹ

Wieś w gminie Stęszew położona na przesmyku między jeziorami: Łódzko-Dymaczewskim i Witobelskim, przy granicy Wielkopolskiego Parku Narodowego. W średniowieczu gniazdo rodowe Łodziów – jednego z najbardziej znanych rycerskich rodów wielkopolskich. Być może już w XII w. byli oni fundatorami pierwszego kościoła wspomnianego w 1298 r. przy okazji podziału diecezji poznańskiej na archidiakonaty.

Barokowy kościół pw. św. Jadwigi stojący na wzniesieniu zbudowany być może w 1610 r., pewniej po połowie XVII w., poświęcony został dopiero w 1673 r. przez bpa Macieja Kurskiego. Kościół posiada konstrukcję zrębową, na zewnątrz jest oszalowany, wewnątrz obite boazerią. Salową świątynię zbudowaną na planie prostokąta zamyka od wschodu trójboczne

Kościół pw. św. Jadwigi w Łodzi. Widok od południa, na kaplicę – mauzoleum,
fol. Z. Szmidt

Kościół pw. św. Jadwigi w Łodzi – wnętrze, fot. Z. Szmidt

prezbiterium. Do drewnianego kościoła dobudowano w 1854 r. neorenesansową, murowaną kaplicę – mauzoleum rodziny Potockich z Będlewa. Kaplica na planie kwadratu, przykryta jest sklepieniem kolebkowo-krzyżowym. Kolejna zmiana nastąpiła w 1936 r. gdy wzniesiono murowaną zakrytą z przedsionkiem na planie ośmioboku wg projektu Lucjana Michałowskiego. Dwuspadowy dach od 1959 r. kryty gontem, wieńczą dwie wieżyczki z latarniami na sygnaturkę a kopulasty dach zakryt blaszany hełm z latarnią.

W barokowym ołtarzu głównym z około 1670 r. rzeźby św. św. Stanisława i Wojciecha, w polu środkowym obraz *Matki Boskiej Pocieszenia* z kłęzącymi postaciami św. św. Rozalii i Rocha autorstwa Stanisława Czernikowa z 1866 r. fundowany przez Stanisława i Reginę Kaczmarków. Powyżej w zwieńczeniu obraz patronki kościoła św. Jadwigi Śląskiej pochodzący z końca XIX w. Na nowej belce tęczowej wisi starszy, późnogotycki krucyfiks z 1 ćwierćwiecza XVI w. W neobarokowej kaplicy osiem tablic epitafijnych rodziny Potockich z czarnego marmuru w neorenesansowych stiukowych obramieniach z herbem Pilawa. We wnęce okiennej znajduje się *Pieta*, rzeźba naturalnej wielkości.

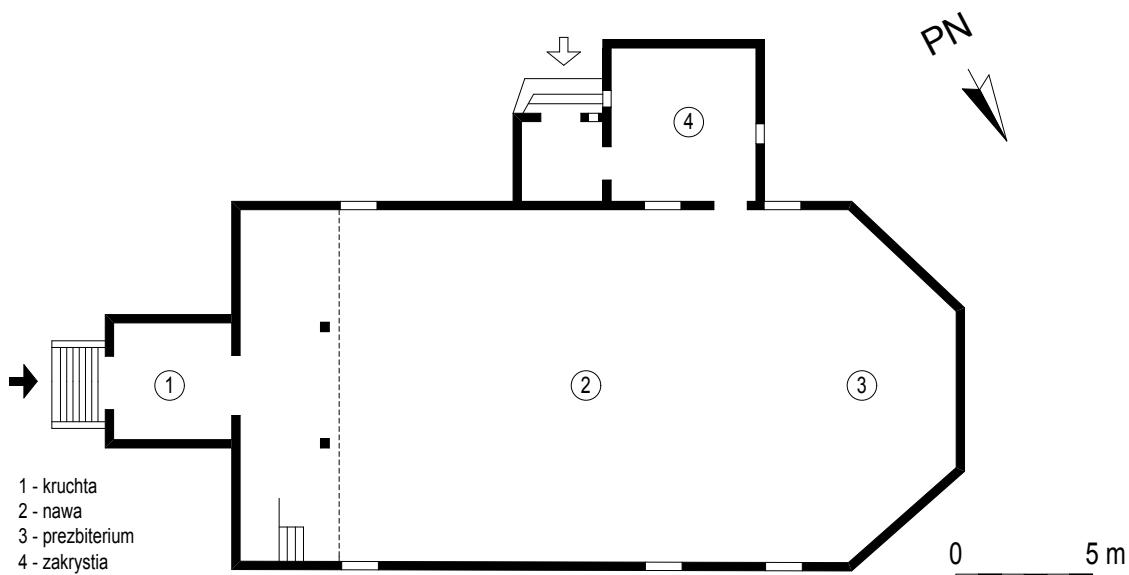
Obok kościoła wznosi się dzwonnica konstrukcji słupowej z 1863 r. przykryta dwuspadowym dachem z dwoma dzwonami: z 1612 r. i 1683 r. ufundowanym na pamiątkę zwycięstwa pod Wiedniem. Świątynię otacza mur z barokową bramą z XVIII w.

ROGALINEK

Wieś nad Wartą w gminie Mosina. Rogalinek darowany został w 1247 r. kapitule poznańskiej przez kanonika Mikołaja z rodu Łodziów, zapewne wzniesiono wówczas kościół. Świątynia stoi w nietypowym miejscu – na niewielkim wyniesieniu terenu tuż przy brzegu Warty. Być może związane jest to z popularną legendą o znalezieniu przez dzieci figurki Matki Boskiej z Dzieciątkiem w nurtach rzeki w czasie wiosennych roztopów.

Kościół pw. św. Michała Archanioła i Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych zbudowano w latach 1682-1712 z fundacji sufragana poznańskiego Hieronima Wierzbowskiego. Wzniesiony z drewna sosnowego w konstrukcji zrębowej, łączonej w węzłach na tzw. jaskółczy ogon, z zewnątrz jest oszalowany. Być może nietypowe położenie zdecydowało

Kościół św. Michała Archanioła i Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych w Rogalinieku, przekrój poziomy, rys. H. Łęcka-Wrębel

Kościół pw. św. Michała Archanioła i Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych w Rogalinie z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

o tym, że kościół nie jest orientowany. Od 1875 r. podtrzymuje go pięć drewnianych zewnętrznych podpór. Przed wylewami Warty świątynię i otaczający ją cmentarz chroni wzniesiony w 1984 r. wysoki wał przeciwpowodziowy. Salowe wnętrze ze stropem zamyka trójbocznie prezbiterium. Dwuspadowy dach pokryty jest gontami, od frontu wznosi się niewielka wieżyczka na sygnaturkę zakończoną cebulastym hełmem z latarnią, pokryta blachą.

Barokowe wyposażenie wnętrza pochodzi głównie z końca XVIII w. Ozdobą kościoła są trzy ołtarze. W głównym widoczna nowa kopia rzeźby Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych przesłaniana obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Oryginalna figura w stylu Pięknych Madonn pochodząca z około 1700 r. została skradziona w 2002 r. Po bokach ołtarza nad bramkami stoją rzeźby św. św. Stefana i Wawrzyńca. Dwa ołtarze boczne zdobią obrazy: *Ecce Homo* i *św. Michała Archanioła*, przykłady sztuki ludowej z XVII/XVIII w. W 1964 r. kościół w Rogalinie otrzymał tytuł Sanktuarium Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych.

Przed wejściem wznosi się drewniana dzwonnica z 1893 r., nakryta daszkiem dwuspadowym. Przy niej wydobyty z Warty w 1916 r. głaz narzutowy – pomnik przyrody (obw. 460 cm, wys. 190 cm). Głaz z tablicami pamiątkowymi pełni rolę pomnika poświęconego pamięci poległych

Kościół pw. św. Michała Archanioła i Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych
w Rogalinku – wnętrze, fot. Z. Szmidt

w I i II wojnie światowej oraz zamęczonych w obozach koncentracyjnych. Kolejny duży głąz narzutowy ustawiony przed kościołem w 1997 r. upamiętnia 750-lecie wsi.

SIEKIERKI WIELKIE

Wieś w gminie Kostrzyn, przy drodze lokalnej do siedziby gminy. Wzmiankowana w 1387 r. jako gniazdo rodowe rycerskiego rodu Siekierskich, po których zachowało się grodzisko stożkowate w parku podworskim. Pierwotny kościół pw. św. Jadwigi wzniesiony został w miejscu zwanym Tomaszkami, w granicach dzisiejszych Siekierki Wielkie. Nie znana jest data jego budowy ale najwcześniej mógł powstać po kanonizacji świętej w 1267 r., pleban Jan wzmiankowany jest dopiero w 1391 r. Przeniesienie świątyni w obecną miejscę lokalna legenda tłumaczy ukazaniem się św. Jadwigi nad krzakiem dzikiej róży. Gdy jezuita wybudowali modrzewiowy kościół zachowano cudowny krzak różany za ołtarzem głównym.

Kościół pw. św. Jadwigi wzniesiony został w 1762 r. przez jezuitów poznańskich, ówczesnych właścicieli wsi. Świątynia jest konstrukcji zrębowej, na zewnątrz oszalowana. Jednonawowe wnętrze zamyka od wschodu

Kościół pw. św. Jadwigi w Siekierkach z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

niecو węższe trójboczne prezbiterium. Przylega do niego od północy zakrystia, w nawie po przeciwnej stronie znajduje się kruchta. Od zachodu wznosi się wysoka, o trzech kondygnacjach, wieża konstrukcji słupowej na planie kwadratu z kruchtą w przyziemiu. Barokowa wieża zakończona baniastym hełmem z latarnią, kryta jest blachą. Druga niewielka wieżyczka na sygnaturkę z latarnią znajduje się na kalenicy nawy. Dachy kościoła pokryte są gontami.

Kościół wewnątrz przykryty jest płaskim stropem o zaokrąglonych narożach. Między prezbiterium i węższą nawą znajduje się otwór tęczyowy w kształcie łuku spłaszczonego ozdobiony polichromią z kwiatami polnymi. Wśród okolicznych świątyń kościół w Siekierkach wyróżnia się dużym zespołem polichromii. Na stropie prezbiterium widoczna nowa polichromia z 1958 r. wykonana wg proj. Jana Grzegorzewskiego. Sufit nawy zdobi duża, późnobarokowa polichromia z końca XVIII w., przedstawiająca św. Jadwigę w otoczeniu aniołów w obramieniu iluzjonistycznej architektury, z czterema ewangelistami w narożach. Na balustradzie chóru muzykujące anioły i instrumenty muzyczne. Także przy wejściu,

Kościół pw. św. Jadwigi w Siekierkach – wnętrze, fot. Z. Szmidt

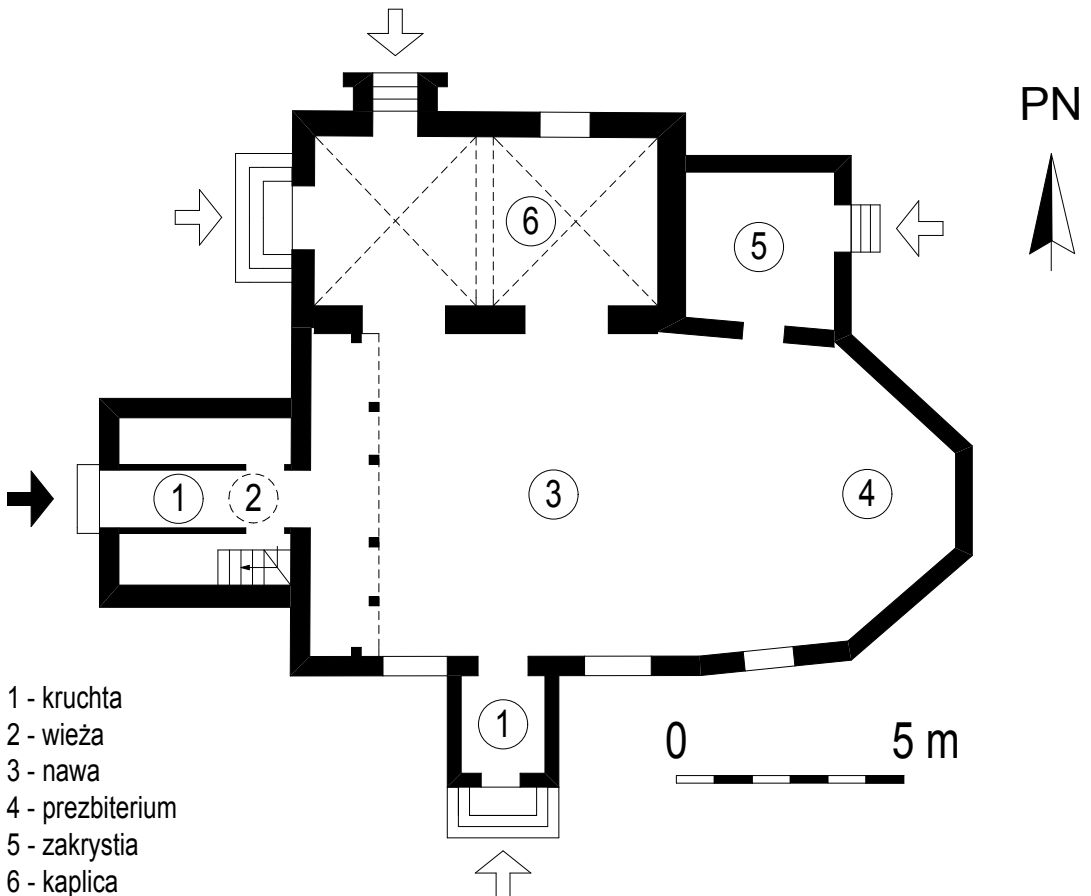
pod chórem kolejne dwa malowidła m.in. z tajemniczym żebrakiem. Zachowany wystrój wnętrza pochodzi w części ze starego kościoła. Na ścianach prezbiterium umieszczono krucyfiks z połowy XVI w. oraz obraz św. Anny Samotrzeć z XVIII w. Najcenniejszym zabytkiem w kościele jest renesansowa ława kolatorska z XVI w. z płaskorzeźbionymi herbami: Rawicz, Prawdzic, Wczele i Łódzia. W nowszym ołtarzu głównym znajduje się obraz patronki kościoła św. Jadwigi z połowy XVIII w. W ołtarzach bocznych: w prawym obrazy Matki Boskiej z Dzieciątkiem przykryty srebrną sukienką i św. Wawrzyńca z XVII/XVIII w., w lewym obrazy św. Józefa i Ignacego Loyoli.

Obok stoi drewniana dzwonnica z dwoma dzwonami z 1667 i 1905 r. Za kościołem położona jest odbudowana w 1992 r. kaplica grobowa Radońskich i Wilkońskich z czterema cynowymi trumnami. Na bocznych ścianach znajdują się dwie marmurowe tablice z medalionami: Augusta Wilkońskiego (1805-1852) popularnego pisarza, autora *Ramot i ramotek* i jego żony, Pauliny Wilkońskiej (1809-1875) znanej powieściopisarki.

UZARZEWO

Wieś w gminie Swarzędz, około 10 km na wschód od Poznania. Pierwsza wzmianka o Uzarzewie pochodzi z 1306 r. Kościół założony został przypuszczalnie już w XII w. ale w dokumentach wzmiankowany jest dopiero w 1391 r. W Uzarzewie urodził się ks. Aleksander Woźny (1910-1983) kandydat na ołtarze. Stojący na skraju wsi kościół pw. św. Michała Archaniola zbudowany został z fundacji właściciela wsi, Felicjana Niepruszewskiego w 1749 r. w technice szkieletowej z wypełnieniem cegłą i gliną (mur pruski). W 1869 r. dobudowano drewnianą, ośmioboczną wieżę konstrukcji słupowej posadowioną na czworobocznej kruchcie. Ostatnim etapem rozbudowy w 1900 r. było dostawienie murowanych: zakrystii i neobarokowej, kaplicy grobowej rodziny Żychlińskich, właścicieli tutejszego majątku.

Kościół św. Michała Archaniola w Uzarzewie, przekrój poziomy, rys. H. Łęcka-Wrębel

Kościół pw. św. Michała Archanioła w Uzarzewie z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

Jednonawowe wnętrze bez wyodrębnionego prezbiterium zamknięte jest trójbocznie. Od strony północnej przylega kaplica i zakrystia, od południa kruchta. Wewnątrz płaski strop z fasetami a w kaplicy sklepienie krzyżowe. Kościół przykryty jest dachem dwuspadowym krytym gontem z wieżyczką na sygnaturkę. Wysoka wieża zwieńczona jest hełmem ostrosłupowym z iglicą i krzyżem.

W salowym wnętrzu uwagę zwraca iluzjonistyczna polichromia z połowy XVIII w. w postaci udrapowanego baldachimu okrywającego ołtarz główny. Górna część malowidła ukryta jest powyżej stropu, co może

Kopia *Pielgrzymia* dłuta Władysława Marcinkowskiego na cmentarzu przy uzarzewskim kościele, fot. Z. Szmidt

świadczą, że wewnątrz kościoła było w przeszłości wyższe. We współczesnym ołtarzu głównym znajduje się barokowy krucyfiks zachowany z grupy pasyjnej z połowy XVIII w. W ołtarzach bocznych z połowy XVIII w. widnieją nowsze obrazy: *Serca Pana Jezusa* i *św. Teresy* pochodzące z XIX/XX w. Współczesny ołtarzowi jest obraz *Komunii św. Stanisława Kostki*

w zwieńczeniu. Wystrój dopełniają barokowe: chrzcielnica i rzeźby Matki Boskiej i św. Teresy z Avila oraz kamienna kropielnica, zapewne pochodząca ze średniowiecza. Krypta pod kaplicą Żychlińskich nie jest jedyną, pod posadzką kościoła znajdują się dwie inne starsze, jedna z nich nigdy nie była badana.

W czasie remontu wieży w latach 1996-2001 znaleziono w miedzianej kuli podtrzymującej krzyż zalakowaną butelkę, pudełko z monetami oraz gazety i czasopisma. W butelce znajdował się list napisany 12 sierpnia 1868 r. przez miejscowego nauczyciela Franciszka Polczyńskiego z posłaniem do potomnych. Po zakończeniu remontu dołączono do kuli współczesne pisma, monety oraz list napisany 11 listopada 2001 r. przez Zdzisława Makarewicza, kustosa Muzeum Środowiska Przyrodniczego i Łowiectwa Wielkopolskiego w Uzarzewie.

Wokół kościoła położony jest cmentarz, na którym wśród nagrobków znajduje się jedna z wielu kopii *Pielgrzymy* dłuta Władysława Marcinkowskiego, wybitnego rzeźbiarza wielkopolskiego z przełomu XIX/XX w.

WĘGLEWO

Wieś w gminie Pobiedziska, położona 4 km na północny-wschód od siedziby gminy. Węglewo posiada bardzo starą metrykę, pierwsza wzmianka pochodzi z 1100 r., gdy należało do kasztelanii na Ostrowie Lednickim. Przy lokacji wsi na prawie średzkim w 1266 r. książę Bolesław Pobożny nałożył na sołtysa obowiązek budowy kościoła. Kiedy powstał brak danych, wiadomo tylko, że stał w innym miejscu niż obecny. Miejscowa legenda mówi, że po wybudowaniu kościoła przeniesiono tu obraz z pałacowej świątyni na Ostrowie Lednickim.

Obecny kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej zbudowano w 1818 r. dzięki wsparciu królewskiej, pruskiej kasy pełniącej funkcję kolatora. Posiada on rzadką, nieco archaiczną konstrukcję sumikowo-łatkową, na zewnątrz jest oszalowany. Niewielka jednonawowa świątynia z prezbiterium mniejszym od nawy zamknięta jest trójbocznie. Od północy do prezbiterium przylega zakrystia a od zachodu kruchta. Wewnątrz wspólny dla nawy i prezbiterium strop belkowy. Dachy dwuspadowe kryte gontem wieńczy mała miedziana wieżyczka na sygnaturkę wystawiona w 1901 r.

W ołtarzu głównym, z okresu budowy kościoła, znajduje się otoczony kultem, obraz Matki Bożej Wspomożycielki Piastowskiej Ziemi – *Pani z Wyspy*. Cudowny obraz jest kopią z XVI-XVII w. wschodniej ikony po-

Okazały wydrążony głaz (zapewne dawne żarno) pełniący rolę kropielnicy przy węglewskim kościele, *fol. Z. Szmidt*

dobno przeniesionej z kaplicy królewskiej na wyspie Jeziora Lednica. Obraz znajduje się za zasuwą z obrazem św. Wawrzyńca z 1818 r. Najstarszą pamiątką jest gotycki krucyfiks z około 1380-90 r. oraz barokowe figury Matki Boskiej i św. Jana na nowej belce tęczowej. W nawie na południowej ścianie wisi obraz patronki kościoła – św. Katarzyny z końca XVIII w. Przy wejściu do kruchty leży okazały wydrążony głaz pełniący rolę kropielnicy. Nieco dalej znajduje się grobowiec rodziców urodzonego w Węglewie prof. Józefa Kostrzewskiego. Za prezbiterium wystawiono w 2001 r. oryginalny pomnik św. Wojciecha stojącego w łodzi. Parafia kultywuje swoją legendę, organizując co roku 24 maja pieszą pielgrzymkę do ruin kaplicy na Ostrowie Lednickim.

Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Węglewie z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

WIERZENICA

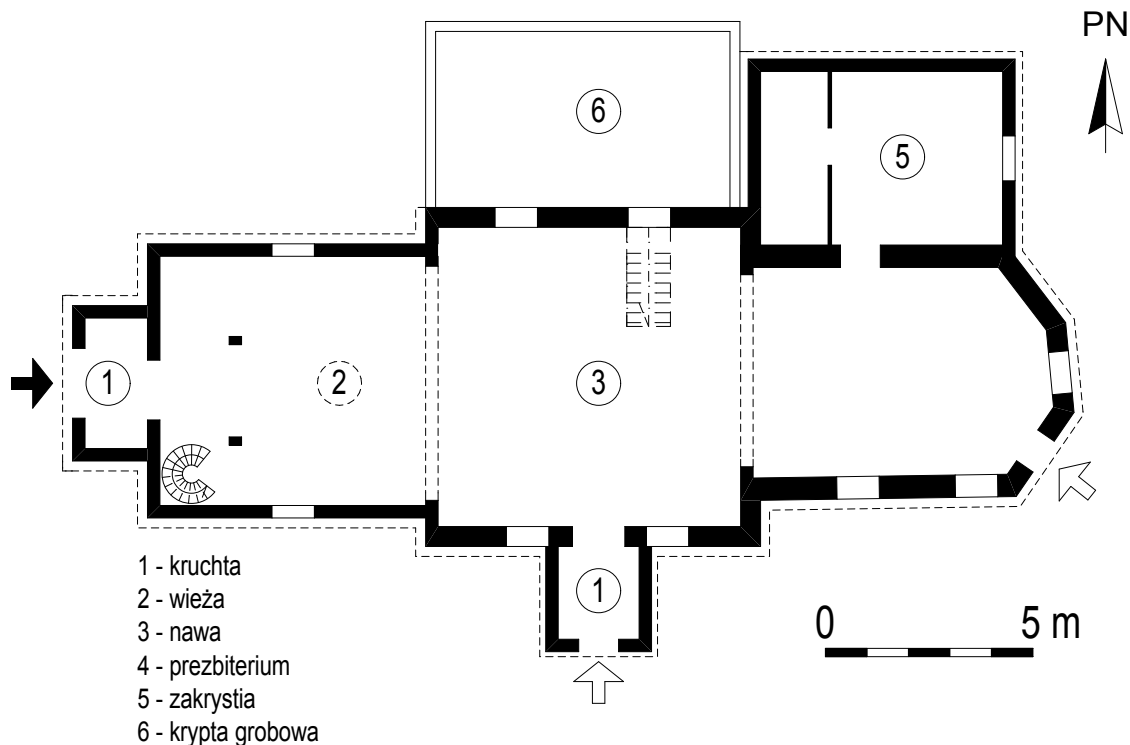
Wieś w gminie Swarzędz, położona 10 km na północny-wschód od Poznania. Pierwsza wiadomość pochodzi z 1153 r. kiedy została darowana cystersom z Łekna przez rycerza Prandotę. Kościół mógł powstać już w XII w., pleban Filip wzmiankowany jest w 1335 r.

Położony na wzniesieniu za wsią **kościół pw. św. Mikołaja** należy niewątpliwie do najciekawszych świątyń drewnianych Wielkopolski. Złożona bryła kościoła powstawała od XVI w. (sprzed 1589 r.) do XX w. Konstrukcji zrębowej, na zewnątrz oszalowany, wewnątrz ściany i sufit pokryte boazerią. Do nawy z trójbocznie zamkniętym węższym prezbiterium przylega murowana zakrystia dobudowana w 1639 r. Od strony zachodniej dostawiono w latach 1771-78 wieżę konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Murowana kaplica grobowa rodziny Cieszkowskich powstała w 1870 r. od strony północnej, została przebudowana wg projektu Mariana Andrzejewskiego w stylu podhalańskim w latach 1930-32. Dwuspadowe dachy kryte są gontem, nad nawą mała wieżyczka na sygnaturkę. Wieża o dwóch kondygnacjach przedzielonych zadaszeniem zwieńczona jest cebulastym dachem blaszanym z iglicą i krzyżem. Kaplica Cieszkowskich kryta jest czterospadowym dachem gontowym z zadaszeniem i wieżyczką z tablicą pochowanych w krypcie.

Kościół pw. św. Mikołaja w Wierzenicy z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

Kościół pw. św. Mikołaja w Wierzenicy, przekrój poziomy, rys. H. Łęcka-Wrębel

Zróżnicowane wyposażenie wnętrza kościoła prezentuje mistrzów rzemiosła wiejskiego jak i wybitnych twórców europejskich. Barokowe ołtarze, główny i dwa boczne oraz ambona pochodzą z około 1630-40. W trójpolowym ołtarzu głównym znajduje się obraz fundowany przez kołodzieja Bartłomieja z 1636 r. przedstawiający Matkę Boską z Dzieciątkiem oraz postać fundatora. Obrazowi towarzyszą rzeźbione figury św. św. Wojciecha i Mikołaja w polach bocznych. Ołtarze boczne zawierają: lewy – późnogotycki krucyfiks na tle malowanymi na desce postaciami Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana, w zwieńczeniu obraz *Matka Boska Niepokalana*, w prawym – obrazy: *Wizja św. Filipa Neri*, w zwieńczeniu św. Ignacy Loyola. Na ścianach wiszą niezwykle cenne obrazy z XVII w.: *Matka Boska z welonem* ze szkoły włoskiej wg tradycji przywieziony przez Cieszkowskich, obraz na desce *Matka Boska ukazująca się św. Mikołajowi* oraz ludowy obraz *Chrystus na krzyżu jako Odkupiciel*. W północnej ścianie nawy umieszczono neoklasycystyczny pomnik nagrobny filozofa Au-

Kościół pw. św. Mikołaja w Wierzenicy – wnętrze, fot. Z. Szmidt

gusta Cieszkowskiego w formie drzwi. Uznawany za najcenniejsze dzieło polskiej romantycznej sztuki nagrobnej. Klasycystyczny portal z białego marmuru wieńczy popiersie zmarłego wykonane przez Antoniego Madeyskiego w 1909 r. w Rzymie. Centralną część stanowią odlane z brązu drzwi ukazujące w formie symbolicznej schyłek życia i zmartwychwstania wykonane przez Teofila Lenartowicza w 1872 r. we Florencji. Obok w podłodze znajduje się wejście do odrestaurowanej ostatnio krypty z trumnami pięciu członków rodziny Cieszkowskich. W krużgoczu pod wieżą umieszczono tablice z 1883 r. poświęconą 200 rocznicy zwycięstwa Jana Sobieskiego pod Wiedniem, jedną z kilkunastu bliźniaczych w kościołach wielkopolskich.

Przy kościele znajduje się Katolicki Ośrodek Wychowania i Terapii Uzależnień zajmujący się leczeniem młodzieży uzależnionej od narkotyków i innych substancji psychoaktywnych.

Neoklasycystyczny pomnik nagrobny filozofa Augusta Cieszkowskiego
w kształcie drzwi, fot. Z. Szmidt

KOŚCIÓŁ FARNY W BUKU

Bogdan Kucharski

Jednym z najstarszych miast w Wielkopolsce jest Buk, położony w powiecie poznańskim, 28 km na zachód od centrum Poznania, przy szosie do Nowego Tomysła i linii kolejowej do Zbąszynka. Wzmiankowany po raz pierwszy w 1257 r., prawa miejskie uzyskał przed 1296 r. Według tradycji nazwa miasta pochodzi od olbrzymiego buku rosnącego przed wiekami w miejscu dzisiejszego rynku. Legenda głosi, że właśnie pod tym drzewem miał umrzeć książę Mieszko I. W latach 1303-1796 Buk wraz z kluczem majątków należał do biskupów poznańskich i już w średniowieczu był jednym z większych ośrodków życia handlowo-przemysłowego. W tym okresie stało w Buku pięć kościołów, z których do dzisiaj zachowały się dwa. Jedną z ocalałych świątyń jest okazały kościół farny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, usytuowany na południowy-wschód od rynku (obecnie plac Przemysława), przy ul. Mury, która wyznacza zarys dawnych obwarowań miejskich. Pier-

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Buku, z zewnątrz, fot. Z. Szmidt

wotnie była to świątynia drewniana, wzmiankowana na przełomie XIII i XIV w. W latach 1414-26 na jej miejscu wybudowano obszerny gotycki, murowany kościół, ozdobiony wysoką wieżą. Był on jednym z największych w Wielkopolsce; miał 13 ołtarzy i 4 kaplice. W 1608 r. biskup Andrzej Opaloński nadał mu tytuł kolegiaty. 3 września 1806 r. wałęsa się wieża zniszczyła część świątyni, którą następnie rozebrano. Na jej miejscu w latach 1838-46 wzniesiono nowy, późnoklasycystyczny kościół, który zaprojektowano przy udziale znanego niemieckiego architekta Karola Fryderyka Schinkla. Podczas II wojny światowej świątynia pełniła funkcję magazynu mundurów wojskowych. W styczniu 1945 r. wycofujący się Niemcy podpalili budynek, który spłonął wraz z zabytkowym wyposażeniem; zachowały się tylko mury obwodowe. Po wojnie w latach 1946-51, pod kierunkiem architekta Rogera Sławskiego, świątynię odbudowano w tym samym kształcie. Przez kilka kolejnych lat trwało jeszcze wykańczanie wnętrza świątyni.

Kościół jest budowlą trójnawową, halową, z czterokolumnowym portykiem jońskim w fasadzie frontowej, zwieńczonym trójkątnym tympanonem. Nawy wydzielone są kolumnami jońskimi, wspierającymi gzyms. Nawa główna i prezbiterium posiadają sklepienie kolebkowe, pokryte polichromią z lat 1965-66, wykonaną przez Teodora i Stanisława Szukałów. W wydzielonych kwaterach znajduje się sześć pól ze scenami z życia Najświętszej Marii Panny, w przęśle chóru św. Cecylii, w przęśle prezbiterium św. Stanisława Biskupa, a w absydzie Ukoronowania Matki Bożej na Królową nieba i ziemi. W nawach bocznych i w kruchcie strop płaski pokryty został kasetonową dekoracją sztukatorską w formie rozet. Nad kolumnami w pseudopasach znajduje się polichromia z postaciami dwunastu Apostołów. W oknach naw bocznych podziwiać można, wykonane w 1957 r. przez Stanisława Powalisza, witraże przedstawiające postaci św. św. Stanisława Biskupa, Stanisława Kostki, Wojciecha i Kazimierza Królewicza oraz późniejsze z lat 2011-12 z pracowni Powalisz-Bardoński z postaciami bł. bł. Jana Pawła II, ks. Jerzego Popiełuszki i o. Rafała Chylińskiego, a prezbiterium z 1994 r. z tej samej pracowni z postaciami aniołów i motywami roślinnymi. Spalone niemal doszczętnie w 1945 r. wewnątrz wyposażono w 1948 r. w późnobarokowe elementy sprowadzone z nieczynnego i niszczonego kościoła poreformackiego w Woźnikach. W 1992 r., po zwróceniu zabytkowych elementów do Woźnik, kościół otrzymał współczesne wyposażenie.

Przy prawym ołtarzu bocznym pozostało marmurowe epitafium rodziny Niegolewskich z ok. 1634 r. W ołtarzu głównym znajduje się kopia cudownego obrazu Matki Boskiej Literackiej, a po bokach stoją figury św. Stanisław Biskupa i bł. o. Rafała Chylińskiego.

Kościół farny w Buku – wnętrze, fot. K. Budziński

Oryginalny obraz MB Literackiej pochodził z ok. 1480 r. i reprezentował sztukę późnogotycką. Wykonany był na wzór bizantyjski, stosowany bardzo często w gotyku włoskim. Już w 1576 r. istniało w Buku Bractwo Literackie opiekujące się tym obrazem, który umieszczony był w kaplicy MB Literackiej, jednej z czterech kaplic ówczesnego kościoła gotyckiego. Obraz ten cieszył się wielkim kultem; wierni za jego pośrednictwem doświadczali licznych łask, uzdrowień i nawróceń. W 1698 r. został oficjalnie uznany przez biskupów za cudowny, a w 1781 r. bullą Papieża Piusa VI wyposażony w odpust zupełny. Obraz stał się celem licznych pielgrzymek. W 1806 r. walcząca się wieża kościoła zniszczyła całkowicie kaplicę MB Literackiej. Cudowny obraz jednak ocalał i umieszczony został w ołtarzu głównym nowego kościoła, jako najcenniejsza pamiątka po ubiegłych wiekach. W 1945 r. wraz z kościołem obraz spłonął. Obecnie w bukowskiej świątyni znajduje się jego wierna kopia z 1947/48 r., pędzla Eugenii Gogolewskiej. Obraz przedstawia Najświętszą Maryję Pannę z Dzieciątkiem Jezus na lewym ramieniu. Jezus trzyma w jednej ręce grubą księgę (symbol literatów), a drugą wznosi do błogosławieństwa. Nad głowami Maryi i Jezusa dwaj aniołowie trzymają wstęgę, na której widnieją łacińskie napisy: „Królowo niebios wesel się! Alleluja, albowiem...” oraz

Tablica upamiętniająca Andrzeja z Buku, fot. Z. Szmidt

„Bądź pozdrowiona łaski pełna”. Kult i nabożeństwo do MB Literackiej są tu ciągle żywe. Począwszy od 1998 r., każdego września odbywają się Literackie Spotkania Odpustowe. W 2012 r. odpust był szczególnie uroczysty. Do kościoła farnego wprowadzono bowiem relikwie św. Stanisława Biskupa – patrona parafii oraz bł. Jana Pawła II.

W kościele znajdują się też stacje Drogi Krzyżowej z przełomu XIX i XX w., przekazane w depozyt w 2010 r. przez proboszcza poznańskiej fary, a także nowe organy z 2009 r. mające 1692 piszczałki i 30 głosów. W dawnej kaplicy, pod chórem stoi figura św. Józefa. W kruchcie kościoła znajduje się tablica z wizerunkiem bł. Jana Pawła II ufundowana „Na pamiątkę roku jubileuszowego 2000”, obok niej wmurowano tabliczkę upamiętniającą ks. Kornela

Wierzbickiego (1898-1942) – bukowskiego proboszcza, zamordowanego w 1939 r., w obozie w Dachau.

Przy kościele znajduje się wykonany przez Władysława Marcinkowskiego, w 1894 r. pomnik Władysława Niegolewskiego (1819-85), zasłużonego działacza społecznego i narodowego, uczestnika powstań lat 1846, 1848 i 1864, przez 26 lat posła do sejmu pruskiego, współzałożyciela Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Ponadto są tu tablice i pomniki: w hołdzie poległym i pomordowanym w latach 1939-45 mieszkańcom miasta i gminy Buk (z 2004 r.); w 200. rocznicę odsieczy wiedeńskiej (odsłoniętą powtórnie w 1983 r.), ku czci Stanisława Babiarza (1900-47) – majora AK, uczestnika wojny obronnej w 1939 r. i powstania warszawskiego w 1944 r. (z 2001 r.), głąz z tablicą upamiętniającą bł. o. Rafała Chylińskiego (1694-1741 – pochodzącego z pobliskiej wsi Wysoczek duszpasterza franciszkańskiego, beatyfikowanego przez papieża Jana Pawła II w 1991 r. oraz głąz z tablicą upamiętniającą Andrzeja z Buku (ok. 1393-1439) – rektora Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1430/1431 i 1435/1436, odsłonięty w 2012 r. w 600. rocznicę podjęcia studiów w Krakowie.

Jeszcze w tym roku planowane jest odsłonięcie tablicy upamiętniającej urodzonego w Buku Teodora Benscha (1903-58) – profesora prawa kanonicznego, administratora diecezji warmińskiej i gorzowskiej, a w 2014 r.

tablicy ku czci Stanisława Reszki (1544-1603) – urodzonego w Buku teologa i działacza politycznego, dyplomaty, sekretarza królewskiego i opata klasztoru cystersów w Jędrzejowie.

Tuż obok kościoła stoi dawny dom katolicki z ok. 1913 r., zamieniony po II wojnie światowej na kaplicę NMP. Później była tu szkoła zawodowa, a obecnie dom dziennego pobytu dla seniorów „Pogodna Jesień”. Fronton tego budynku ozdabia joński portyk czterokolumnowy, zwieńczony trójkątnym tympanonem. Przed nim figura MB stojąca na wysokim postumencie. Przy kościele stoi też plebania z ok. 1870 r., rozbudowana ok. 1910 r. oraz wikariat z ok. 1895 r.

Do parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika należy też drewniany kościół cmentarny pw. Świętego Krzyża z 1760 r., położony na zachód od rynku przy ul. Bohaterów Bukowskich, kaplica pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Domu Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo przy pl. Reszki, kaplica pw. Zmartwychwstania Pańskiego na nowym cmentarzu przy ul. Niegolewskich oraz kaplica pw. św. Maksymiliana Kolbego w pobliskich Szewcach, mieszcząca się w dawnej kostnicy z 1919 r., rozbudowanej o nawy boczne w 1973 r.

Epitafium poświęcone ofiarom II wojny światowej z Buku i okolic, fot. Z. Szmidt

Warto też wspomnieć, że bukowska parafia, jak rzadko która w Polsce, ma trzy cmentarze. Oprócz dwóch wspomnianych wyżej należy do niej jeszcze cmentarz przy ul. św. Rocha. Na dwóch z tych cmentarzy jest kilka grobów szczególnej uwagi. Na cmentarzu przy kościele pw. Świętego Krzyża znajduje się zbiorowy grób i pomnik ku czci poległych w okresie Wiosny Ludów w 1848 r. i w powstaniu wielkopolskim w 1919 r. oraz mogiła powstańca wielkopolskiego Franciszka Górczaka i byłego posła na Sejm RP Teofila Matyasika, rozstrzelanego przez hitlerowców 10 października 1939 r. Na cmentarzu przy ul. św. Rocha odnaleźć można grób płk. W. P. Kazimierza Zenktelera (1884-1955) – dowódcy V Okręgu Wojakowego Frontu Zachodniego Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 r. i III-go powstania śląskiego w 1921 r. oraz grób wspomnianego już wcześniej Stanisława Babiara. W sumie do parafii bukowskiej należy 9150 osób, zamieszkałych w Buku i dziesięciu pobliskich wioskach. Proboszczem tutejszej parafii od 1997 r. jest ks. kanonik Andrzej Szczepaniak, jednocześnie dziekan dekanatu bukowskiego.

BIBLIOGRAFIA

1. *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. V z. 14, Warszawa 1969, s. 4-5.
2. *Leksykon krajoznawczo-turystyczny powiatu poznańskiego*, pod red. Wł. Łęckiego, Poznań 2012, s. 83-85.

GRODY I ZAMKI W OKOLICACH POZNANIA

*Szymon Czajkowski

Zabytkowe budowle zwiększają atrakcyjność turystyczną regionu w granicach, którego się znajdują. Szczególne znaczenie przypisywane jest grodom i zamkom, gdyż pamiątki po ich obecności świadczą o długiej tradycji historycznej i znaczącej roli jakie odgrywało dane miejsce na przestrzeni dziejów. Pozostałości po tego typu obiektach przeważnie korzystnie komponują się z otoczeniem naturalnym, tworząc malownicze krajobrazy. Tytułowe dwa rodzaje architektury obronnej są fragmentem dziedzictwa historycznego, stanowią źródło wiedzy o przeszłości, jak i też dają szansę na jej popularyzację w sposób atrakcyjny dla odbiorców. Jednocześnie umiejętne zagospodarowanie ich przestrzeni może przynieść realne korzyści finansowe. Dlatego nieustannie należy poszerzać wiedzę na temat historii grodów i zamków oraz pochyłać się nad sposobami ich dzisiejszego wykorzystania. Okolice Poznania ze względu na swoją wielowiekową tradycję posiadają szczególny potencjał w perspektywie tematu niniejszej pracy.

W literaturze naukowej znajduje się szereg definicji determinujących oba omawiane typy architektury obronnej. W opisach odnoszących się zarówno do grodów jak i zamków, jedną z najczęściej powtarzających się cech, jest łączenie przez nie funkcji mieszkalnych i obronnych [6, 7, 10]. Jednakże na ziemiach polskich o wiele dłuższą tradycję posiadają warownie grodowe, które swoją genezę sięgają epoki brązu. Wzniesienie najstarszych osad obronnych na terenie dzisiejszej Wielkopolski jest przypisywane ludności kultury łużyckiej. W okolicach Poznania, również na początku epoki średniowiecza, powstały liczne grody, świadczące o dużym znaczeniu tych terenów w okresie formowania się pierwszego państwa polskiego. Szczególną rolę pełniły: Giecz, Gniezno, Poznań i Ostrów Lednicki, stanowiące rdzeń domeny pierwszych władców piastowskich [4]. Na terenie powiatu poznańskiego oraz w jego bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się także ślady osad w Bninie, Moraczewie, Stęszewie oraz na Ostrowie Radzim-

* Historyk, doktorant w Zakładzie Kulturowych Podstaw Turystyki Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu.

Moraczewo. Pozostałości grodu, 2013 r., fot. Magdalena W. Lewańska

skim, które nie pełniły już tak istotnej funkcji jak wymienione wcześniej grody naczelne. Niemniej ich lokalizacja nie była przypadkowa. Wykorzystując warunki naturalne, stanowiły fragment strategicznie ułożonej sieci fortyfikacji obronnych, zabezpieczających centrum państwa pierwszych Piastów lub położone były na trasie ważnych szlaków komunikacyjnych i handlowych. Na trakcie łączącym Gniezno i Poznań, na terenie dzisiejszych Pobiedzisk prawdopodobnie była usytuowana osada obronna nazywana także grodem, jednak w trakcie badań archeologicznych prowadzonych pod kierownictwem Zbigniewa Karolczaka, w 1981 i 2002 r., nie odnaleziono dowodów jednoznacznie rozstrzygających o jej istnieniu [1, 2].

Przemiany społeczne, polityczne i gospodarcze przypadające na XII i XIII w. spowodowały, iż w tym czasie nastąpił na terenie Polski schyłek budownictwa grodowego. Część zadań dotychczas wykonywanych przez drewniane grody zaczęły przejmować murowane zamki. Budowle nowego typu prócz wspomnianych wcześniej funkcji mieszkalnych i obronnych, silniej niż starsze osady związane były z działaniem ówczesnej administracji. Warownie przeważnie wznoszone były dla potrzeb przedstawicieli władz, jak chociażby niezachowany zamek starościański w Pobiedziskach. Według Z. Karolczaka [2] miał on zostać wzniesiony w miejscu wcześniej wspomnianego grodu, na wyspie na Jeziorze Małym, jak wskazuje: „Część odkrytego tutaj materiału budowlanego wiązać prawdopodobnie należy z istniejącym właśnie w tym miejscu średniowiecznym zamkiem.

Niestety jak dotychczas nie udało się dokładnie zlokalizować i architektonicznie określić tego założenia”. Autor wskazuje, iż sam fakt istnienia zamku jest bezsprzecznie potwierdzony w źródłach. Obiekt w XV w. stał się siedzibą starosty niegrodowego (tenutariusza). W tym samym czasie prawdopodobnie był również wykorzystywany przez Władysława II Jagiełłę, w trakcie jego rozlicznych podróży po Wielkopolsce. Po zburzeniu średniowiecznego zamku, w XVI w. na wyspie wybudowany został dwór starościński, który istniał do końca XVIII w. Ikonografie pochodzące z tamtej epoki wskazują, iż nowa siedziba starosty została wzniesiona w konstrukcji szkieletowej [1, 2]. Tezę o tym, iż dwór w Pobiedziskach był bezpośrednim następcą średniowiecznych budowli obronnych, wydają się potwierdzać miejscowa tradycja, która przez lata określała nowożytną siedzibę starosty mianem zamku.

Drugą, znaną budowlą tego typu na terenie dzisiejszego powiatu poznańskiego jest zamek w Kórniku. Pierwsze dokumenty pisane na jego temat pochodzą z 1426 r. Powstał z inicjatywy rodu Górków, z rąk których przeszedł w posiadanie rodziny Grudzińskich, by w 1676 r. stać się własnością Zygmunta Działyńskiego. Na przestrzeni lat zamek gościł w swoich murach m.in.: Henryka Walezego w drodze na koronację do

Pobiedziska. Widok na półwysep (dawną wyspę) na Jeziorze Małym, na którym usytuowany był dwór starościński, a prawdopodobnie również średniowieczny zamek, 2013 r., fot. *Magdalena W. Lewańska*

Zamek w Kórniku, 2013 r., fot. Magdalena W. Lewańska]

Krakowa, a także króla Zygmunta III Wazę wraz z małżonką i królewiczem Władysławem. Znacząca przebudowa obiektu miała miejsce w połowie XVIII w. i związana była z Teofilą 1° v. Szoldrską, 2° v. Potulicką z Działyńskich, która zapisała się w pamięci następnych pokoleń jako kórnicka Biała Dama. Na jej polecenie gotycka budowla stała się nowoczesną, barokową rezydencją z przylegającym do niej wspaniałym ogrodem, którego ozdobą były liczne fontanny oraz przechadzające się alejkami egzotyczne ptaki. Niespełna sto lat później zamek został ponownie przebudowany, tym razem na zlecenie Tytusa Działyńskiego. W 1828 r. berliński architekt Karl Friedrich Schinkel ukończył projekt, według którego renowacji miała zostać poddana kórnicka rezydencja. Wybuch powstania listopadowego oraz zaangażowanie się T. Działyńskiego w działalność na frontach insurekcji, spowodowały przerwanie prac rekonstrukcyjnych. Do koncepcji romantycznej przebudowy zamku powrócono w 1843 r., cały czas wykorzystując pracę K. F. Schinkla, tym razem z naniesionymi poprawkami Mariana Cybulskiego i Wiktora Stabrowskiego. Regularny, ogród francuski został zastąpiony kompozycją romantyczną, a sama budowla zyskała znany obecnie asymetryczny wygląd w stylu neogotyku angielskiego. Zamek według popularnych w XIX w. koncepcji, prócz funkcji rezydencjonalnych zaczął również pełnić zadania kulturalne. Ostatnim panem kórnickiej rezydencji był Władysław Zamoyski, który tuż przed

śmiercią w 1924 r. powołał fundację Zakłady Kórnickie, na którą zapisał majątek zakopiański i kórnicki. Od 1952 r. zamek, biblioteka i muzeum są administrowane przez Polską Akademię Nauk.

Z postacią T. Działyńskiego wiąże się historia jeszcze jednej budowli zamkowej z okolic Poznania. Był on fundatorem i projektantem wzniesionego w latach 1824-1825 zamku, będącego prezentem dla siostry Klau-dyny z okazji jej ślubu z Bernardem Potockim [8]. Budowla stała na jednej z wysp Jeziora Góreckiego i zgodnie z duchem romantyzmu stała się odizolowanym od świata zewnętrznego schronieniem dla młodej pary. Niewielki zamek stanowiła zaprojektowana na modę angielską niesymetryczna bryła, nawiązująca do budowli gotyckich. Charakterystycznym elementem romantycznej posiadłości była cylindryczna wieża zwieńczona krenelażem*, imitującym dawne funkcje obronne budowli zamkowych. Młodej parze niestety nie było dane długo cieszyć się samotnością. Na wieść o wydarzeniach z listopada 1830 r. wyjechali do Warszawy, gdzie czynnie angażowali się w powstańcze działania przez co, po upadku insurekcji listopadowej musieli opuścić polskie ziemie. K. Potocka już nigdy więcej nie ujrzała swojej urokliwej posiadłości. Zamek bez opieki właścicielki popadał w ruinę. Mimo, iż nie był budowany z myślą o pełnieniu funkcji militarnych, w 1848 r. stał się areną działań wojennych. Na wieść, iż w jego murach mieli ukrywać się polscy powstańcy został ostrzelany przez wojska pruskie [8, 11]. Przez następne dziesięciolecia czas surowo obchodził się z rezydencją, która systematycznie popadała w ruinę. Obecnie pozostałości zamku znajdują się na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Jego dyrekcja na początku XXI w. rozpoczęła starania o odpowiednie zabezpieczenie budowli. Usunięto część gruzów oraz roślinność zagrażającą konstrukcji. Mimo prac przygotowawczych, ze względu na brak odpowiednich środków finansowych, nie udało się zabezpieczyć obiektu w formie trwałej ruiny. W trzecim kwartale 2013 r. nad brzegiem Jeziora Góreckiego planowane jest uruchomienie platformy widokowej zapewniającej dogodniejszy widok na pozostałości XIX-wiecznego zamku. Lecz jak na razie przysłaniająca budowlę gęsta roślinność na niedostępnej wyspie sprawia, iż ruiny zameczku K. Potockiej całkowicie zachowały swój romantyczny charakter.

Omawiając kwestie obiektów obronnych w okolicach stolicy Wielkopolski, warto na końcu wspomnieć o działalności Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Poznaniu, który od 2002 r. prowadzi działalność

* Krenelaż – zwieńczenie murów obronnych z regularnie rozmieszczonymi, prostokątnymi prześwitami.

Jezioro Góreckie. Ruiny zamku K. Potockiej, 2013 r., fot. Magdalena W. Lewańska

na rzecz restytucji dawnej siedziby Przemysła II. Tradycja tej budowli według badaczy sięga XIII w. [12].

Burzliwe dzieje podpoznańskich ziem przyczyniły się do niezwykle bogatego na tym terenie dziedzictwa obiektów obronnych. Historia części wielkopolskich grodów jest dobrze przebadana, a ich odkryte pozostałości stanowią popularną atrakcję krajoznawczą. Jednakże ślady po wielu wczesnośredniowiecznych fortyfikacjach nadal są ukryte głęboko pod powierzchnią wody i ziemi, a wiedza o ich istnieniu jest znana jedynie wąskiemu gronu specjalistów. Losy zamków w okolicach Poznania, prócz twierdzy w Pobiedziskach, są dobrze znane, a gmachy budowli spełniają obecnie różne zadania. Ruiny zameczku K. Potockiej malowniczo wpi-

sują się w pejzaż podpoznańskiego parku narodowego, stanowiąc dużą atrakcję krajoznawczą. Pobliski zamek w Kórniku prócz tego, iż jest jednym z najważniejszych punktów na turystycznej mapie Wielkopolski, to zgodnie z ostatnią wolą W. Zamoyskiego wciąż pełni funkcje muzealne i biblioteczne. Z kolei jeśli chodzi o samą stolicę województwa wielkopolskiego, to ma ona szansę stać się fenomenem na skalę kraju, gdyż wraz z końcem rekonstrukcji dawnej siedziby Przemysła II nad jednym miastem obok siebie górować będą zarówno zamek królów Polski, jak i dawna rezydencja cesarza niemieckiego.

BIBLIOGRAFIA

1. Frankiewicz B., *Dzieje Pobiedzisk na przestrzeni wieków*, Urząd Miasta i Gminy Pobiedziska, Pobiedziska 2007.
2. Karolczak Z., *Gród – zamek – dwór starościński w Pobiedziskach. Próba lokalizacji w świetle badań archeologicznych*, [w:] „Kronika Wielkopolski”, nr 2 (106), 2003, s. 27-42.
3. Kašinowska R., *Zamek w Kórniku*, Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka, Kórnik 1998.
4. Kočka-Krenz H., *Na wyspie Ostrów, przy której dziś jest Poznań...*, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, Poznań 2012.
5. Kowalczyk A., *Gród kasztelański na Ostrowie Radzimskim*, „Kronika Powiatu Poznańskiego”, nr 2, 2011, s. 93-102.
6. Kubalska-Sulkiewicz K. (red.), *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
7. Olejnik K., *Grody i zamki w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1993.
8. Ostrowska-Kęmbłowska Z., *Siedziby wielkopolskie doby romantyzmu*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1975.
9. *Powiat poznański. Leksykon krajoznawczo-turystyczny*, opracowanie zbiorowe pod red. Włodzimierza Łęckiego, Powiat Poznański, Poznań 2012.
10. Piskadło A., *Grody, zamki, fortece*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1977.
11. Strzałko M., *Wielkopolskie zamki*, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, Poznań 2006.
12. Ziółkowska H., *Czas powstania i osoba fundatora tzw. Zamku Przemysława w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 4, 2004, s. 27-38.

Park Krajobrazowy Promno, fot. P. Śliwa

PARK KRAJOBRAZOWY PROMNO

*Piotr Basiński

Park Krajobrazowy Promno powstał na mocy rozporządzenia wojewody poznańskiego nr 6/93 z 20 września 1993 r. w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Promno (Dz. Urz. Woj. Poz. z 1993 r. nr 13, poz. 150). Wraz z utworzonym w tym samym dniu Parkiem Krajobrazowym Puszcza Zielonka stanowił szósty park krajobrazowy na terenie obecnego województwa wielkopolskiego, natomiast w granicach ówczesnego województwa poznańskiego powstał jako czwarty (po Lednickim Parku Krajobrazowym, Sierakowskim Parku Krajobrazowym i Parku Krajobrazowym im. generała Dezyderygo Chłapowskiego). Nazwa parku pochodzi od miejscowości Promno, leżącej przy jego południowo-zachodniej granicy. W logo parku znajduje się sylwetka dębu wraz z rysunkiem liścia i żołędzia. Park Krajobrazowy Promno znajduje się około 20 km na wschód od Poznania, na południe od linii kolejowej Poznań–Pobiedziska–Gniezno, pomiędzy drogą krajową nr 5 przebiegającą na północ od jego granic, a drogą ekspresową S5, która biegnie wzdłuż południowo-wschodniej granicy parku. Tereny parku rozciągają się pomiędzy miejscowościami: Biskupice, Pobiedziska, Czachurki oraz Sanniki. Park utworzono na powierzchni 2077 ha, jest to obecnie najmniejszy park krajobrazowy na terenie województwa wielkopolskiego i drugi pod tym względem park w kraju (mniejszy jest jedynie Park Krajobrazowy Stawki w województwie śląskim o powierzchni 1732 ha). Dla ochrony terenu parku przed negatywnym wpływem czynników zewnętrznych wokół jego granic wyznaczono otulinę o powierzchni 3760 ha. W 2009 r. na mocy rozporządzenia nr 4/9 wojewody wielkopolskiego z 3 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Promno (Dz. Urz. Woj. Wlkp. z 2009 r. nr 130 poz. 2138) wprowadzono do obiegu prawnego dokument, stanowiący podstawę zarządzania obszarem parku.

* Specjalista ds. ochrony krajobrazu, wartości historycznych i kulturowych oraz turystyki i rekreacji w Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego.

Park znajduje się w całości w powiecie poznańskim. Położony jest w większości na terenie gminy Pobiedziska (88,0%), a pozostały niewielki fragment na południowym-wschodzie leży w gminie Kostrzyn. W obrębie parku tereny leśne stanowią 59,6% jego powierzchni, istotną rolę odgrywają również grunty orne (21,6%). Znacznie mniejsze obszary zajęte są przez użytki zielone (7,6%), nieużytki (4,6%) oraz wody powierzchniowe (3,4%). Pozostałe tereny (np. obszary zabudowy mieszkalnej i letniskowej) stanowią marginalną część, czego następstwem jest niewielkie zaludnienie (w 2007 r. 187 osób mieszkało w 8 miejscowościach: Kapalica, Nowa Górka, Promno-Stacja, leśniczówka Promno, Promno, Wójtostwo, Kaczyna oraz Zbierkowo) [3]. Obecnie w wyniku postępujących procesów osadniczych nastąpił wzrost liczby mieszkańców tego obszaru. Tereny leśne w granicach niemal całego parku podlegają zarządowi Nadleśnictwa Czerniejewo w ramach leśnictwa Promno. Spośród zbiorników wodnych na terenie parku dwa: Jezioro Dobre i jezioro Wójtostwo podlegają pod Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Poznaniu, natomiast pozostałe są zarządzane przez Nadleśnictwo Czerniejewo. Ważniejsze ciekі przepływające przez teren parku (Kanał Czachurski i kanał Szkutelniak) zarządzane są przez Wielkopolski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Poznaniu, Inspektorat w Przeźmierowie [3].

Park Krajobrazowy Promno powstał w celu zachowania urozmaiconego krajobrazu polodowcowego o bogatej rzeźbie terenu, z wodami płynącymi i stosunkowo niewielkimi powierzchniowo zbiornikami wodnymi oraz dobrze wykształconymi zbiorowiskami leśnymi (zwłaszcza lasy grądowe) i wodno-błotnymi, zasiedlanymi przez liczne gatunki roślin, zwierząt i grzybów. Ważniejsze cele ochrony parku, wyszczególnione w planie ochrony to m.in.: „zachowanie lasów liściastych z dużym udziałem starodrzewi, zachowanie półnaturalnych trwałych użytków zielonych i innych ekosystemów nieleśnych, zachowanie walorów oraz funkcji przyrodniczych obszarów podmokłych i zbiorników wodnych, zachowanie urozmaiconej i typowej dla form młodoglacjalnych rzeźby terenu pasma pagórkowatych i falistych wzniesień pobiedziskiej moreny czołowej, zachowanie mozaiki siedlisk oraz dążenie do harmonijnego dostosowania nowej zabudowy do historycznych i istniejących układów przestrzennych w zakresie skali, bryły i kolorystyki budynków” [3].

Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym Polski według Kondraciego [2] Park Krajobrazowy Promno położony jest w obrębie mezoregionu Równina Wrzesińska. Rzeźba terenu została ukształtowana w wyniku działalności lądolodu, a dokładniej w czasie stadiału poznańskiego zlodowacenia bałtyckiego, gdy obszar parku znajdował się w strefie mar-

ginalnej (czołowej) lądolodu. Dziś tereny parku są uważane za jedną z najlepiej wykształconych części środkowopoznańskiej moreny czołowej. Jest to tzw. pobiedziska morena czołowa – pasmo pagórkowatych i falistych wzniesień. Najlepiej wykształcone moreny czołowe (o wysokości sięgającej 120-125 m n.p.m.) znajdują się w strefie pomiędzy Wagowem, a Promnem. Kulminacją tego pasma jest najwyższe wzniesienie koło Kapalicy o wysokości 127,1 m n.p.m. Poza pagórkami moreny czołowej na terenie parku występuje szereg innych form młodoglacjalnych, m.in. pagórki moreny dennej, wysoczyzna morenowa, rynny polodowcowe, wały ozowe i równiny sandrowe. W rejonie Kociałkowej Górki rozciąga się wysoczyzna morenowa pagórkowata. Północno-zachodnie i południowo-wschodnie krańce parku zajęte są przez sandry, powstałe wskutek osadzania się żwirów i piasków niesionych przez wody roztopowe wypływające z lądolodu. W okolicy Zbierkowa występuje wał ozowy – wydłużony pagórek powstały wskutek osadzania piasku i żwiru przez wody płynące pod lądolodem lub w jego szczelinach. Na południe od granic parku występuje rynna glacialna, wyraźnie wcięta w tereny wysoczyzny morenowej (różnice wysokości pomiędzy dnem doliny, a krawędzią wysoczyzny dochodzą do 100 m). Obecnie rynną, która w rejonie Promna osiąga 2-3 km szerokości płynie Cybina. Szeroką dolinę wykorzystano również do utworzenia kilku stawów rybnych. Do Cybiny uchodzą wody Kanału Czachurskiego i kanału Szkutelniak, odwadniające środkową i południową część parku. Obydwa ciekі mają pochodzenie naturalne i zostały przekształcone w wyniku prac hydrotechnicznych. Północny (rejon Jeziora Dobrego) oraz północno-zachodni fragment parku w rejonie jeziora Dębiniec leżą już w obrębie zlewni rzeki Głównej. Istotnym elementem krajobrazu parku są jeziora. Przeważnie są to niewielkie, śródleśne zbiorniki o niewielkiej zasobności w wodę, powstałe wskutek wytopienia brył tzw. martwego lodu. Ciekі zasilające te jeziora mają zazwyczaj niewielkie przepływy, co w efekcie przynosi nieznaczne tempo wymiany wód. Spośród większych akwenów wymienić należy jeziora: Brzostek (5,02 ha), Dębiniec (11,11 ha), Dobre (11,42 ha), Grzybionek (3,89 ha), Kazanie (2,39 ha) i Wójtostwo (9,03 ha). Wokół niektórych śródleśnych jezior (np. Drażyniek, Dębiniec, Kazanie) wytworzyły się torfowiska i tereny podmokłe. Obrazu hydrosfery parku dopełniają mniejsze zagłębienia, spośród których wiele napełnia się wodą jedynie okresowo. Obecnie warunki wodne na terenie parku zostały zmodyfikowane przez bobry, które poprzez swoją działalność powodują zahamowanie odpływu wód i zwiększenie powierzchni terenów podmokłych.

Lasy grądowe w Parku Krajobrazowym Promno, fot. P. Śliwa

Najważniejszym elementem struktury powierzchni Parku Krajobrazowego Promno są rozległe kompleksy leśne, porastające ciąg moren czołowych, stanowiące zachodnią część kompleksu lasów czerniejewskich. Północną i zachodnią część parku porastają bory z dominacją sosny zwyczajnej. W części południowo-wschodniej przeważają drzewostany liściaste i mieszane, tworzące zespoły grądów, dąbrów i buczyn. Właśnie bardzo dobrze zachowane zbiorowiska grądu środkowoeuropejskiego, budowane głównie przez grab zwyczajny i dęby, zajmują w parku znaczne powierzchnie i stanowią jego przyrodniczą wizytówkę.

Obniżenia terenu ze stagnującą wodą porastają olsy, a w dolinach cieków rozwinęły się łągi (głównie jesionowo-olchowe i wiązowo-dębowe). Wśród drzew liściastych parku istotną rolę odgrywają grab zwyczajny, buk zwyczajny, dąb szypułkowy, klon zwyczajny, klon jawor, jesion wyniosły czy brzoza brodawkowata. Na uwagę zasługuje obecność rzadkiego jarzębu brekinii, występującego w rejonie Nowej Górki. Drzewostany parku charakteryzują się wysoką klasą wieku (spotyka się ponad 140-letnie dąbrowy). Zachowały się liczne drzewa dziuplaste, stanowiące miejsce bytowania wielu gatunków owadów, ptaków i ssaków. Najlepiej wykształcone drzewostany liściaste i mieszane o cechach naturalnych, które znalazły tu optymalne warunki do wzrostu i rozwoju (czego efektem są znaczne roz-

miary drzew) objęto ochroną w formie rezerwatu „Las Liściasty w Promnie”. W jego obrębie w 1997 r. stwierdzono 37 gatunków drzew liściastych należących do 26 rodzajów [6]. Oprócz zbiorowisk leśnych na terenie parku odnotowano występowanie wielu innych zespołów roślinnych, w tym cennych zespołów roślinności wodnej i bagiennej (m.in. łąki ramienicowe). Łącznie w parku stwierdzono 145 zbiorowisk roślinnych, spośród których aż 68 uważanych jest za zagrożone w regionie [12].

Park Krajobrazowy Promno – mimo niewielkiej powierzchni – charakteryzuje się dużym bogactwem florystycznym. Dotychczas botanicy stwierdzili tu ponad 720 gatunków roślin, w tym 40 objętych ochroną ścisłą, a 15 ochroną częściową. Ponad 60 gatunków należy do rzadkich i zagrożonych w regionie [12]. Florystycznym znakiem rozpoznawczym parku jest duże zróżnicowanie gatunkowe warstw podszytu i runa lasów liściastych. W podszytcie występuje m.in. bez czarny, dereń świdwa, głóg, kalina koralowa, kruszyna, leszczyna i tarnina. Licznie występuje preferujący wilgotne siedliska wawrzynek wilczelyko, który został odnotowany na kilkunastu stanowiskach. Lasy łąkowe szczególnie efektowny wygląd przybierają wiosną, gdy występuje tzw. aspekt wiosenny (równoczesne kwitnienie wielu gatunków runa leśnego przed pojawieniem się liści na drzewach, ograniczających dostęp do światła słonecznego). W tym okresie masowo kwitną fiołki, miodunka ćma, przylaszczka pospolita i zawilec gajowy. Spośród gatunków runa warto odnotować również stanowisko bardzo rzadkiego miodownika melisowatego, a także obecność takich gatunków, jak kokorycz pusta, kopytnik pospolity czy lilia złotogłów. Istotnym walorem jest występowanie wielu gatunków storczyków, w tym chronionego na mocy dyrektywy siedliskowej lipiennika Loesela oraz gnieźnika leśnego, kukulek: krwistej i szerokolistnej, kruszczyka błotnego i listery jajowatej.

Wśród gatunków występujących na siedliskach wodno-błotnych w pierwszej kolejności wymienić należy najsilniejsze w regionie stanowiska kłoci wiechowatej. W pobliżu jeziora Kazanie funkcjonuje torfo-

Lipennik Loesela, fot. A. Golis

wisko nakredowe, na którym stwierdzono goryczkę wąskolistną, turzycę bagienną i lipiennika Loesela. Na wielu akwenach występują zbiorowiska lilii wodnych, tworzone przez grązele żółte i grzybienie białe.

Podobnie jak flora, również fauna parku charakteryzuje się większym bogactwem, niż sąsiadujące tereny o podobnej powierzchni. Stosunkowo słabo poznaną grupą są bezkręgowce, wśród których jedynie motyle doczekały się szczegółowych badań. W przypadku motyli z rodziny sówko-watych stwierdzono obecność połowy gatunków występujących w Polsce [4]. Ponadto na granicy parku odnotowano obecność osobników rzadkich gatunków z innych rodzin motyli: postojaka wiesiołkowca i włodarki chorągiewki, umieszczonych w *Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt* [5]. Spośród bezkręgowców warto odnotować również stanowisko ślimaka zatoczka łamliwego. W obrębie wyższych grup systematycznych na terenie Parku Krajobrazowego Promno dotychczas stwierdzono: 14 gatunków ryb, 10 gatunków płazów, 4 gatunki gadów, ponad 150 gatunków ptaków i 44 gatunki ssaków [3, 12]. Dla herpetofauny istotne znaczenie mają liczne zbiorniki wodne, które umożliwiają rozród i bytowanie płazów, w tym m.in. gatunków o znaczeniu europejskim – traszki grzebi-niastej i kumaka nizinnego. Występuje tu także rzekotka drzewna – dość rzadko spotykana w środkowej części regionu, a także jadowita żmija zygzakowata. Dla ptaków park stanowi cenną ostoję lęgową. Szczególnie dobre warunki znalazły tu gatunki związane ze starymi, spróchniałymi drzewami, w tym znacząca populacja dzięcioła średniego, kilka gatunków innych dzięciołów oraz sikor, a także muchołówka mała czy siniak [11]. Spośród ptaków drapieżnych regularnie pojawia się bielik i kania ruda, a łęgi odbywa kobuz i trzmiełojad. W ostatnich latach znacząco wzrosła populacja żurawia, który zasiedla śródleśne bagienka i podmokłe doliny cieków. Z podmokłymi lasami wiąże się również obecność lęgowa bociana czarnego. Ptaki terenów otwartych w parku reprezentują (choć w niskiej liczebności) m.in.: czajka, derkacz, dudek, gąsiorek i jarzębatka. Wśród ssaków zwraca uwagę liczna grupa nietoperzy (12 gatunków), które wykorzystują obecność wielu starych dziuplastych drzew. Ponadto w parku bytuje również bóbr oraz wydra. Szczególnie ważne jest silna populacja orzesznicy – rzadkiego nadrzewnego gryzonia. W granicach parku występuje również szereg pospolitych ssaków takich jak: dzik, jelen (rosnąca populacja), lis, sarna czy wiewiórka. W tutejszych lasach pojawiają się także gatunki obce: norka amerykańska oraz daniele, które przywędrowały z terenu Puszczy Zielonki.

W związku z nagromadzeniem istotnych walorów przyrodniczych na terenie Parku Krajobrazowego Promno występują również inne formy

ochrony przyrody. W 1954 r. powstały tu dwa rezerваты przyrody. Rezerwat leśny „Las liściasty w Promnie” (6,09 ha) utworzono w celu zachowania kompleksu ekosystemów lasów liściastych o cechach zespołu naturalnego z bogatym i różnorodnym runem leśnym. W rezerwacie występuje 9 zespołów roślinnych, w tym grąd środkowoeuropejski, ols oraz łąg olszowo-jesionowy [12]. W tym samym roku powstał rezerwat torfowiskowy „Jezioro Drążynek” (6,45 ha), który służy zachowaniu siedlisk roślinności torfowiskowej powstałych na zarastającym jeziorze o charakterze humusowego zbiornika ramienicowego z przyległymi łąkami bagiennymi o bogatej entomofaunie oraz interesującej roślinności zielnej i mszystej. Wokół niewielkiego jeziora rozciąga się torfowisko przejściowe ze stanowiskami rosiczek. W 1959 r. powstał rezerwat krajobrazowy „Jezioro Dębiniec” (37,08 ha), który służy zachowaniu stanowisk szeregu cennych roślin chronionych oraz walorów krajobrazowych jeziora Dębiniec wraz z otaczającymi je zbiorowiskami szuwarowymi i lasami. W obu rezerwach na uwagę zasługuje zróżnicowana roślinność wodna i błotna, w tym podwodne łąki ramienicowe i szuwały zbudowane z rzadkiej kłoci wiechowatej (według Szafrąńskiego i Kurek [10] szuwar kłociowy nad jeziorem Drążynek jest jednym z największych stanowisk tego gatunku w regionie). W 2011 r. Komisja Europejska zatwierdziła obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Ostoja koło Promna, który obejmuje najcenniejsze przyrodniczo fragmenty parku.

Park Krajobrazowy Promno nie posiada istotnych obiektów dziedzictwa kulturowego. Do ważniejszych walorów kulturowych tego terenu należy grodzisko pierścieniowate koło Nowej Górki. Wycieczkę na teren parku turyści często łączą z wizytą w położonych w pobliżu jego granic interesujących, choć nietypowych placówkach muzealnych – Skansenie Miniatur oraz nowo otwartym Grodzie Pobiedziska z wystawą machin obłęźniczych. Teren Parku Krajobrazowego Promno, ze względu na bliską odległość i dobre połączenia komunikacyjne z Poznaniem stanowi dogodne miejsce odpoczynku dla turystów ze stolicy regionu. Przez obszar parku przebiegają dwa szlaki piesze (niebieski i czerwony) oraz kilka szlaków rowerowych, poczynając od tras o znaczeniu międzynarodowym (Europejskie szlaki rowerowe EuroVelo nr 2 i nr 9) [1]. Z Poznania można tu dojechać wykorzystując szlaki należące do Wielkopolskiego Systemu Szlaków Rowerowych – Pierścień Rowerowy Dokoła Poznania oraz Piastowski Trakt Rowerowy. Uzupełnieniem oferty dla miłośników jazdy na dwóch kółkach są szlaki łącznikowe R-11 i R-12, stanowiące element systemu szlaków rowerowych Puszczy Zielonki. Dla amatorów nordic walking dzięki współpracy Urzędu Miasta i Gminy Pobiedziska, Nadle-

Szlak nordic walking w Parku Krajobrazowym Promno, fot. A. Golis

śnictwa Czarniejewo oraz Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego powstały trzy trasy o różnej długości, pozwalające na poznanie najciekawszych fragmentów parku podczas wędrówek z kijkami.

Jazda konna w rejonie parku jest możliwa w ośrodkach jeździeckich w Borówku, Kaczynie, Kociałkowej Górcie i Nowej Górcie. Dla amatorskiego połowu ryb udostępniono wszystkie jeziora parku z wyjątkiem akwenów w rezerwach. Popularnymi miejscami kąpieli są jeziora Brzostek i Dębiniec. Podstawę bazy noclegowej stanowi 8 gospodarstw agroturystycznych, funkcjonujących na terenie parku lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie.

Do głównych zagrożeń dla walorów przyrodniczych Parku Krajobrazowego Promno należy postępująca zabudowa mieszkaniowa i rekreacyjna na gruntach nieleśnych. Wysokie walory turystyczne parku oraz niewielka odległość od Poznania przy dogodnych połączeniach komunikacyjnych skutkują zwiększeniem presji osadniczej, co ma negatywny wpływ na walory krajobrazowe i stan siedlisk przyrodniczych tego terenu. Co gorsza, nowo budowane domy rzadko dobrze wkomponują się w krajobraz,

natomiast znacznie częściej stanowią element braku ładu przestrzennego, tworząc stylistyczny chaos. Niewielki obszar parku poddawany jest także dużej presji ruchu turystycznego. Do istotnych problemów należy m.in. nielegalny ruch pojazdów po drogach leśnych. Duże szkody powodują zwłaszcza quady. Aby przeciwdziałać tym zjawiskom, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego we współpracy z Nadleśnictwem Czerniejewo prowadzi akcję montowania barierek, uniemożliwiających nielegalny ruch na drogach leśnych. Istotnym zagrożeniem dla walorów przyrodniczych parku jest obserwowany od wielu lat postępujący spadek poziomu wód powierzchniowych i gruntowych. Zjawisko ma negatywny wpływ na szereg cennych siedlisk leśnych i błotnych, powodując ograniczenie lub utratę miejsc bytowania i rozrodu wielu gatunków m.in. płazów. Wśród innych zagrożeń dla walorów przyrodniczych parku podaje się także ekspansję obcych geograficznie gatunków roślin i zwierząt, zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych, a także izolację terenu parku od otaczających obszarów w wyniku funkcjonowania barier w postaci drogi ekspresowej S5, drogi krajowej nr 5 oraz linii kolejowej Poznań–Pobiedziska–Gniezno.

Mimo istnienia szeregu zagrożeń walory przyrodnicze Parku Krajobrazowego Promno stawiają go wśród najważniejszych ości przyrody na terenie powiatu poznańskiego. Dostrzegając istotną rolę parku zarówno w zakresie ochrony przyrody, jak również w kontekście zapewnienia terenów na potrzeby rozwoju ekoturystyki dla aglomeracji poznańskiej, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego na wniosek władz gminy Pobiedziska podjął działania zmierzające do włączenia do parku kompleksu leśnego w rejonie Jezierc z ciągiem malowniczych jezior (m.in. jezioro Uli i jezioro Baba) i rezerwatem krajobrazowym Okrągłak. Należy mieć nadzieję, że starania te, wspierane przez miejscowe władze samorządowe, wkrótce zakończą się sukcesem.

BIBLIOGRAFIA

1. Kasprzak K., Raszka B., *Park Krajobrazowy Promno*, WBPiCAK, Poznań 2008.
2. Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
3. Łochyński M., Śliwa P., *Park Krajobrazowy Promno. Plan ochrony*, Poznań, 2007, mscr.

4. Maciąg M., Śliwa P., *Badania nad motylami z rodziny sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae) w Parku Krajobrazowym Promno*, [w:] „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, nr 16(18), 2010, s. 50-60.
5. Maciąg M., Śliwa P., *Rzadkie gatunki motyli stwierdzone w zasięgu administracyjnym Nadleśnictwa Czerniejewo*, [w:] „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, nr 17(19), 2011, s. 77-80.
6. Maciejewska I., Wrońska-Pilarek D., *Struktura populacji roślin drzewiastych rezerwatu „Las liściasty w Promnie” (Park Krajobrazowy Promno)*, [w:] „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, nr 3(5), 1998, s. 67-78.
7. *Obszary Natura 2000 i parki krajobrazowe w województwie wielkopolskim*, opracowanie zbiorowe pod red. P. Basińskiego i M. Tarant, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego, P.W. Formator, Poznań-Toruń 2012.
8. Rozporządzenie nr 6/93 Wojewody Poznańskiego z dnia 20 września 1993 r. w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Promno (Dz. Urz. Woj. Poz. z 1993 r. Nr 13, poz. 150).
9. Rozporządzenie nr 4/9 Wojewody Wielkopolskiego z dnia 3 czerwca 2009 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Promno (Dz. Urz. Woj. Wlkp. z 2009 r. Nr 130 poz. 2138).
10. Szafrąński F., Kurek T., *Rezerwaty przyrody w Parku Krajobrazowym Promno*, [w:] „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, nr 2(4), 1997, s. 119-121.
11. Śliwa P., *Awifauna Parku Krajobrazowego Promno*, [w:] „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, nr 17(19), 2011, s. 68-76.
12. Śliwa P., *Przyroda ziemi pobiedziskiej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2013.

Z KART HISTORII

FRANCISZEK JAŚKOWIAK – KRAJOZNAWCA WIELKOPOLSKI RODEM Z GLINIENKA

*Bogdan Kucharski

Jednym z najwybitniejszych krajoznawców wielkopolskich, popularyzatorów turystyki i publicystów, autorem kilkudziesięciu przewodników po Poznaniu i Wielkopolsce oraz orędownikiem ochrony przyrody i zabytków, był Franciszek Jaśkowiak. W 2013 r. przypada sto dziesiąta rocznica jego urodzin i trzydziesta jego śmierci.

Jaśkowiak urodził się 1 października 1903 r. w rodzinie robotnika leśnego w nieistniejącej już wsi Glinienko na terenie obecnej gminy Suchy Las. Od 1910 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Morasku, a później w Radojewie. W 1925 r. ukończył Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego

Franciszek Jaśkowiak w obozie jenieckim Oflag II c Woldenberg (Dobiegiew) w 1940 r.,
*fot. ze zbiorów S. Żurka – Prezesa
Koła Przewodników PTTK w Poznaniu*

* Krajoznawca, autor przewodników po regionie, członek Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych.

go w Poznaniu, a w 1931 r. romanistykę na Uniwersytecie Poznańskim. Następnie podjął pracę w poznańskim przedstawicielstwie biura podróży „Wagon-Lits-Cook”. We wrześniu 1939 r. brał udział w walkach Armii „Poznań”, pod Kutnem został wzięty do niewoli. Okres II wojny światowej spędził w obozie jenieckim Oflag II c Woldenberg zlokalizowanym na terenie Dobiegniewa (woj. lubuskie). Po powrocie w 1945 r. do Poznania pracował na stanowisku referenta ds. turystyki w Zarządzie Miejskim, a potem w Urzędzie Wojewódzkim. Od 1947 r. do przejścia na emeryturę w 1970 r. był zatrudniony w dyrekcji Międzynarodowych Targów Poznańskich, pełniąc tam odpowiedzialne stanowiska, m.in. wicedyrektora, szefa służby zagranicznej i szefa protokołu.

Od młodości zajmował się turystyką i krajoznawstwem. W 1923 r. wstąpił do Szkolnego Koła Krajoznawczego Młodzieży w Gimnazjum im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, którego był skarbnikiem. Uczestniczył w wycieczkach i zebraniach. W 1929 r. uzyskał uprawnienia przewodnika turystycznego, co pozwoliło mu oprowadzać wycieczki m.in. podczas Powszechnej Wystawy Krajowej i w 1930 r. w czasie Międzynarodowej Wystawy Komunikacji i Turystyki w Poznaniu. Władał kilkoma językami, co znacznie ułatwiało mu obsługę turystów zagranicznych odwiedzających Poznań. W latach 1931-33 był sekretarzem Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Poznaniu. Organizował liczne kursy krajoznawcze i wycieczki po Poznaniu i Wielkopolsce. Wygłaszał także pogadanki w Rozgłośni Poznańskiej.

W 1945 r. reaktywował Oddział Poznański Towarzystwa Krajoznawczego, któremu przewodniczył w latach 1945-48 i 1951-54. W latach 1946-50 pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego PTK dla Ziem Odzyskanych. W 1945 r. reaktywował również wydawnictwo „Kronika Miasta Poznania” i Towarzystwo Miłośników Miasta Poznania, któremu prezesował w latach 1945-48. Od 1945 r. był członkiem i działaczem Ligi Ochrony Przyrody w Poznaniu, w której w latach 1967-70 pełnił funkcję prezesa Zarządu Okręgu. W 1948 r. zainicjował wytyczanie pierwszych znakowanych szlaków pieszych w Wielkopolsce. Po zjednoczeniu w 1951 r. PTK i PTT powołano PTTK, którego Jaśkowiak został członkiem, w latach 1956-60 pełnił funkcję prezesa Zarządu Okręgu PTTK w Poznaniu, a w latach 1973-80 był członkiem Komisji i Tradycji Zarządu Głównego PTTK. Za zasługi na polu regionalizmu i ochrony zabytków otrzymał tytuł Instruktora Krajoznawstwa.

Od 1946 r. był członkiem Stowarzyszenia Historyków Sztuki oraz Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, a od 1957 r. członkiem Komitetu Redakcyjnego pisma „Przyroda Polska”. W 1960 r. został członkiem Ko-

misji Kultury Fizycznej i Turystyki w Radzie Narodowej miasta Poznania. Należał do inicjatorów utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego, którego w latach 1957-70 był członkiem Rady Naukowej. Z jego inicjatywy prowadzono szereg akcji społecznych, głównie w obronie wielkopolskiej przyrody. W 1970 r. zrezygnował niemal ze wszystkich pełnionych funkcji, protestując w ten sposób przeciwko budowie szpitala w Puszczykowie w sąsiedztwie Wielkopolskiego Parku Narodowego. W latach 1980-83 pełnił funkcję honorowego prezesa Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych. Zmarł 28 kwietnia 1983 r. w Poznaniu. Pochowany został w Alei Zasłużonych na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu.

Franciszek Jaśkowiak oprowadza w Rydzynie przewodników PTTK z Poznania – 1976 r.
fol. ze zbiorów S. Żurka – Prezesa Koła Przewodników PTTK w Poznaniu

Bogaty jest dorobek pisarski Jaśkowiaka. Pierwsze jego artykuły ukazały się w czasopiśmie w latach trzydziestych XX w. Opracowywaniem publikacji krajoznawczych zajął się na szerszą skalę dopiero po wojnie. W 1945 r. napisał pracę *Zabytki poznańskie po pożodze*, a później wiele

Franciszek Jaśkowiak – fotografia z 1972 r.,
fot. ze zbiorów S. Żurka – Prezesa Koła Przewodników PTTK w Poznaniu

folderów, przewodników i monografii, w tym popularnego przewodnika po Wielkopolskim Parku Narodowym (cztery wydania) oraz przewodnika po Wielkopolsce (trzy edycje), opisy do map i planów, a także setki artykułów i notatek dotyczących zabytków i przyrody Wielkopolski, którą ukazywał jako jeden z najciekawszych regionów Polski. Do historii przeszło jego powiedzenie: „kto chodzi do lasu, nie chodzi do lekarza, nie chodzi do aptek”. Jako pionier wielkopolskiego krajoznawstwa pozostawił po sobie wspomnienie człowieka o nieposzlakowanej uczciwości, skromnego, pracowitego oraz wielkiego patrioty. W dowód uznania za działalność społeczną otrzymał wiele odznaczeń i wyróżnień, w tym Złotą Odznakę PTTK, Złotą Odznakę Ligi Ochrony Przyrody, Złotą Odznakę Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania, Złotą Odznakę „Za

opiekę nad zabytkami”, tytuł Zasłużonego Instruktora Krajoznawstwa, odznakę honorową „Za Zasługi w Rozwoju Miasta Poznania” i „Za Zasługi Rozwoju Województwa Poznańskiego”, medal za szczególne zasługi dla WPN, zaszczytny tytuł Honorowego Członka PTTK.

Pamięć o tym wybitnym krajoznawcy jest pielęgnowana do dzisiaj. W Jarosławcu na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego, z inicjatywy ówczesnego prezesa Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych dra Włodzimierza Łęckiego, ustawiono sprowadzony spod Konina głaz z piaskowca z napisem: „Franciszkowi Jaśkowiakowi 1903-1983, krajoznawcy, orędownikowi idei ochrony przyrody, autorowi przewodników, obrońcy Wielkopolskiego Parku Narodowego”. W uroczystości, która odbyła się 3 lipca 1984 r. wzięło udział wiele krajoznawców i tury-

stów, a odsłonięcia głazu dokonała Anna Jaškowiak, żona zmarłego. Głaz o masie 4400 kg, stał tam do 2003 r. Ponieważ uległ szybkiej erozji został zakopany, a nowy głaz o masie ok. 18 ton upamiętniający Franciszka Jaškowiaka, z napisem tej samej treści, z dodaną datą dzienną jego odsłonięcia postawiono także w Wielkopolski Parku Narodowym, tym razem w rezerwacie „Grabina” przy południowym krańcu Jeziora Góreckiego. Nastąpiło to podczas uroczystych obchodów setnej rocznicy urodzin Jaškowiaka, 4 października 2003 r.

Inicjatorem tych obchodów, które trwały dwa dni, był Stefan Żurek – prezes Koła Przewodników PTTK im. Marcelego Mottego w Poznaniu i ówczesny senator RP Włodzimierz Łęcki. W tym samym dniu, przed odsłonięciem głazu, nastąpiło uroczyste otwarcie i przejście trasy pieszej im. Franciszka Jaškowiaka o długości 9,8 km, oznakowanej kolorem pomarańczowym, wiodącej od stacji PKP w Puszczykowie do Puszczykówka i dalej przez Czarnokurz (leżący w granicach Mosiny) oraz Morenę Pożegowską do głazu w rezerwacie „Grabina”. Była ona wspólnym przedsięwzięciem Dyrekcji WPN i Koła Przewodników PTTK w Poznaniu. Po uroczystym odsłonięciu głazu, podczas którego przemówienia wygłosili dyrektor WPN Zygmunt Kowalski i prezes Oddziału Poznańskiego PTTK Marian Chudy, uczestnicy obchodów udali się do Jezior nad Jezioro Góreckie, gdzie w alei pamiątkowej (poświęconej znaczącym postaciom z Poznania i Wielkopolski) przy siedzibie dyrekcji WPN, ówczesny senator RP Włodzimierz Łęcki, w asyście dyrektora parku posadzili buk pospolity, któremu nadano imię Franciszka Jaškowiaka. Obchody w parku zakończyła sesja popularno-naukowa w sali konferencyjnej dyrekcji WPN, poświęcona działalności Franciszka Jaškowiaka, na której wygłoszono pięć referatów: „Zasługi Franciszka Jaškowiaka dla WPN”, „Franciszek Jaškowiak, turysta i krajoznawca”, „Franciszek Jaškowiak – działacz ochrony przyrody”, „Działalność publicystyczna Franciszka Jaškowiaka” i „Ks. Bronisław Hertmanowski pierwszym nauczycielem Franciszka Jaškowiaka”. W drugim dniu obchodów – 5 października 2003 r. w pobliżu rezerwatu „Meteoryt Morasko” przy ul. Meteorytowej w Poznaniu, w obecności rodziny Franciszka Jaškowiaka oraz przedstawicieli władz, turystów i licznie zebranej młodzieży, odsłonięto kolejny głaz o masie prawie 15 ton z napisem: „Pamięci Franciszka Jaškowiaka 1903-1983, krajoznawcy, wybitnego przewodnika, orędownika ochrony przyrody i zabytków” Koło Przewodników PTTK, Poznań 5 X 2003 r.”. Ponadto w siedzibie Koła Przewodników PTTK przy ul. Wroneckiej w Poznaniu, otwarto wystawę pt. „Działacze PTTK w karykaturze i ekslibrisie”, na której wśród 90 prac znalazły się obiekty poświęcone Franciszkowi Jaškowiakowi.

Głaz upamiętniający Franciszka Jaśkowiaka w rezerwacie „Grabina” przy południowym krańcu Jeziora Góreckiego, fot. Z. Szmidt

22 listopada 2003 r. w kaplicy PTTK w kościele pw. Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych w Warszawie na Chomiczówce przy ul. Konrada 7, odsłonięto tablicę upamiętniającą Jaśkowiaka z następującym napisem: „Franciszek Jaśkowiak 1903-1983, wielkopolanin, krajoznawca, miłośnik ziemi ojczystej, obrońca przyrody i zabytków, autor przewodników i monografii krajoznawczych, przewodnik po Poznaniu i Wielkopolsce, organizator kursów przewodnickich, prezes: Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania (1945-1946), Oddziału Poznańskiego PTK (1945-1948), PTTK (1951-1953), Zarządu Okręgu Poznańskiego PTTK (1956-1960), Ligi Ochrony Przyrody (1967-1970), członek honorowy PTTK, prezes honorowy Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych w Poznaniu” Senator RP Włodzimierz Łęcki, Koło Przewodników PTTK im. Marcellego Mottego w Poznaniu, październik 2003 r.

Wcześniej, bo 22 stycznia 1994 r., na frontowej ścianie kamienicy, w której mieści się Oddział Poznański PTTK przy Starym Rynku 89/90, z inicjatywy prezesa tego Oddziału Mariana Chudego odsłonięto tablicę z brązu (autorstwa Edwarda Smolibowskiego) poświęconą krajoznawcy.

Pamięć Jaśkowiaka jest też utrwalona nazwą jednej z ulic Poznania łączącą Morasko z Nową Wsią Górną, leżącą od 1987 r. w granicach mia-

Głaz ku pamięci Franciszka Jaškowiak w pobliżu rezerwatu „Meteoryt Morasko”,
fol. Z. Szmidt

sta. Została ona tak nazwana na wniosek ówczesnej Rady Sołeckiej wsi Morasko, uchwałą Gminnej Rady Narodowej w Suchym Lesie z 30 grudnia 1986 r., zaaprobowaną następnie uchwałą Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu z 28 maja 1987 r. Ponadto od 1991 r., istniejący wówczas Oddział PTTK Winogrody-Piątkowo w Poznaniu, nosił imię Franciszka Jaškowiaka. W 2003 r., gdy Oddział ten uległ rozwiązaniu, imię Franciszka Jaškowiaka od 8 lipca przyjął Oddział PTTK Poznań-Nowe Miasto, który od 2004 r. organizuje co roku Zlot Turystyczny im. Franciszka Jaškowiaka. Także w 2003 r., w listopadzie, Wielkopolska Korporacja Oddziałów PTTK ustanowiła i wprowadziła medal Franciszka Jaškowiaka „Za zasługi w krzewieniu krajoznawstwa i Turystyki w Wielkopolsce”. Medal ten, z wizerunkiem krajoznawcy i jego autografem, wybito w brązie, a na awersie umieszczono stylizowany wizerunek dębu na mapie Wielkopolski, będący symbolem trwałości i wierności idei.

Obchodzona w 2008 r. uroczystość 25-lecia śmierci Franciszka Jaškowiaka, której organizatorem był Wielkopolski Klub Publicystów Krajoznawczych PTTK, Koło Przewodników PTTK w Poznaniu i Oddział PTTK Poznań-Nowe Miasto, rozpoczęła się 28 kwietnia złożeniem kwiatów i zapaleniem zniczy na grobie, a potem złożeniem kwiatów pod tabli-

cą pamiątkową na Starym Rynku w Poznaniu. Jeszcze tego samego dnia, w kościele pw. św. Wojciecha na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu, odprawiona została msza święta w jego intencji. 29 kwietnia, w siedzibie Koła Przewodników PTTK w Poznaniu przy Pl. Kolegiackim 16 otwarto okolicznościową wystawę. Zorganizowano również wieczór wspomnień o Franciszku Jaśkowiaku. We wszystkich tych uroczystościach uczestniczyło grono jego uczniów i przyjaciół.

W tym roku z okazji przypadających rocznic przy głazie upamiętniającym Franciszka Jaśkowiaka w pobliżu rezerwatu „Meteoryt Morasko” 28 kwietnia 2013 r. odbyła się okolicznościowa uroczystość, poprzedzona wycieczką pieszą z Piątkowa. Następnie w siedzibie Rady Osiedla Morasko-Radojewo przy ul. Morasko 57, Magdalena Lipińska przedstawiła prezentację pt. „Komu z nas znane są dzieje... i jak lokalny patriota nałożył na siebie obowiązek, by dorobek Wielkopolski nie poszedł w zapomnienie”. W miejscowym kościele pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela odprawiona została msza święta w jego intencji. I tym razem w uroczystościach tych udział wzięła liczna rodzina śp. Franciszka Jaśkowiaka oraz przedstawiciele władz, grono krajoznawców i turystów.

BIBLIOGRAFIA

1. Dzieńkowski A., *Franciszek Jaśkowiak – piewca ziemi wielkopolskiej*, [w:] „Kronika Wielkopolski” 1990 nr 1 (54), s. 112-131.
2. Dzieńkowski A., *Franciszek Jaśkowiak 1903-1983*, [w:] *Wielkopole XX wieku*, pod red. A. Gulczyńskiego, Poznań 2001, s. 181-189.
3. *Franciszek Jaśkowiak*, [w:] *30 lat Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych PTTK w Poznaniu 1980-2010*, Poznań 2010, s. 46-48.

VARIA

KRONIKA WYDARZEŃ W POWIECIE POZNAŃSKIM

1 LIPCA 2012 – 30 CZERWCA 2013

* Aneta Szczepaniak-Głębocka

WYDARZENIA OGÓLNE

W lipcu rozpoczęto modernizację szpitala w Puszczykowie. Zaplanowano przebudowę holu głównego. Będzie się tam mieściło Biuro Przyjęć Planowych, nową lokalizację zyska również Oddział Opieki Paliatywno-Hospicyjnej.

11-15 lipca przedstawiciele gmin: Dopiewo, Pobiedziska i Puszczykowo przebywali w mieście partnerskim Rennes we Francji. Podczas wizyty wzięli udział w seminarium podsumowującym wieloletnie kontakty pomiędzy Wielkopolską i Bretanią.

27 lipca podczas obchodów święta policji starosta poznański wręczył nagrody laureatom konkursu „Dzielnicowy Roku Powiatu Poznańskiego”. Pierwszą nagrodę otrzymał st. sierż. Łukasz Wójcicki z Komisariatu Policji w Swarzędzu. Drugie miejsce zajął sierż. Michał Biskup z Buku, trzecią nagrodę wręczono mł. asp. Pawłowi Michalskiemu z Kórnika.

9-29 sierpnia zrealizowano projekt „Niewidzialne mieszkanie”, promujący „Park Orientacji Przestrzennej w Owińskach”. Na Starym Rynku w Poznaniu postawiono kontener, w którego wnętrzu urządzono mieszkanie. Każdy odwiedzający otrzymywał okulary imitujące realne wady wzroku. Celem projektu było uwrażliwienie ludzi widzących na problemy z jakimi zmagają się ludzie z dysfunkcjami wzroku.

* Pracownik Pracowni Bibliografii Regionalnej WBPiCAK w Poznaniu.

12 sierpnia na Starym Rynku w Poznaniu w ramach VI Ogólnopolskiego Festiwalu Dobrego Smaku, obchodzone „Dzień z Powiatem Poznańskim”. Podczas festiwalu wręczono nagrody w plebiscycie Najlepszy wójt/burmistrz powiatu poznańskiego. Pierwsze miejsce wśród 17 samorządowców, liczbą 360 głosów zdobył burmistrz gminy Stęszew – Włodzimierz Pinczak. Wójt Komornik, Jan Broda zajął drugie miejsce, zdobywając 254 głosy. Wójt Pobiedzisk – Michał Podsada zajął trzecie miejsce, zdobywając 200 głosów.

13 sierpnia w Zakopanem podpisano umowę o współpracy powiatu tatrzańskiego z powiatem poznańskim. Współpraca obu samorządów obejmuje działania promocyjne, wymianę kulturalną oraz wymianę doświadczeń na polu ochrony środowiska.

28 września Starostwo Powiatowe w Poznaniu otrzymało tytuł „Najwyższej jakości QI” 2012. Urząd został nagrodzony za wielokrotne wdrażanie i promowanie idei jakości.

20 września w Pałacu Działyńskich w Poznaniu odbyła się uroczysta gala VII edycji konkursu „Pracodawców wrażliwych społecznie”. Starostwo Powiatowe zostało nagrodzone statuetką „Superlodołamacza” 2012. Ideą konkursu jest nagradzanie firm i instytucji, które angażują się w rozwiązywanie problemów ludzi niepełnosprawnych.

21 września oddano do ruchu ostatni z 7 węzłów na drodze ekspresowej S5 odcinek Gniezno–Poznań: węzeł Strumiany. Otwarcie tego węzła zapewniło pełną przejezdność Wschodniej Obwodnicy Poznania.

24 października w Starostwie Powiatowym wręczono stypendia Rady Powiatu w Poznaniu oraz nagrody starosty poznańskiego. Stypendia otrzymało 33 uczniów, natomiast nagrody wręczono 8 uczniom za wybitne osiągnięcia sportowe (m.in. w hokeju na trawie, w tenisie na wózkach). Nagrodę starosty przyznano także Tomaszowi Metlerowi – nauczycielowi z Zespołu Szkół im. Dezyderego Chłapowskiego w Bolechowie, za szczególne osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze.

29-30 października w Domu Pomocy Społecznej w Lisówkach odbyło się szkolenie obronne dla specjalistów ds. obronnych z gmin powiatu poznańskiego, Komendy Miejskiej Policji w Poznaniu oraz Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej w Poznaniu organizowane przez Wy-

dział Bezpieczeństwa, Zarządzania Kryzysowego i Spraw Obywatelskich Starostwa Powiatowego w Poznaniu.

30 października otwarto odcinek Zachodniej Obwodnicy Poznania ze Złotkowa do Rokietnicy, długości 7,7 km. Natomiast 5 listopada ogłoszono przetarg na budowę ostatniego odcinka ZOP w ciągu drogi ekspresowej S11: z Rokietnicy do Swadzimia. Przetarg wygrała firma Skanska SA. GDDKiA zapewniło, że w umowie znalazła się klauzula umożliwiająca połączenie dwóch już istniejących odcinków ZOP: Głuchowo–Swadzim i Złotkowo–Rokietnica. W ramach umowy wykonawca wybuduje 5,3 km fragment drogi, trzy obiekty mostowe i jeden węzeł drogowy na skrzyżowaniu z drogą wojewódzką nr 184. Wybudowany odcinek będzie oddany do użytku w połowie 2014 r.

W listopadzie Jan Grabkowski – Starosta Poznański został laureatem nagrody „Konfederatki – Przyjaciel Pracodawcy”, prestiżowego wyróżnienia Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej.

6 listopada podczas konferencji, której współorganizatorem była Sejmowa Komisja Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej oraz Fundacja Polskiego Godła Promocyjnego „Teraz Polska”, przyznano wyróżnienia w skali kraju, w rankingu „Zrównoważonego Rozwoju Jednostek Samorządu Terytorialnego”. W kategorii gminy miejsko-wiejskiej szóste miejsce zajęła gmina Kórnik, gmina Swarzędz uplasowała się na dziesiątej pozycji. Natomiast w kategorii gminy wiejskiej nagrodzone zostały gminy: Tranowo Podgórne – czwarte miejsce, gmina Suchy Las – piąte miejsce i gmina Komorniki – szóste miejsce.

15 listopada podczas VII Gali Sportowej Polski, Klub Infrastruktury Sportowej przyznał gminom: Czerwonak, Komorniki i Swarzędz wyróżnienie „Sportowa gmina”. Wyróżnienia przyznawane są samorządom, które umiejętnie łączą budowę nowoczesnych obiektów sportowych z programem rozwoju sportu i rekreacji w regionie. Podczas gali wręczono po raz pierwszy statuetki „Ambasador Sportowej Polski”. Przyznano je Piotrowi Nowakowskiemu – Prezesowi Zarządu i Piotrowi Olewińskiemu – Wiceprezesowi Zarządu firmy Novol Sp. z o.o. z Komornik.

W grudniu wręczono nagrody sportowe starosty poznańskiego. Nagrody przyznano w kategoriach: młodzik, junior i młodzieżowiec, a także dwie nagrody dla trenerów. W kategorii młodzik nagrodę przyznano Marce-

linie Winkowskiej zawodnicze Międzyszkolnego Klubu Sportowego „Juvenia” Puszczykowo (lekka atletyka). W kategorii junior nagrodzone zostały trzy zawodniczki z Uczniowskiego Klubu Sportowego „Jedynka” Kórnik, trenujące kolarstwo. Pierwsze miejsce przyznano Nikol Płosaj, drugie miejsce zajęła Alicja Ratajczak, trzecie miejsce otrzymała Natalia Radzicka. Wśród młodzieżowców nagrody przypadły: Katarzynie Pawłowskiej (kolarstwo); Annie Jagaciak (lekka atletyka) i Pauli Fronczak (kolarstwo). Pierwszą nagrodę dla trenerów otrzymał Robert Taciak (trener kolarstwa), drugą Jarosław Jagaciak (trener lekkiej atletyki).

14 grudnia w ramach XVIII edycji konsumenckiego konkursu Jakości Usług „Najlepsze w Polsce” przyznano wyróżnienie Zespołowi Folklorystycznemu WBPiCAK w Poznaniu „Wielkopole” za kultywowanie folkloru na scenach Europy i świata w 50-lecie działalności.

W styczniu samorząd powiatu poznańskiego, utworzył wspólnie z gminą Kostrzyn Spółdzielnię Socjalną „Kostrzynianka”, a z gminą Pobiedziska Spółdzielnię Socjalną „Wykon”. Zatrudnienie w spółdzielniach znajdują osoby zagrożone wykluczeniem zawodowym tj. bezrobotne i niepełnosprawne.

5 stycznia na terenie MTP w Poznaniu miała miejsce uroczystość, podczas której strażakom ochotnikom z województwa wielkopolskiego przekazano wysokiej jakości sprzęt o wartości 13 mln zł. Strażacy otrzymali: 45 samochodów, 23 motopompy i 32 zestawy do ratownictwa technicznego.

6 lutego w Starostwie Powiatowym w Poznaniu miało miejsce spotkanie dotyczące Zintegrowanego Planu Rozwoju Transportu Publicznego Aglomeracji Poznańskiej na lata 2014-2020. Jest to wspólny projekt miasta Poznania i powiatu poznańskiego. Nowy plan będzie konstruowany przy ścisłej współpracy z burmistrzami i wójtami gmin powiatu poznańskiego.

W marcu gminie Luboń i Swarzędz przyznano tytuł „Gmina na 5”. Tytuł nadawany jest przez Koło Naukowe Przedsiębiorczości i Analiz Regionalnych Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Nagrodzono samorządy, które wyróżniły się w zakresie obsługi klienta-przedsiębiorcy z wykorzystaniem elektronicznych narzędzi komunikacji.

27 lutego zorganizowano konferencję nt. „Zasad współpracy pomiędzy organami samorządowymi, inspekcjami i służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i porządek publiczny podczas imprez i zgromadzeń na

terenie powiatu poznańskiego”. Celem spotkania było zapoznanie się z przepisami dotyczącymi imprez masowych, zgromadzeń i innych przedsięwzięć, skupiających dużą liczbę uczestników. Organizatorami spotkania było Starostwo Powiatowe i Komenda Miejska Policji w Poznaniu.

29 maja podczas uroczystej gali w Warszawie gminy Tarnowo Podgórne i Pobiedziska otrzymały tytuły „Markowego samorządu”. Nagroda przyznawana jest samorządom, którym „udało się wypracować własną markę, z sukcesem ją rozwijać i konsekwentnie budować dobry wizerunek regionu.” Organizatorem konkursu jest Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska.

WYDARZENIA W GMINACH

BUK

21 września w Parku Przemysłowym „Buk” w Niepruszewie otwarto nową siedzibę firmy Engcon Poland, producenta budynków z metalowych elementów prefabrykowanych. Obiekt ma powierzchnię 3000 m², koszt inwestycji przekroczył kwotę 10 mln zł.

2 października w Parku Przemysłowym „Buk” odbyła się uroczystość otwarcia fabryki Fortitech. Firma wytwarza prefiksy witaminowe dla przemysłu spożywczego. Jest to trzecia największa fabryka tej firmy na świecie. Wielkość nowego obiektu wynosi 7000 m².

11 listopada podczas uroczystości patriotycznych przy kościele farnym w Boku, odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą rektorowi Andrzejowi z Boku. Andrzej z Boku był dwukrotnie rektorem Uniwersytetu Krakowskiego (w latach 1430-1431 oraz 1435-1436).

CZERWONAK

3 września na terenie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach otwarto jedyny w Europie – na taką skalę – Park Orientacji Przestrzennej. Obiekt służy osobom niewidomym i niedowidzącym do nauki samodzielnego poruszania się po mieście. Na powierzchni ok. 2 ha posadzono 280 gatunków roślin i zainstalowano specjalne przyrządy dydaktyczne.

22 września w Czerwonaku podczas wielkopolskiego zakończenia sezonu motorowodnego na marinie „Akwen”, symbolicznie wbito pierwszą łopatę pod budowę portu rzecznego. Projekt zakłada powstanie basenu portowego na 16 turystycznych jednostek pływających wraz z infrastrukturą towarzyszącą.

4 października w Bolechowie otwarto żłobek „Pod zielonym jamniczkiem”. Do placówki uczęszczają dzieci pracowników firmy Solaris Bus&Coach SA. Otwarcie żłobka to element strategii społecznej tejże firmy. Przez pierwsze dwa lata korzystanie ze żłobka będzie bezpłatne. Budynek wykonany jest w najnowocześniejszej proekologicznej technologii.

W październiku firma Aquanet rozpoczęła pierwszy etap nasadzeń drzew i krzewów, mających na celu ograniczenie nieprzyjemnych zapachów emitowanych przez Centralną Oczyszczalnię Ścieków w Koziegłowach. Do celowo przewidziano 12 wiatrochlonych pasów zieleni wzdłuż wschodniej granicy oczyszczalni. Łącznie zostanie posadzonych 617 drzew liściastych, 1346 drzew iglastych oraz 2188 krzewów.

W grudniu zakończono budowę Centrum Edukacji Turystycznej pod Dziewiczą Górą. Inwestycję za 3,5 mln zł realizowało Nadleśnictwo Łopuchówko. W stylowych, drewnianych parterowych budynkach znajdują się m.in.: „zielona szkoła”, sala wystawowa oraz toalety. Obiekt posiada własną oczyszczalnię ścieków oraz kolektory słoneczne.

Centrum Edukacji Turystycznej pod Dziewiczą Górą, fot. Z. Szmidt

W grudniu Firma Solaris wygrała przetarg na 40 autobusów Solaris Urbino 8,9 LE dla miejskiego przewoźnika autobusowego w stolicy Czech – Pradze. Łączna wartość kontraktu podpisanego z Dopravní Podnik Praha wyniosła 6,5 mln euro.

W styczniu Liga Ochrony Przyrody koło „ĆMA” wprowadziła terenowe patrole konne. Służba konna LOP patroluje tereny leśne w Leśnictwie Potasze, tereny Leśnictwa Annowo oraz Dziewiczą Górę, a także gminny Teren Rekreacji i Wypoczynku w Owińskach.

17 stycznia w Pałacu Prymasowskim w Warszawie odbyła się gala, podczas której ogłoszono wyniki ogólnopolskiego rankingu zorganizowanego przez „Dziennik Gazety Prawnej” – „Perły Samorządu” 2012. W kategorii najlepszych włodarzy gmin wiejskich, siódme miejsce zajął Mariusz Poznański – wójt Gminy Czerwonak.

W marcu firma Solaris Bus&Coach SA wygrała przetarg na dostawę 200 autobusów Urbino 18 dla miejskiego przewoźnika w stolicy Serbii – Belgradzie. Kontrakt wart jest 64 mln euro.

1 marca gmina Czerwonak otrzymała nagrodę „Super samorząd” 2012. Wyróżnienie przyznano za funkcjonowanie portalu zgłoszeniowego: czerwonak.naprawyto.pl

4 marca w Urzędzie Gminy Czerwonak zorganizowano wystawę fotografii mobilnej (wykonanej przez telefon komórkowy) Michała Koralewskiego, mieszkańca gminy. Jego fotografie nagradzono wielokrotnie na międzynarodowych konkursach.

11 marca Urząd Gminy Czerwonak zaprezentował publikację *Historia wsi Czerwonak zapisana w dokumentach, kronikach i starych fotografiach*. Książka nie jest przeznaczona do sprzedaży, można ją zdobyć w konkursach oraz wypożyczyć w gminnych bibliotekach.

W kwietniu zespół parkowy przy klasztorze w Owińskach zdobył wyróżnienie w konkursie „Zadbany zabytek”, organizowanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nagrodę przyznano za „najlepszą rewaloryzację przestrzeni kulturowej i krajobrazu”. Rewaloryzacja objęła m.in. część krajobrazową z układem wodnym. W odnowionej części znajduje się park orientacji przestrzennej Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wy-

chowawczego dla Dzieci Niewidomych. W tym samym miesiącu boisko sportowe przy Ośrodku zaliczono do grona najlepszych obiektów sportowych w kraju. Wyróżnienie w konkursie Najlepszy Obiekt Sportowy i Rekreacyjny 2012 przyznał Polski Komitet Paraolimpijski.

DOPIEWO

We wrześniu otwarto szkołę podstawową w Dąbrówce. Obiekt składa się z dwóch segmentów: w pierwszym znajdują się sale edukacyjne, stolówka, część administracyjna i sala sportowa, natomiast w drugim ulokowano blok biblioteczno-warsztatowy. Pomiędzy budynkami mieści się wewnętrzny dziedziniec o powierzchni 350 m². Do szkoły uczęszcza ponad 300 uczniów. Również w tej samej szkole 12 października rozpoczęło swoją działalność Centrum Kultury „Dąb”. Centrum znajduje się w rotundzie szkoły.

W listopadzie, w ramach XIII edycji narodowego konkursu ekologicznego „Przyjaźni środowisku”, zorganizowanego przez Centrum Inicjatyw Pozarządowych, gmina Dopiewo zdobyła nagrodę „Promotora ekologii”. Nagrodę w wysokości 15 tys. zł przeznaczono na zakup pomocy dydaktycznych dla przedszkoli i szkół na terenie gminy.

Osiedle „Osada Leśna” w Dąbrówce, wybudowane przez firmę Linea Sp. z o.o.,
fol. Z. Szmidt

14 listopada podczas uroczystej gali w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, gmina Dopiewo została wyróżniona tytułem „Samorządowy lider edukacji”. Komisja konkursowa oceniła samorządy pod kątem jakości lokalnej polityki edukacyjnej w okresie minionych 3 lat.

27 listopada podczas uroczystej gali, trzech policjantów z Dopiewa: asp. Tomasz Bogucki, mł. asp. Łukasz Krawczyk i st. sierżant Maciej Małaszewski otrzymało „Kryształowe gwiazdy” – wyróżnienia nadawane policjantom za ratowanie życia ludzkiego i mienia w sytuacjach zagrażających własnemu bezpieczeństwu.

9 stycznia firma Linea Sp. z o.o. (deweloper i pracownia projektowa) z Dąbrówki, została laureatem konkursu zorganizowanego przez Towarzystwo Urbanistów Polskich na „Najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Wielkopolsce”. Wyróżnienie zostało przyznane za inwestycje związane z projektem i realizacją przestrzeni publicznej w Dąbrówce, szczególnie za osiedle „Osada Leśna”.

KLESZCZEWO

We wrześniu gmina Kleszczewo otrzymała tytuł „Przyjazna gmina”, w konkursie organizowanym pod patronatem Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przez redakcję „Forum Biznesu”. Celem konkursu jest wyłonienie z grona polskich gmin tych, które wyróżniają się nowoczesnością i elastycznym podejściem do inwestorów, nie zapominając przy tym o potrzebach i wygodzie mieszkańców.

21 listopada gmina Kleszczewo została laureatem ogólnopolskiego konkursu „Panteon Polskiej Ekologii”, w kategorii gmin do 50 tys. mieszkańców. Gmina otrzymała wyróżnienie za „Uregulowanie gospodarki ściekowej we wschodniej części gminy”.

7 grudnia podczas uroczystej gali w Sali Kongresowej Pałacu Kultury w Warszawie gmina Kleszczewo otrzymała certyfikat „Gmina Fair Play”. W tej edycji konkursu oprócz certyfikatu gminie przyznano również „Złotą statuetkę Gmina Fair Play” 2012.

Zaczopowany odwiert w okolicach Markowic, fot. Z. Szmidt

W lutym w części północno-wschodniej od Kleszczewa do Markowic odkryto kolejne złoża gazu ziemnego. Firmą posiadającą koncesję na eksploatację złóż jest FX Energy Poland Sp. z o.o.

KOMORNIKI

W lipcu Zakład Usług Komunalnych w Komornikach zakupił trzy nowe niskopodłogowe, ekologiczne autobusy MAN. Każdy z autobusów wyposażony jest w monitoring i urządzenia do sprzedaży biletów. Zakład posiada łącznie 27 autobusów obsługujących 7 linii.

We wrześniu oddano do użytku nowy budynek szkoły podstawowej w Chomęcicach. Obok dotychczasowej, zabytkowej szkoły powstał nowoczesny obiekt, nawiązujący stylem do pierwotnego. Była to największą inwestycją oświatową gminy Komorniki. Budynek jest w pełni przystosowany dla potrzeb osób niepełnosprawnych.

W październiku zakończono budowę czterech szkolnych placów zabaw przy gminnych szkołach podstawowych w Komornikach, Plewiskach, Wirach i Chomęcicach. Inwestycję realizowano w ramach rządowego programu „Radosna szkoła”. W ramach programu gmina otrzymała wsparcie finansowe na urządzenie placów w wysokości 358 tys. zł. Prace obejmowały m.in. montaż urządzeń zabawowych dla dzieci na nawierzchni poliuretanowej.

Nowo otwarta szkoła w Chomęcicach, fot. Z. Szmidt

17 stycznia w Pałacu Prymasowskim w Warszawie odbyła się gala, podczas której ogłoszono wyniki ogólnopolskiego rankingu zorganizowanego przez „Dziennik Gazety Prawnej” – „Perły Samorządu” 2012. W kategorii najlepszych włodarzy gmin wiejskich wyróżnienie otrzymał Jan Broda – wójt Gminy Komorniki.

W marcu Ochotnicza Straż Pożarna w Plewiskach otrzymała nowy samochód pożarniczy o wartości 700 tys. zł. Zakup sfinansowano ze środków Gminy Komorniki, MSW, Oddziału Wojewódzkiego ZOSP i Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu. Jest to wóz o pojemności beczki 2,5 tys. litrów wody, z wydajnością 1600 litrów na minutę.

KOSTRZYN

W sierpniu gmina Kostrzyn wydała dwie publikacje *Przewodnik po Kostrzynie* i *Dzieje Kostrzyna* autorstwa Kazimierza Matyska. Publikacje zostały dofinansowane ze środków unijnych.

7 listopada otwarto tunel przebiegający pod drogą krajową nr 92, przebudowany w ramach projektu „Przebudowa wjazdu pod tunelem w ciągu ul. Mickiewicza w Kostrzynie”. Do użytku oddano również przejście dla pieszych.

13 lutego ogłoszono wyniki konkursu „Najlepszy Komisariat Roku Powiatu Poznańskiego” 2012. Konkurs wygrał Komisariat Policji w Kostrzynie kierowany przez nadkomisarza Jacka Pruchniaka. Nagrodę finansową w wysokości 30 000 zł ufundowaną przez starostę poznańskiego, przeznaczono na zakup sprzętu i wyposażenia dla potrzeb jednostki.

5 maja na hipodromie w Iwnie rozegrano zawody w skokach przez przeszkody XLI Błękitna Wstęga Wielkopolski. V Memoriał Henryka Helaka.

KÓRNIK

8 września rozpoczęto uroczystości związane z obchodami 100-lecia istnienia Ochotniczej Straży Pożarnej w Kórniku.

29 września Kórnickie Stowarzyszenie Pomocy Osobom z Niepełnosprawnością Intelektualną i Ruchową „Klaudynka” obchodziło 10-lecie działalności. Obchody te zostały połączone z oficjalnym otwarciem Środowiskowego Domu Samopomocy w Kórniku.

W październiku w Kamionkach otwarto centrum handlowe „Galeria Mini”, o powierzchni handlowo-usługowej 2500 m².

Nowy biurowiec firmy Raben w Gądkach, *fol. Z. Szmidt*

W październiku w Gądkach otwarto nowy biurowiec firmy Raben, działającej w branży logistycznej. Znajdują się w nim biura dyrekcji, sale konferencyjne oraz restauracja dla pracowników. Nowy biurowiec ma ponad 5,7 tysiąca m². Budynek został zaprojektowany i wykonany według specjalnych zasad.

17 listopada w Hotelu Gromada w Warszawie odbyła się uroczystość podczas, której gminie Kórnik przyznano tytuł „Gmina atrakcyjna turystycznie”. Gmina Kórnik została nagrodzona tym tytułem, jako jedyna w Polsce w kategorii gmin od 15 do 30 tys. mieszkańców. Organizatorem konkursu jest Mazowieckie Zrzeszenie Handlu Przemysłu i Usług.

W grudniu Ewald Raben – prezes Grupy Raben w Gądkach, został uhonorowany tytułem „Przedsiębiorcy roku” 2012.

2 lutego zawodniczka kórnickiego UKS „Oaza” Julia Szpak, została mistrzynią świata w taekwondo w kategorii do lat 13 w Sindelfingen w Niemczech.

14 lutego otwarto nową część szkoły w Kórniku-Bninie, w której znajdują się: świetlica, sala do języków obcych i sale dla klas pierwszych. Koszt inwestycji wyniósł ok. 2,6 mln zł.

LUBOŃ

15 listopada firma „Kom-Lub” otrzymała „Wielkopolską nagrodę jakości” przyznaną przez Unię Wielkopolan i Wielkopolski Instytut Jakości. Firma świadczy usługi z zakresu gospodarki komunalnej.

16 listopada w rankingu „Perły Polskiej Gospodarki” organizowanym przez magazyn ekonomiczny „Polish Market” wraz z Instytutem Nauk Ekonomicznych PAN, lubońska firma Luvena SA, otrzymała tytuł „Perły dużej” 2011. Firma jest producentem nawozów sztucznych i impregnatów do drewna.

23 stycznia podsumowano projekt „Razem damy radę” realizowany przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Luboniu. Celem projektu było wspieranie osób bezrobotnych i wykluczonych społecznie w powrocie do aktywności zawodowej i społecznej. W projekcie wzięło udział 40 bezrobotnych uczestników: 28 kobiet i 12 mężczyzn.

W lutym Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie zakończyło realizację filmu pt. *Byliśmy strażnikami*. Dokument był efektem wieloletniej pracy związanej z pozyskiwaniem materiałów faktograficznych i ikonograficznych dotyczących funkcjonariuszy poznańskiego gestapo z lat 1939-1945.

W marcu rozpoczęto przebudowę dworca kolejowego w Luboniu. Remont związany jest z modernizacją linii kolejowej Wrocław–Poznań. Na dworcu zainstalowane zostanie oświetlenie, wiaty, ławki dla podróżnych oraz wybudowane zostaną nowe perony o wysokości 76 cm.

W marcu gazeta „Gimnazzzetka” wydawana przez uczniów gimnazjum nr 2 w Luboniu, znalazła się wśród pięciu wyróżnionych gazet z województwa wielkopolskiego i wśród 50 najlepszych w całym kraju – w ogólnopolskim konkursie Junior Media.

MOSINA

Na przełomie lipca i sierpnia w Mosinie przeprowadzono remont trójprzęsłowego żelbetowego mostu przez Kanał Mosiński w ciągu drogi powiatowej nr 2463P.

We wrześniu w Zespole Szkół w Mosinie otwarto trzyletnie liceum ogólnokształcące o profilu wojskowym.

5 września Gminny Bank Spółdzielczy w Mosinie został nagrodzony statuetką srebrnego „Orła agrobiznesu”, przyznaną przez Agencję Promocyjno-Wydawniczą EMS.

9 listopada odbyła się uroczystość nadania imienia Janusza Korczaka Specjalnemu Ośrodkowi Szkolno-Wychowawczemu w Mosinie. Organizatorami było m.in. Starostwo Powiatowe w Poznaniu.

W grudniu film *Miłość* Sławomira Fabickiego, do którego scenariusz współtworzył Marek Pruchniewski (mieszkaniec Mosiny), zdobył główną nagrodę na Tbilisi International Film Festival.

30 stycznia gmina Mosinia otrzymała nagrodę za zajęcie trzeciego miejsca w konkursie „Dobre Praktyki”, za projekt „Odbudowa owianej legendą Studni Napoleona”, realizowany przez Lokalną Grupę Działania „Lider

Zielonej Wielkopolski”. Studnia Napoleona znajduje się na skraju Pożegowa i Wielkopolskiego Parku Narodowego.

28 lutego w Mosinie zorganizowano VII Targi Pracy i Edukacji.

W marcu rozpoczęto przebudowę dworca kolejowego w Mosinie. Remont związany jest z modernizacją linii kolejowej Wrocław–Poznań. Na dworcu zainstalowane zostanie oświetlenie, wiaty, ławki dla podróżnych oraz wybudowane zostaną nowe perony o wysokości 76 cm.

MUROWANA GOŚLINA

21 lipca pod hasłem „Murowana Goślina się bawi” odbył się X Jarmark św. Jakuba. Imprezę połączono z VIII Światowym Zjazdem Gośliniaków, czyli wszystkich urodzonych przed 1939 r. w Murowanej Goślinie.

31 lipca podpisano porozumienie na mocy, którego gimnazjum nr 2 w Murowanej Goślinie realizuje ogólnopolski projekt szkolenia młodzieży uzdolnionej sportowo w piłce siatkowej. Gimnazjum jest jedną z trzech placówek w województwie wielkopolskim, która została zakwalifikowana przez PZPS do uczestnictwa w programie.

30 października podczas sesji Rady Miejskiej w Murowanej Goślinie radni jednogłośnie przyjęli uchwałę w sprawie przystąpienia do procedury zmiany granic administracyjnych miasta Murowana Goślina polegającej na przyłączeniu do niego Przebędowa, Raduszyna i częściowo Mściszewa. Łączna powierzchnia proponowanych zmian wynosi ok. 340 ha.

16 listopada na Stadionie Narodowym w Warszawie odbyła się uroczystość, podczas której gmina Murowana Goślina, uzyskała certyfikat „Gmina Przyjazna Rowerzystom”, w kategorii gmin od 15 do 25 tys. mieszkańców. Murowana Goślina była jedyną gminą wyróżnioną z Wielkopolski.

24 listopada roku Goślińskie Stowarzyszenie Przyjaciół Osób Niepełnosprawnych obchodziło 10-lecie istnienia.

4 grudnia w konkursie „Samorządowy Lider Zarządzania 2012 – Usługi Techniczne” organizowanym przez Związek Miast Polskich, gmina Murowana Goślina zdobyła pierwsze miejsce w dziedzinie „Komunalna go-

spodarka mieszkaniowa”. Celem konkursu jest wyszukiwanie oraz gromadzenie innowacyjnych przykładów działań samorządów (z którymi można się zapoznać na stronie www.jst.org.pl).

28 lutego Wielkopolskie Stowarzyszenie Badań nad Jakością Centrum Badań i Monitorowania Jakości przyznało goślińskiej firmie „Woźniak Transport” certyfikat „Najwyższa jakość”. Jej właściciel Marcin Woźniak otrzymał tytuł „Ikara biznesu” za „wzorcowy system zarządzania firmą i najwyższą gwarantowaną jakość usług logistycznych”.

28 lutego w Szkole w Murowanej Goślinie, należącej do Zespołu Szkół w Bolechowie, po generalnym remoncie, uroczystie otwarto pracownię gastronomiczną. Otwarcia dokonał Starosta Poznański – Jan Grabkowski.

24 kwietnia firma Webwizards z Murowanej Gośliny, działająca w branży komputerowej, została nagrodzona w konkursie „Poznańskiego Lidera Przedsiębiorczości” w kategorii „Mikroprzedsiębiorca”. Pomysłodawcami konkursu są Prezydent Miasta Poznania, Prezes Międzynarodowych Targów Poznańskich, Starosta Poznański oraz Prezydent Sejmiku Gospodarczego Województwa Wielkopolskiego.

POBIEDZISKA

1 lipca zlikwidowano schronisko dla nieletnich w Pobiedziskach, które funkcjonowało od 1952 r. Powodem był „wzrost kosztów utrzymania wychowanków generowany m.in. przez niewykorzystane limity miejsc, za które płacił resort”.

W sierpniu odsłonięto tablicę upamiętniającą 50-lecie Koła Pszczelarzy w Pobiedziskach. Tablica znajduje się nad jeziorem Dobrym w pobliżu kompleksu edukacyjno-sportowego w Pobiedziskach.

21-24 września w Bednarach odbyła się 14. edycja targów Agroshow. Hasłem przewodnim było „Nowoczesne rolnictwo – bezpieczna przyszłość”. W imprezie uczestniczyło ponad 700 wystawców z 20 krajów.

26 listopada w Pobiedziskach odbyła się konferencja prasowa poświęcona problemowi przekazywania samorządom gminnym odcinków dróg krajowych, zastępowanych przez nowo wybudowane drogi ekspresowe. Trzy

gminy: Łubowo (pow. gnieźnieński), Pobiedziska i Swarzędz położone przy starej drodze krajowej nr 5 (obecnie droga gminna), miały przejąć od Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad 35-kilometrowy odcinek tej drogi i obowiązek jej utrzymania. Przedstawiciele tych trzech gmin przedstawili na konferencji swój protest.

14 grudnia Salon Artystyczny im. Jackowskich w Pobiedziskach został nagrodzony w konkursie Jakości Usług tytułem „Najlepsze w Polsce”, za upowszechnianie dóbr sztuki w Wielkopolsce i kraju.

Od 14 do 17 maja w Pobiedziskach przebywała delegacja z gminy partnerskiej Marktheidenfeld w Niemczech. Goście zapoznali się z funkcjonowaniem administracji samorządowej.

1 czerwca prezydent RP – Bronisław Komorowski zwiedził Centrum Doskonalenia Kierowców w Bednarach. Centrum powstało dzięki dotacji z Unii Europejskiej, znajduje się na terenach byłego lotniska w Bednarach.

PUSZCZYKOWO

W sierpniu Szkoła Podstawowa nr 1 w Puszczykowie dołączyła do grona 153 szkół w województwie wielkopolskim, którym został przyznany tytuł „Szkoły Odkrywców Talentów”. Stanowi on wyróżnienie dla placówek oświatowych, które w istotny sposób przyczyniają się do odkrywania, wspierania zainteresowań oraz uzdolnień dzieci i młodzieży.

14 września w Muzeum im. A. Fiedlera odbył się finał konkursu fotograficznego „Moje Puszczykowo i... nie tylko” organizowanego przez Fundację Fiedlerów. Zgłoszono ponad 120 prac.

8 stycznia otwarto Rezydencję Seniora w Puszczykowie. Jest to zakład opiekuńczo-leczniczy wybudowany według najwyższych standardów. Na ceremonii otwarcia obecny był starosta poznański.

W kwietniu Krystyna Miłobędzka – poetka i autorka scenariuszy przedstawień teatralnych dla dzieci, mieszkanka Puszczykowa, została laureatką Wrocławskiej Nagrody Poetyckiej SILESIIUS. Nagrodę przyznano za całokształt twórczości.

ROKIETNICA

8 października Przedszkole „Bajeczka” z Rokietnicy obchodziło 25-lecie istnienia placówki. Przedszkole otwarto w 1987 r. Uruchomione zostało jako placówka czterooddziałowa, obecnie funkcjonuje czternaście oddziałów.

9 października w Urzędzie Gminy w Rokietnicy została podpisana umowa dotycząca „Budowy Centrum Sportowo-Usługowego z Galerią Handlową w Rokietnicy”. Koszt inwestycji oszacowano na 13 mln zł.

11 grudnia w Rolniczo-Sadowniczym Gospodarstwie Doświadczalnym Przybroda Uniwersytetu Przyrodniczego po gruntownym remoncie oddano do użytku zabytkowy pałac, w którym znajduje się centrum konferencyjne.

Pałac w Przybrodzie po remoncie, fot. Z. Szmidt

STĘSZEW

W październiku gmina Stęszew rozpoczęła realizację projektu „Zapewnienie dostępu do szerokopasmowego internetu mieszkańcom Gminy Stęszew zagrożonym wykluczeniem cyfrowym”. Celem projektu jest zapewnienie dostępu do internetu osobom „zagrożonym wykluczeniem cyfrowym” z powodu sytuacji materialnej lub niepełnosprawności.

12 marca Pracownicy Wydziału Bezpieczeństwa, Zarządzania Kryzysowego i Spraw Obywatelskich Starostwa Powiatowego w Poznaniu złożyli wizytę w przedszkolu nr 2 w Stęszewie, gdzie przekazali 160 kamizelek odblaskowych, ufundowanych przez starostę poznańskiego. Kamizelki otrzymały przedszkolaki oraz przedszkolanki.

13 marca w sali sesyjnej Urzędu Miejskiego Gminy Stęszew odbyło się spotkanie hodowców bydła i producentów mleka z gminy Stęszew, na którym wręczono puchary i dyplomy dla najlepszych producentów mleka w gminie. Pierwsze miejsce zajął Jacek Kucharczyk.

SUCHY LAS

13 września podczas uroczystej gali w Biedrusku, przyznano certyfikaty „Najwyższa jakość”. Wyróżnienie otrzymała firma KUHN z Jelonka, zajmująca się sprzedażą maszyn rolniczych, oraz Jan Kucharski – właściciel Zespołu Pałacowo-Parkowego w Biedrusku za „najwyższą jakość usług hotelarsko-gastronomicznych, wzorową renowację zabytkowego obiektu pałacowego oraz przywrócenie jego świetności” .

19 września otwarto pierwszy w Polsce niepubliczny park technologiczny Nickel BioCentrum w Nickel Technology Park w Złotnikach. Obiekt ma ponad 4000 m² powierzchni laboratoryjnych i biurowych, w tym 500 m² tzw. pomieszczeń czystych oraz bioinkubator obejmujący 9 laboratoriów o powierzchni od 30 do 100 m².

28 stycznia wszystkie linie autobusowe gminy Suchy Las (obsługiwane przez Zakład Komunikacji Publicznej Suchy Las Sp. z o. o.) zostały włączone do systemu komunikacji miejskiej miasta Poznania. Na liniach tych obowiązuje jeden wspólny bilet na przejazdy z gminy Suchy Las do Poznania oraz na terenie Poznania.

W lutym Firma Lab-Vet otworzyła na terenie Nickel BioCentrum swoje biuro oraz laboratorium o powierzchni ponad 80 m². Spółka to nowoczesne centrum diagnostyczne dla branży weterynaryjnej.

27 lutego spółka Nickel Development zadebiutowała na rynku Catalyst, prowadzonym przez Giełdę Papierów Wartościowych w Warszawie. Z emisji obligacji, firma zyskuje dodatkowe źródło finansowania.

27 lutego minister sportu Joanna Mucha odwiedziła Suchy Las. Minister wizytowała dwa obiekty: Halę Sportowo-Widowiskową oraz Park Wodny Octopus.

W marcu Grupa Medyczna otworzyła swoje biuro w Nickel Technology Park Poznań w Złotnikach. Firma oferuje szpitalom, klinikom oraz przychodniom najwyższej jakości sprzęt diagnostyczny, wykorzystywany zarówno w medycynie jak i weterynarii.

W marcu w Złotnikach rozpoczęto budowę marketu budowlano-dekoracyjnego sieci Leroy Merlin. W sklepie znajdzie pracę 220 osób.

SWARZĘDZ

W sierpniu w Swarzędzu zakończono budowę trzypiętrowego budynku komunalnego, w którym znajdują się 33 mieszkania, w tym dwa mieszkania przystosowane dla osób niepełnosprawnych.

22 sierpnia w Swarzędzu otwarto hipermarket budowlany Castorama. W nowym hipermarkecie znalazło zatrudnienie około 120 osób.

We wrześniu w Kobylnicy odbyły się powiatowe zawody sportowo-pożarnicze z zakresu ratownictwa medycznego dla jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej i Państwowej Straży Pożarnej powiatu poznańskiego. W kategorii PSP pierwsze miejsce zajęła jednostka Ratowniczo-Gaśnicza nr 6, drugie jednostka nr 4, trzecie jednostka nr 2. Natomiast w kategorii OSP: pierwsze miejsce przyznano jednostce z Lubonia, drugie jednostce ze Strykowa, trzecie jednostce ze Swarzędza.

8 września obchodzono 10-lecie pływalni „Wodny raj” w Swarzędzu.

Wyremontowany dworzec PKP w Swarzędzu, fot. Z.Szmidt

10-15 września w Swarzędzu miała miejsce II edycja warsztatów meblarskich dla projektantów i producentów „Nowa forma Swarzędz” 2012.

13 października w Ośrodku Kultury w Swarzędzu zainaugurowano „Mosty międzykulturowe”, projekt artystyczno-edukacyjno-integracyjny skierowany do młodzieży romskiej i polskiej.

W październiku rozpoczęto I etap inwestycji drogowej – „budowę drogi łączącej drogę powiatową nr 2512 P (ul. Rabowicka) z drogą krajową nr 92 w miejscowości Jasin wraz z budową wiaduktu”. Realizacja II etapu przewiduje budowę skrzyżowania wraz z sygnalizacją świetlną z dk92 i modernizację ul. Rabowickiej. Koszt budowy oszacowano na 18 mln zł. Budowa wiaduktu umożliwi bezpośrednie połączenie swarzędzkiej strefy ekonomicznej z drogą krajową nr 92.

W październiku drukarnia swarzędzka, rodzinna firma Stanisława i Mariana Witeckich obchodziła jubileusz 25-lecia istnienia.

16 listopada gminie Swarzędz przyznano tytuł „Odpowiedzialny samorząd” 2012, gmina została nagrodzona za prowadzenie polityki proinwestycyjnej. Organizatorem plebiscytu jest Redakcja Strefy Gospodarki, ogólnopolskiego dodatku ukazującego się na łamach „Dziennika Gazety Prawnej”.

22 listopada „Puls Biznesu” przedstawił ranking gmin „Najlepsza dla inwestorów” (największa wartość inwestycyjna) przeprowadzony przez Instytut Przedsiębiorstwa SGH. Gmina Swarzędz została wymieniona jako jedyna gmina z powiatu poznańskiego.

W styczniu fabryka mebli tapicerowanych „Tombea” ze Swarzędza otrzymała prestiżowy tytuł „Firma roku” 2012, w plebiscycie organizowanym przez branżowe wydawnictwo „Meble Plus”.

14 lutego otwarto zmodernizowany, zabytkowy budynek dworca PKP w Swarzędzu. Oprócz części dla podróżnych w budynku będzie stacjonowało Centrum Powiadamiania Ratunkowego. Na parterze przygotowano pomieszczenia dla pogotowia ratunkowego, na piętrze dla straży miejskiej i straży pożarnej.

7 marca Zakład Gospodarki Komunalnej w Swarzędzu otrzymał tytuł „Firma Godna Polecenia”. Wyróżnienie przyznano „za dynamiczny rozwój, bardzo wysoką, gwarantowaną jakość wykonywania powierzonych zadań, a w szczególności za wybitny profesjonalizm w świadczeniu szerokiej gamy specjalistycznych usług komunalnych”. Certyfikat przyznawany jest przez Biuro Promocji Gospodarczej i Certyfikacji w Poznaniu.

19 marca w Swarzędzu ogłoszono wyniki konkursu o „Godło promocyjne Swarzędz”. Laureatami konkursu zostali: w kategorii produkcja przemysłowa – ARISmebel Ryszard Włodarczyk, fabryka mebli tapicerowanych Tombea; w kategorii rzemiosło – Zakład Stolarski Kazimierz Kasprzak, Zakład Stolarski Stollux. Organizatorem konkursu był Urząd Miasta i Gminy w Swarzędzu.

24 kwietnia Fabryka Armatur ze Swarzędza, została wyróżniona w konkursie „Poznański Lider Przedsiębiorczości”. Pomysłodawcami konkursu są Prezydent Miasta Poznania, Prezes Międzynarodowych Targów Poznańskich, Starosta Poznański oraz Prezydent Sejmiku Gospodarczego Województwa Wielkopolskiego.

TARNOWO PODGÓRNE

W lipcu rozpoczęto budowę Parku Technologicznego INEA PARK w Wysogotowie. Na terenie parku powstanie jedno z największych w Wielkopolsce Data Center wraz z laboratorium diagnostyczno-badawczym oraz centrum pomiarowym, które będzie oferować usługi przechowywania i przetwarzania danych.

21 lipca podpisano umowę partnerską o współpracy między Tarnowem Podgórnym a Livani (Łotwa). Umowa dotyczyła wymiany doświadczeń na polu kulturalnym, sportowym i społecznym.

21 sierpnia w Urzędzie Gminy Tarnowo Podgórne powołano spółkę Tarnowskie Termy Sp. z o.o., odpowiedzialną za zarządzanie obiektem, który dopiero zostanie wybudowany. Powierzchnia użytkowa term będzie wynosiła 10 tys. m². Termy będą podzielone na 4 strefy: rekreacyjną, sportową, fitness i saunarium.

We wrześniu amerykański producent maszyn rolniczych John Deere otworzył w Sadach nową siedzibę wraz z centrum szkoleniowym. Wartość inwestycji wyniosła 26 mln zł.

4-6 września podczas VI Forum Regionów w Krynicy wójt Tarnowa Podgórnego, Tadeusz Czajka otrzymał nagrodę „Lidera samorządów”. Kapituła konkursu oceniała m.in. stan finansów, dorobek inwestycyjny, współpracę z lokalną społecznością, szanse rozwojowe gminy. Organizatorem Forum jest Fundacja Instytut Studiów Wschodnich.

W październiku Szkoła Podstawowa nr 2 im. Jana Pawła II w Tarnowie Podgórnym obchodziła 50-lecie. Szkoła została otwarta w 1962 r. i naukę w niej rozpoczęło 398 uczniów, obecnie w szkole uczy się 500 uczniów.

W październiku firma Rohlig Suus Logistics uruchomiła centrum logistyczne w Tarnowie Podgórnym. Powierzchnia obiektu wynosi ponad 12 tys. m².

11 października gmina Tarnowo Podgórne została wyróżniona w konkursie „Budowniczy sportowej Polski” w kategorii „Inwestor na Medal”. Gmina prezentowała inwestycje sportowe w latach 2009-2011 ze

szczególnym uwzględnieniem modernizacji plaży w Lusowie. Organizatorem konkursu jest Polski Klub Infrastruktury Sportowej.

19 października otwarto nową siedzibę Biblioteki Publicznej w Tarnowie Podgórnym. Biblioteka przejęła budynek, w którym znajdowało się przedszkole. Przeprowadzono gruntowny remont polegający na wymianie podłóg, przebudowie klatki schodowej, położeniu nowych instalacji, zmianie układu pomieszczeń w budynku, przebudowie kotłowni, wyposażeniu zaplecza socjalnego, wykonaniu serwerowni. Łączny koszt inwestycji to ok. 1 mln zł.

21 października w Przeźmierowie przy kompleksie boisk sportowych „Orlik” otwarto skatepark. Koszt inwestycji wyniósł 300 tys. zł.

17 listopada gmina Tarnowo Podgórne zajęła drugie miejsce w konkursie „Samorząd przyjazny przedsiębiorczości” w kategorii gmina wiejska. Kapituła konkursu nagrodziła wójta Tadeusza Czajkę tytułem „Najlepszy wójt roku” 2012. Organizatorem konkursu jest Mazowieckie Zrzeszenie Handlu Przemysłu i Usług.

2 grudnia podczas gali w Warszawie wręczono certyfikaty XI edycji konkursu „Gmina Fair Play” 2012. Gmina Tarnowo Podgórne otrzymała wyróżnienie honorowe „Złota lokalizacja biznesu” w kategorii „gminy wiejskiej wielofunkcyjnej”. Organizatorem konkursu jest Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym.

1 lutego rozdano nagrody wójta gminy Tarnowo Podgórne „Tarnowski lew”. Laureatami konkursu zostali: Jerzy Piaskowski, właściciel firmy Tarmet – za „rozwój i pielęgnowanie rodzinnej przedsiębiorczości”, Zakłady Mechaniczne Kazimieruk za „wprowadzenie nowoczesnej polskiej myśli technicznej”, Marszałek Województwa Wielkopolskiego – Marek Woźniak, za „otwarcie nowych możliwości rozwojowych” oraz firma Lidl Polska Sp. z o.o. – za „rozbudowę i modernizację siedziby zarządu”.

16 lutego w Sadach oddano do użytku 15 mieszkań komunalnych w pierwszym z dwóch budynków. W każdym budynku znajdują się 3 mieszkania jednopokojowe, 9 mieszkań dwupokojowych i 3 mieszkania trzypokojowe.

25 maja na uroczystej sesji Rady Gminy zwołanej z okazji Dnia Samorządu Terytorialnego, zaprezentowano pierwszy tom monografii *Dzieje Gminy Tarnowo Podgórne*. Łącznie ukaże się 6 tomów.

ŹRÓDŁA

„ABC Kostrzyńskie”, „Biuletyn Powiatu Poznańskiego”, „Biuletyn Pobiedziski”, „Biuletyn Samorządowy Miasta i Gminy Murowana Goślina”, „Echo Dopiewa”, „Gazeta Mosińsko-Puszczykowska”, „Gazeta Sucholeska”, „Gazeta Wyborcza”, „Goniec Dopiewski”, „Informator Miasta Luboń”, „I wiesz więcej Biuletyn Informacyjny Urzędu Gminy Czerwonak”, „Kosynier Bukowski”, „Kronika Wielkopolski”, „Kórnicanin”, „Kurier Puszczykowski”, „Magazyn Swarzędzki”, „Merkuriusz Mosiński”, „Prosto z Ratusza”, „Polska Głos Wielkopolski”, „Rokickie Wiadomości”, „Samorząd”, „Sąsiadka-Czytaj”, „Tygodnik Swarzędzki”, „Wieści Lubońskie”

Nowa szkoła w Dąbrowce, *fol. Z. Szmidt*

PRZEGLĄD NOWOŚCI WYDAWNICZYCH O POWIECIE POZNAŃSKIM

*Witold Gostyński

Henryk Błachnio (zdjęcia), Halina Dziszyńska-Błachnio (wiersze i opisy), *Pobiedziska i okolice*, Związek Polskich Artystów Fotografików Okręg Wielkopolski – Poznań, Poznań 2012, 96 s.

Dużą atrakcją turystyczną gminy Pobiedziska, położonej na trasie Szlaku Piastowskiego, są fragmenty parków krajobrazowych: Puszcza Zielonka i Promno. W albumie na 50 artystycznych fotografiach przedstawiono zabytki gminy, jej przyrodę oraz atrakcje turystyczne. Opisy także w językach niemieckim i angielskim.

Stefan Drajewski, *Szlak budowli i kościołów drewnianych w Wielkopolsce*, Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań 2012, 36 s.

Publikacja przedstawia 5 szlaków pozwalających poznać najcenniejsze budowle i kościoły drewniane w Wielkopolsce. Opisano także kilka zabytków z miejscowości leżących na terenie powiatu poznańskiego: Chludowa, Kicina, Wierzenicy, Gułtowych, Czerlejna, Rogalinka. Informator bogato ilustrowany, zawiera także przydatne w czasie wędrowki adresy. Publikacja wydana w serii „Wielkopolska, wielka historia, wielka przygoda” dostępna jest także w wersji elektronicznej na stronie wielkopolska.travel.pl.

Stefan Drajewski, *Miejsca pielgrzymkowe w Wielkopolsce*, Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań 2012, 28 s.

Publikacja przedstawia znajdujące się w Wielkopolsce ważniejsze sanktuaria pańskie, świętych i maryjne. Powiat poznański reprezentowany jest przez sanktuarium Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Tulcach. Informator jest bogato ilustrowany, zawiera także przydatne w czasie wę-

* Krajoznawca, autor przewodników po regionie, członek Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych.

drówki adresy. Publikacja wydana w serii „Wielkopolska, wielka historia, wielka przygoda” dostępna jest także w wersji elektronicznej na stronie wielkopolska.travel.pl.

Małgorzata Fryza, *Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach*, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy 2012, 46 s.

Wielkopolski Park Etnograficzny leży na Szlaku Piastowskim, na południowo-wschodnim brzegu Jeziora Lednica, na granicy powiatów poznańskiego i gnieźnieńskiego. W skansenie eksponowane są m.in. przeniesione z powiatu poznańskiego: plebania z Długiej Gośliny, młyn wodny z Wierzenicy, owczarnia z Sasinowa. W Rogierówku koło Kiekrza znajduje się punkt muzealny, w którym eksponowany jest zachowany in situ wiatrak typu „holender”. Informator o zbiorach WPE zawiera opisy eksponowanych zabytków, liczne zdjęcia, plan parku a także mapę pochodzenia eksponowanych obiektów.

Kórnik. Skarbiec kultury i przyrody, pod red. Stanisława Sierpowskiego, Parma Press, Marki 2012, 160 s.

W 2012 r. kórnicki zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym (nekropolią właścicieli) zostały uznane przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego za Pomnik Historii. Album poświęcony Kórnikowi został podzielony na sześć części zatytułowanych: *Zamek, Biblioteka, Arboretum, Kórnik, Bnin, Okolice*. Ciekawe i zwięzłe informacje wydrukowano również w językach niemieckim i angielskim. Autorem zdjęć Christian Parma.

Kazimierz Matysek, *Przewodnik po Kostrzynie i okolicach*, Gmina Kostrzyn, Kostrzyn 2012, 28 s.

Przewodnik po Kostrzynie i okolicach jest trzecią częścią cyklu *Z dziejów Kostrzyna i okolic*. Publikacja zawierająca opis zabytków i dzieje miejscowości ilustrowana jest licznymi kolorowymi zdjęciami i wyposażona w plan miasta, mapę gminy informacje praktyczne. Wydana została przez Gminę Kostrzyn w ramach projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej i, podobnie jak inne publikacje z tego cyklu, jest dostępna także na samorządowej stronie internetowej.

Kazimierz Matysek, *Dzieje Kostrzyna*, Gmina Kostrzyn, Kostrzyn 2012, 152 s.

Książka jest czwartą częścią cyklu *Z dziejów Kostrzyna i okolic*. W kolejnych rozdziałach publikacji przedstawiono: *Środowisko geograficzne, Okolice Kostrzyna w świetle wykopalisk, najdawniejsze dzieje grodu i miasta, Dzieje miasta od końca XIV wieku do końca dawnej Rzeczypospolitej, Pod pruskim zaborem, W okresie II Rzeczypospolitej, W mrokach niewoli hitlerowskiej, Dzieje Kostrzyna w okresie Polski Ludowej, Kostrzyn w czasach demokracji i samorządności 1990-2012, Pieczęcie i herb miasta Kostrzyna*. Ilustracje publikacji stanowią archiwalne zdjęcia i mapy, uzupełnieniem jest bibliografia. Publikacja ta została wydana przez Gminę Kostrzyn w ramach projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej i, podobnie jak inne publikacje z tego cyklu, jest dostępna także na samorządowej stronie internetowej.

Andrzej Mika, *Puszczykowski tryptyk czyli zwiedzamy Puszczykowo z przewodnikiem*, Wydawnictwo „Koronis”, Bydgoszcz 2012, 72 s.

Puszczykowo jest jednym z najmłodszych miast polskich (powstało w 1962 r. z połączenia czterech osad: Niwki, Starego Puszczykowa, Puszczykowa i Puszczykówka). W pierwszej części przewodnika autor przedstawia położenie miasta na terenie polodowcowym w dolinie Warty, jego dzieje (od prehistorii po czasy współczesne), zabytki, wybitnych mieszkańców Puszczykowa, a także szlaki turystyczne. Kolejny rozdział to: *Puszczykowskie ścieżki Arkadego Fiedlera*, w którym opisano wędrowkę pozwalającą poznać część miasta i otaczające lasy. W trzeciej części książki: *Santa Marią do Indii* opisano znajdujące się w Puszczykowie Muzeum Arkadego Fiedlera. Uzupełnieniem bogato ilustrowanego przewodnika są informacje praktyczne oraz bibliografia.

Morasko. Największy deszcz meteorytów żelaznych w Europie środkowej, redakcja Andrzej Muszyński, Ryszard Kryza, Łukasz Karwowski, Andrzej S. Pilski, Jadwiga Muszyńska, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2012, 111 s.

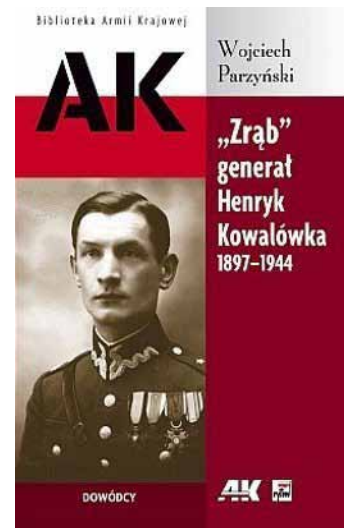
Morasko do dawna wieś w gminie Suchy Las (od 1987 r. włączona do Poznania). Publikacja prezentuje najnowsze wyniki badań jednego z największych deszczów meteorytów w Europie. Opisuje także znaleziony w październiku 2012 r. 300-kilogramowy meteoryt Memorss, czwarty największy meteoryt żelazny znaleziony w Europie. Na końcu książki zamieszczono galerię barwnych fotografii przedstawiających historię odkryć meteorytu moraskiego. Publikacja jest dwujęzyczna (polsko-angielska).

Obszary Natura 2000 i parki krajobrazowe w województwie wielkopolskim, redakcja: Piotr Basiński, Małgorzata Tarant, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Poznaniu, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu, Poznań-Toruń 2012, 240 s.

Publikacja stanowi kompendium wiedzy (aktualność na dzień 25 października 2012 r.) na temat parków krajobrazowych i obszarów Natura 2000 w województwie wielkopolskim. Publikacja ilustrowana jest licznymi barwnymi fotografiami i mapami obszarów podlegających ochronie. Wśród omówionych w książce obszarów Natura 2000 i parków krajobrazowych na terenie powiatu poznańskiego leżą: Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka, Park Krajobrazowy Promno, Rogaliński Park Krajobrazowy, część Lednickiego Parku Krajobrazowego, Ostoja Wielkopolska obejmująca obszar Wielkopolskiego Parku Narodowego, Rogalińska Dolina Wartty, Biedrusko, Ostoja Rogalińska i Dolina Samicy, Będlewo-Bieczyny, Buczyna w Długiej Goślinie, Dolina Cybiny, Dolina Średzkiej Strugi.

Wojciech Parzyński, *„Zrąb”*, gen. Henryk Kowalówka (1897-1944), Rytm, Warszawa 2012, 208 s.

Książka wydana w serii Biblioteka Armii Krajowej jest biografią legionisty I Brygady, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej. Był jednym z założycieli konspiracyjnej Organizacji Orła Białego, utworzonej pod koniec września 1939 r. w Krakowie (podporządkowanej Służbie Zwycięstwu Polski). W 1941 r. mianowany został komendantem Okręgu Śląskiego ZWZ, ale ze względu na poszukiwanie go na tym terenie przez gestapo i zagrożenie aresztowaniem przeniesiony został na stanowisko komendanta Okręgu Poznańskiego AK. Zadenuncjowany przez agenta gestapo został aresztowany w Poznaniu i rozstrzelany w obozie w Żabikowie (obecnie część miasta Luboń).

Anna Plenzler, *Szlak zamków, pałaców i dworów w Wielkopolsce*, Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań 2012, 32 s.

Publikacja przedstawia 9 tras pozwalających poznać najciekawsze zamki, pałace i dwory w Wielkopolsce. Wśród nich opisano także kilka zabytków

w miejscowościach leżących na terenie powiatu poznańskiego: Będlewie, Skrzyńkach, Sapowicach, Krześlicach, Rogalinie i Kórniku. Informator jest bogato ilustrowany, zawiera także przydatne w czasie wędrowki adresy. Publikacja wydana w serii Wielkopolska, wielka historia, wielka przygoda, dostępna jest także w wersji elektronicznej na stronie wielkopolska.travel.pl.

Anna Plenzler, *Szlak kultury żydowskiej w Wielkopolsce*, Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań 2012, 32 s.

Publikacja przedstawia 5 szlaków wiodących śladami kultury żydowskiej. Żydzi do Wielkopolski przybyli prawdopodobnie na przełomie XII i XIII w. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. wielu z nich przeniosło się do Niemiec. Na szlaku kultury żydowskiej w Wielkopolsce opisano także kilka miejscowości powiatu poznańskiego: Zabikowo (Luboń), Mosinę, Buk, Kórnik, Pobiedziska, Murowaną Goślinę, Uzarzewo. Informator jest bogato ilustrowany, zawiera także przydatne w czasie wędrowki adresy. Publikacja wydana w serii Wielkopolska, wielka historia, wielka przygoda, dostępna jest także w wersji elektronicznej na stronie wielkopolska.travel.pl.

Polska. Atlas wód wędkarskich PZW, pod red. Karola Kawalko, Wydawnictwo B i K, Piła 2012, 184 s.

Atlas zawiera mapy i wykazy wód wędkarskich, zasady wędkowania, obowiązujące zakazy połowów, wykazy kół i klubów wędkarskich oraz liczne zdjęcia.

Powiat poznański. Leksykon krajoznawczo-turystyczny, opracowanie zbiorowe pod red. Włodzimierza Łęckiego, Powiat Poznański, 308 s.

Leksykon przeznaczony jest dla mieszkańców jak i turystów odwiedzających powiat poznański. W części ogólnej przedstawiono środowisko naturalne, dzieje i współczesność regionu oraz walory krajoznawcze i zagospodarowanie turystyczne regionu. Część szczegółowa – w formie Słownika krajoznawczego – zawiera w porządku alfabetycznym opisy 234 miejscowości, większych jezior i wzgórz. Publikacja jest bogato ilustrowana i zawiera także kilkadziesiąt mapek i planów, indeks geograficzny, indeks

not biograficznych osób wzmiankowanych w leksykonie oraz ważniejszą literaturę. Na wklejkach okładki znajdują się mapy powiatu, jedna z nich stanowi indeks haseł opisanych w leksykonie.

Rogalin i okolice, mapa krajoznawcza, wydano na zlecenie Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego, skala 1:22 000. Mapa zgodna z GPS obejmuje Rogalin i jego najbliższe okolice. Dużą wartością mapy są naniesione dawne nazwy miejscowe, często sięgające swą genezą do średniowiecza. Na odwrocie mapy przedstawiono wartości przyrodnicze, wartości historyczne i kulturowe, Majątek Rogalin oraz szlaki turystyczne: piesze, rowerowe, konne. Uzupełnieniem zwięzłych opisów są barwne zdjęcia.

Samotnik z Rybitw. Rzecz o Julianie Bossie Gosławskim, pod red. Wojciecha Makowieckiego, Stowarzyszenie Kulturalne Artes w Poznaniu, Poznań 2012, 180 s.

Książka – będąca wynikiem rozmów, jakie z Julianem Bossem-Gosławskim przeprowadzili jej autorzy – opowiada nie tylko o jego sztuce, ale też o niezwykłym człowieku jakim był artysta. Rzeźbiarz, którego okres największej aktywności przypadł na lata 1955-1965 był członkiem awangardowej grupy poznańskich artystów 4F+R. Tworzył swe dzieła z opalonego drewna i spawanego żelaza, rezygnując z tradycyjnych materiałów rzeźbiarskich. Na początku lat 70. XX wieku zamieszkał w Rybitwach nad Jeziorem Lednickim, gdzie miał swoją pracownię. Jego prace użytkowe znajdują się m.in. w pobliskich Pomarzanowicach i w kościele w Węglewie. Artysta zmarł w 2012 r. i pochowany jest w Węglewie (gm. Pobiedziska). Uzupełnieniem publikacji są archiwalne zdjęcia, spis ważniejszych realizacji, bibliografia.

Zbigniew Szmidt, *Muzea w obiektach zabytkowych w Wielkopolsce*, Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań 2012, s. 24

Publikacja przedstawia 3 trasy pozwalające poznać wielkopolskie muzea mające swe siedziby w obiektach zabytkowych. Powiat poznański reprezentowany jest przez Muzeum Zamek w Kórniku oraz Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie. Informator jest bogato ilustrowany, zawiera także przydatne w czasie wędrowki adresy. Publikacja wydana w serii Wielkopolska, wielka historia, wielka przygoda, dostępna jest także w wersji elektronicznej na stronie wielkopolska.travel.pl.

Transport publiczny w aglomeracji poznańskiej – propozycje usprawnień, pod red. Macieja Szymczaka, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2012, 116 s.

Publikacja ukazała się w serii: Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej (tom nr 19). Poświęcona jest transportowi publicznemu. Wśród ciekawych artykułów są m.in.: *Kolej aglomeracyjna jako podstawowy element systemu transportu publicznego w aglomeracji poznańskiej* (Jeremi Rychlewski, Radosław Bul), *Problem połączeń transportowych między Swarzędzem a Poznaniem* (Maciej Szymczak, Piotr Urbański), *Koncepcja wprowadzenia opłat za wjazd do centrum Poznania* (Katarzyna Bobrowska, Hubert Igliński), *Żeglowna Warta. Rozwój portu rzecznej aglomeracji poznańskiej jako elementu multimodalnego systemu transportowego* (Michał Krueger). Książka jest bogato ilustrowana (mapy, wykresy, zdjęcia).

Turystyka w aglomeracji poznańskiej, pod red. Sylwii Bródki i Piotra Zmyślonego, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2012, 266 s.

Publikacja ukazała się w serii Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej (tom nr 20). W pracy dokonano rozpoznania i oceny walorów oraz zagospodarowania turystycznego Poznania i jego strefy podmiejskiej. Na tym tle przeprowadzono analizę ruchu turystycznego oraz wskazano pozycję aglomeracji poznańskiej na rynku turystycznym i opracowano program metropolitalnej oferty turystycznej.

Janusz Jerzy Wesołowski, Małgorzata Fejfer, *Obiekty sakralne w Puszczykowie, nakładem Urzędu Miejskiego w Puszczykowie*, Puszczykowo 2012, 134 s.

Książka przedstawia: figury, kapliczki, grotty, krzyże, kaplice zakonne, kościoły parafialne, cmentarze, znajdujące się na terenie Puszczykowa. Przedstawiono także patronów puszczykowskich ulic. Uzupełnieniem publikacji są liczne fotografie, bibliografia, indeks 74 opisanych obiektów oraz plan z naniesionymi obiektami. Książka ukazała się z okazji 50-lecia nadania praw miejskich dla Puszczykowa.

Wierzeje. Wierzycki Szlak Rowerowy. Czarniejewo–Łubowo–Pobiedziska, praca zbiorowa, na zlecenie Stowarzyszenia Wierzeje, Wydawnictwo Pietruska & Mierkiewicz, mapa w skali 1:70 000

Publikacja, współfinansowana w ramach unijnego projektu jest jednym z przykładów działania lokalnej grupy ze wsi Wierzeje w gminie Łubowo graniczącej z gminą Pobiedziska. Mapa przedstawia wytyczony staraniem stowarzyszenia szlak rowerowy Łubowo–Pobiedziska, a na jej odwrocie, oprócz obszernych informacji krajoznawczych, znajduje się także prezentacja działań stowarzyszenia.